
RUBINAITIS

Žurnalas apie vaikų ir jaunimo literatūrą

2023 Nr. 3 (107)

Rubinaitis

ŽURNALAS APIE VAIKŲ IR JAUNIMO LITERATŪRĄ

Mokytojams, bibliotekininkams, vaikų literatūros tyrėjams, rašytojams, iliustruotojams, leidėjams, tėvams, studentams

Vyriausioji redaktorė

Džiuljeta Maskuliūnienė, prof. hum. m. dr.
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Atsakingoji sekretorė

Reda Tamulienė
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Redaktorės

Eglė Baliutavičiūtė (*užsienio vaikų ir jaunimo literatūra*)
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Rita Karpavičienė (*vaikų ir jaunimo literatūra edukacijos procese*)
(Panevėžio r. Raguvos gimnazija)

Asta Skujytė-Razmienė, hum. m. dr. (*moksliniai tyrimai*)
(Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Redakcijos kolegija

Raimonda Budnikienė
(Panevėžio „Vyturio“ progimnazija)

Loreta Jakonytė, hum. m. dr.
(nepriklausoma tyrėja)

Roma Kišūnaitė
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Inga Mitunevičiūtė
(Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius)

Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, hum. m. dr. (hp)
(Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius)

Antanas Šimkus, poetas
(Lietuvos rašytojų sąjunga)

Kristina Vaisvalavičienė, hum. m. dr.
(Vytauto Didžiojo universitetas)

Kalbos redaktorė

Ligita Mykolaitienė

Dizainerė, maketuotoja

Lina Eitmantytė-Valužienė

Rubrikų piešinių autorė

Irena Geniušienė

Viršelyje – Dainos Opolskaitės knygos *Ir vienkart, Riči* (Vilnius: Alma littera, 2016) viršelio fragmentas.
Dail. Jurga Kurtinaitienė

TURINYS

SVEIKI!

Amžinai gyvas Pinokis, Džiuljeta Maskuliūnienė ... 1

SUKAKTYS

Birutės Pūkelevičiūtės kūryba vaikams: „Stengiuos neprarasti vaiko savyje“ (100-osioms gimimo metinėms),

Laimutė Adomavičienė ...2–9

Vaikystė Latvijoje pražysta spalvotomis pasakomis:

Imanto Zieduonio kūryba vaikams (90-osioms gimimo metinėms),

Kristina Vaisvalavičienė ...10–19

Mažasis princas šiandien ir visados (knygos pasirodymo 80-mečiui),

Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė ...20–30

NUOTRAUKOS PASAKOJA

Joniškis, Vimerbis ir Astrida Lindgren,

parengė Dovilė Kurlienė, Džiuljeta Maskuliūnienė ...31

SUPAŽINDINAME

Rubinaičio brolis ir kiti Prancūzijoje leidžiami žurnalai apie vaikų ir jaunimo literatūrą,

leva Vaitkevičiūtė ...32–33

RETRO

„Tenelieka nė vieny namų be Žvaigždutės!“,

parengė Reda Tamulienė ...34–36

KONTEKSTAI

Biblioterapija vaikams ir paaugliams,

Daiva Janavičienė ...37–40

Cenzūra vaikų literatūroje? Ir šiandien jos netrūksta,

Eglė Baliutavičiūtė ...41–43

MANO VAIKYSTĖS SKAITYMAI

Palaima, kai tavo parašyta knyga kažkam tampa gyvenimo knyga,

Ilona Ežerinytė kalbina Dainą Opolskaitę ...44–48

ATIDŽIU ŽVILGSNIU

Pasakojimų paslaptys, Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė ...49–52

Kuosos kosėja ar kuosėja?, Vainius Bakas ...52–55

Apalačų kalnų galia, arba Kaip Katadina rinko šipulius,

Justė Povilaitienė ...56–58

Penkios vyšnaitės knygai Priklijuoti, Aldona Šiaulienė ...59–63

KRONIKA. INFORMACIJA. SKELBIMAI

Parengė Roma Kišūnaitė ...64

SUMMARY ...65

Amžinai gyvas Pinokis

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Kęstučio Kasparavičiaus iliustr.

DŽIULJETA MASKULIŪNIENĖ

(Žurnalo *Rubinaitis* vyriausioji redaktorė)

Prieš 140 metų – 1883-iaisiais pasirodė Carlo Colodžio (tikra rašytojo pavardė – *Lorenzini*) apysaka *Pinokio nuotykių*. Nuo to laiko istorija apie medinuką keliauja po pasaulį džiugindama ir pamokydama įvairių tautų ir šalių skaitytojus. Pinokio istorija yra vienas daugiausiai į užsienio kalbas verstų vaikų literatūros kūrinių, sulaukęs ir sekimų: lietuvių skaitytojui gerai žinoma Aleksejaus Tolstojaus pasaka *Auksinis raktelis, arba Buratino nuotykių* (1936).

Žinoma, knygą apie Pinokį labai brangina patys italai. IBBY Italijos skyrius sumanė kasmet (nuo 1988 m.) trečiąjį gegužės šeštadienį švęsti Pinokio gimtadienį. Pinokis atgyja įvairiausių suvenyrų, skulptūrų pavidalu. Tai neatsiejama italų kultūros dalis.

Ekranizacijos, knygos pakartotiniai leidimai visame pasaulyje, galybė iliustracijų... Kūrinio paslaptis slypi tame, kad italų rašytojui pavyko nesenstantį, vaikui artimą didaktinį turinį perteikti įtikinamais meniniais vaizdais. Skaitytoją pasitinka gyvi, nepamirštami personažai, netikėtos situacijos, sužavi smagūs, sykiu ir pavojingi nuotykių. Stebina rašytojo vaizduotė (ji padeda sukurti daugiaklodį tekstą, įdomų ir suaugusiajam) ir gebėjimas pamokyti skaitytoją jam to nė neįjaučiant. Tikra didaktinio pasakojimo klasika.

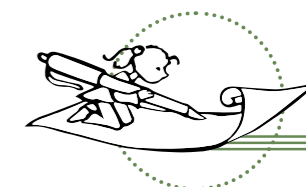
Lietuvoje pirmą kartą *Pinokio nuotykių* pasirodė 1926 m. Kaune. Knygą išvertė Viktoras Kamantauskas, išleido „Švyturio“ bendrovė „Jaunimo bibliotekos“ serijoje. Vėliau knyga sutrumpintu pavadinimu

Pinokis pasirodė tik 1965 m., iš lenkų kalbos išversta Aldonos Liobytės. Jos vertimas buvo pakartotas dar du kartus (1973 ir 1994 m.). Atskirai verta paminėti *Pinokio nuotykių*, iliustruotus įžymiojo Kęstučio Kasparavičiaus (2002 ir 2014 m. leidimai). Mums ypač džiugu, kad Pinokis įgyja lietuvišką apdarą ir reikšmingai įsirašo į pasaulinę Pinokio iliustracijų panoramą (tiesa, anksčiau mūsų dailininko iliustruotos knygos apie Pinokį pasirodė Vokietijoje). Dar du *Pinokio nuotykių* leidimai (2014 ir 2018 m.) išėjo su garsaus australų dailininko Roberto Ingpeno iliustracijomis. Pastarieji keturi leidimai versti iš originalo kalbos (vertė Audrius Musteikis). Taigi iš viso turime aštuonis leidimus. Neabejotinai sulauksime ir naujų... Juk tai klasika!

Kęstutis Kasparavičius, žaismingai paklaustas, ar vaikas būdamas turėjo daug Pinokio broožų, atsako: „Medinio žmogeliuko, vardu Pinokis, istorija – tai istorija apie vaiko virtimą atsakingu už savo veiksmus žmogumi. O juk visi žinome, kokia tai kartais būna sunkiai įvykdoma užduotis. Ir tai trunka ne tik vaikystės metais, bet labai dažnai ir visą žmogaus gyvenimą. Taigi to Pinokio broožų manyje ir vaikystėje daug buvo, o ir dabar netrūksta.“¹

Mes visi, maži ir dideli, ko gero, (tebe)turime Pinokio broožų... Gal tai ir paaiškina, kodėl Carlo Colodžio *Pinokio nuotykių* yra nepavaldi laikui visų kartų skaitoma klasika.

¹ „Kęstutis Kasparavičius: „Mėgstamą knygą iliustruoti visada smagiai“, *Bernardinai.lt.*, 2014-01-14, interneto prieiga: <https://www.bernardinai.lt/2014-01-14-kestutis-kasparavicius-megstama-knyga-iliustruoti-visada-smagiai/> (žiūrėta 2023-08-10).

Birutės Pūkelevičiūtės kūryba vaikams: „Stengiuos neprarasti vaiko savyje“

(100-osioms gimimo metinėms)

DR. LAIMUTĖ ADOMAVIČIENĖ

Birutė Pūkelevičiūtė (1923–2007) – iš Kauno, iš Žaliakalnio, kilusi išveivų aktorė, režisierė, suaugusiųjų ir vaikų rašytoja, su kurios skambiomis eiliuotomis pasakomis užaugo ne viena Amerikoje gyvenusi lietuvių karta. Vertėja, prozininkė Laima Vincė prisimena, kad apie Pūkelevičiūtę žinojo iš jos eilėraščių ir vaikystėje pamėgtos knygelės *Skraidantis paršiukas*¹. Krikšto sūnus Vilniaus arkivyskupas Gintaras Grušas prisimena, kad su Pūkelevičiūtės kūryba susidūrė anksti: „Buvau gal 6–7 metų amžiaus, todėl kūryba, per kurią pažinau B. Pūkelevičiūtę, buvo pasakos vaikams. Buvo išleista plokštelė, nemažai pasakų parašė ir įgarsino ši menininkė.“² Išveivijoje lietuvių vaikai tėvų ir senelių kalbos mokėsi klausydamiesi rašytojos nuotaikingų pasakų, *Žirginėlių* įrašų. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Pūkelevičiūtės eiliuotoji kūryba vaikams buvo atrasta ir tėvynėje. Drąsiai galima konstatuoti, kad Pūkelevičiūtės eiliuotos pasakos yra lietuvių vaikų poezijos aukso fondas šalia Vytės Nemunėlio, Leonardo Žitkevičiaus, Salomėjos Nėries, Kazio Binkio, Kosto Kubilinsko ir kt. Tęsdama klasikinės lietuvių poezijos tradiciją, vaikų rašytoja kartu ir modernino ją.

Nuo gimnazijos laikų būsimoji rašytoja pasižymėjo lakia vaizduote, kūrybiškumu ir džiaugsminga

nuotaika. Tai patvirtina ir 1937–1940 m. dienoraščio ištrauka: „Laikraštyje parašyta: dvi valandas per dieną juoko. Dvi minutės – verkti. Aš dvi valandas tai tikrai juokiuosi, o dvi minutes turbūt irgi verkiu... iš juoko.“³ Nenustygsanti vietoje mergaitė savo namų kieme įkūrė vaikišką kiemo teatrą: „Didelį mūsų sklypą kirto takas. Jo gale buvo padaryta scena su uždanga, ten rodydavome spektaklius.“⁴ Kauno gimnazijoje kūrybingai moksleivei buvo patikėta kurti įvairių renginių scenarijus, pagal juos vaidinti. Vėliau Pūkelevičiūtė vaidino Kauno jaunimo teatre. Visą gyvenimą rašytoja degė nenusakoma aistra ir meile teatrui. 1941–1944 m. Pūkelevičiūtė studijavo germanistiką ir žurnalistiką Vytauto Didžiojo universitete. 1944 m. emigravusi iš Lietuvos atsidūrė Dancige. Aktorės veiklą tęsė Vokietijoje, Augsburgio lietuvių dramos teatre, nuo 1948 m. apsigyveno Kanadoje, Monrealyje, kur su kitais bendraminčiais sutelkė lietuvių dramos sambūrį. 1965 m. persikėlė į JAV. 1998 m. sugrįžo į Lietuvą. Pūkelevičiūtė – talentinga, teatrališka ir labai kūrybiška asmenybė, palikusi neišdildomą ženklą teatrinėje ir literatūrinėje kūryboje.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti ir suaktualinti Birutės Pūkelevičiūtės literatūrinį palikimą vaikams. Apie Pūkelevičiūtės kūrinius vaikams rašyta

enciklopedijose, literatūros istorijose: kai kur lakoniškai užsiminta, kad ji kūrė ir vaikams⁵, išsamiau rašytojos kūrybą yra aptaręs Vincas Auryla⁶. Daug vertingos informacijos apie autorės kūrybą vaikams pateikiama Vytauto Kubiliaus monografijoje *Birutė Pūkelevičiūtė – aktorė ir rašytoja* (2004), pačios autorės, kitų kalbintojų paskelbtuose interviu.

Stimulas kurti vaikams – *Žirginėliai*

Iš pradžių autorė reiškėsi teatre, tada debiutavo poezijos rinkiniu *Metūgės* (1952), vėliau pasirodė romanai *Aštuoni lapai* (1956), *Devintas lapas* (1982). Pūkelevičiūtė sugalvojo įrašyti teatro spektaklius: „Mes išleidome plokštelę „Baltaragio malūnas“. Tai buvo pirmasis dramos veikalas, įrašytas į plokštelę. Ji turėjo didelį pasisekimą, ir mus pradėjo kalbinti – padarykit ką nors vaikams. Taip atsirado „Žirginėliai“. Jiems sukūriau dvi pasakas.“⁷ Tokiu būdu buvo įrašytos dvi garsinės literatūrinės plokštelės *Žirginėliai vaikams*⁸. Į pirmuosius *Žirginėlius* (1961) įtraukta Balio Sruogos ištrauka „Zuikio Puikio byla“ iš knygos *Aitvaras teisėjas*, sutrumpinta Salomėjos Nėries poema „Eglė žalčių karalienė“, Kosto Kubilinsko „Pasaka apie katinėlį ir gaidelį“, Aloyzo Barono „Du kačiukai“ ir pačios Pūkelevičiūtės „Daržovių gegužinė“ bei „Skraidantis paršiukas“. Tekstus įskaitė autorė su bičiuliais Kaziu Veselka, Leonu Barausku, Vaclovu Kerbeliu, Viltimi Vaičiūnaite, Vincu Skaisgiriū, panaudotos įvairios muzikinės (garsų efektus sukūrė Zigmąs Lapinas) ir teatrinės priemonės. Pirmieji *Žirginėliai* sulaukė be galo didelio vaikų ir tėvų susidomėjimo, buvo labai perkami. Jaunieji klausytojai Pūkelevičiūtei siuntė laiškus, nes autorė ragino vaikus atsiliepti. Antrieji *Žirginėliai* (1969), į kuriuos buvo įtraukti vien Pūkelevičiūtės kūriniai „Vasaros pasaka“, „Kalėdų dovana“, „Klementina ir Valentina“, „Rimas pas Kęstutį“, įskaityti Alfons Brinkos, Algimanto Dikinio, Vytauto Juodkos, Zitos Kėvalaitytės-Visockienės, jau nebuvo tokie populiarūs, nes pasirodė po ilgos pertraukos (septynerių metų), tuo metu jau mažėjo vaikų, mokančių lietuvių kalbą, išveivijoje gilėjo asimiliacijos procesai.

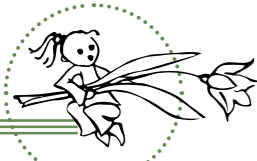
Pūkelevičiūtės poetiniai tekstai vaikams išaugo iš mėgstamos teatrinės veiklos, iš *Žirginėlių* plokštelėlių leidybos, paskatinusios atsigręžti į mažuosius.

Rašytojos portretinė nuotrauka. 1978 m. Fotografafas nežinomas. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

Iš pradžių poetė visų knygelių, sudėtų į vieną knygą, leidybos finansavimą bandė gauti iš JAV LB Kultūros tarybos, bet gavo neigiamą atsakymą: stora knyga būtų finansiškai nuostolinga. Pūkelevičiūtė nusprendė pati išleisti knygeles po vieną – nedidukę, patrauklią, su spalvinimo galimybe (buvo naudojamos tik dvi spalvos), nebrangią. Jau leisdama pirmuosius *Žirginėlius* Pūkelevičiūtė buvo sugalvojusi leidyklos pavadinimą „Darna“ ir joje per 1973–1975 m. išleido visas šešias knygeles.

Pūkelevičiūtė yra sakiusi, kad jai vaikams eiliuoti labai lengva („lyg koks ratukas, kuris sukasi, sukasi“), o suaugusiesiems rašyti labai sunku⁹. Kūrybos vaikams nėra daug – šešios nedidukės knygelės: *Daržovių gegužinė*, *Peliukai ir plaštakės*, *Kalėdų dovana* (visos 1973), *Klementina ir Valentina* (1974), *Skraidantis paršiukas* (1974), *Rimas pas Kęstutį* (1975), eiliuota komedija *Aukso žąsis* (1965). Meninė vertė išsiskiria *Skraidantis paršiukas*, *Klementina ir Valentina*, *Kalėdų dovana* ir *Rimas pas Kęstutį*. Autorė

paskelbė kūrinį ištraukų ir vaikų laikraštyje *Eglutė*. Poetės tekstai yra aukštos meninės vertės dėl melodingumo, puikaus išradimo rimavimo, žaismingumo ir lengvo įsiminimo. Kai kurie Pūkelevičiūtės kūriniai buvo pakartoti ir Lietuvoje: *Kalėdų dovana* (1990), *Klementina ir Valentina* (2004), *Skraidantis paršiukas* (2008), *Aukso žąsis* (2015). Pjesės iki šiol statomos Lietuvoje. Pūkelevičiūtė yra užsiminusi, kad liko nebaigta pasaka „Lapės valykla“. Rašytoja savo knygoje labai mėgo įvairovę. Tai labai ryšku ir vaikų knygelėse, kurių kiekvieną stengėsi išleisti vis kitaip: net dvi iš jų iliustravo pati; iliustracijoms parinko lėles, pasiūvė joms istorinius drabužius; prašė, kad vaikai rašytų laiškus, pridėjo laiško pavyzdį ir atsakymą knygelėje *Daržovių gegužinė*. Viena iš priežasčių, skatinusių išsiskirti, buvo ta, kad lietuviškas knygas reikėjo leisti Amerikoje, kur knygų vaikams rinka, įvairovė didžiulė. Svarbu buvo nenuskęsti joje.

Teatrinė raiška Birutės Pūkelevičiūtės vaikų knygoje

Pūkelevičiūtė save visada labiau tapatino su aktorė negu su rašytoja. Pirmą atsirado aistra teatrui, tik vėliau – literatūrai. Rašytoja neslepia teatro įtakos grožiniams tekstams: „Aišku, literatūra teatrine patirtim pasinaudojo.“¹⁰ Teatrinė patirtis neabejotinai paveikė ir kūrybą vaikams. Autorės manymu, pasaulyje literatūros žanrai tampa hibridiškesni, literatūra sinkretiškėja, todėl neverta laikyti senų žanrų apibrėžčių. Pūkelevičiūtė drąsiai eksperimentavo kūryboje, į lyrinį tekstą įmaišydama ir draminių, ir epinių dažų. Rašytoja yra teigusi: „(...) poeziją bandau išplukdyti į pasakojimų upelį, dar savo temai pasirinkdama mažytę fabulą.“¹¹ Nors poetė savo kūriniais įvardijo eiliuotomis pasakomis, jas galima va-

dinti ir poemomis. Pūkelevičiūtės kūryboje teatrinę žaismę įžvelgė ir Vytautas Kubilius¹².

Skaitai Pūkelevičiūtės kūriniai ir niekada nežinai, kas toliau nutiks, nes įvykis veja įvykį, nuotauka keičiasi, neaišku, kuo vėl nustebins autorė. Knygelėje *Peliukai ir plaštakės* peliukai išsigąsta, nes birželį pradeda... snigti¹³. Vėliau paaiškėja, kad tai ne sniegas, o trys plaštakės, kurioms peliukai nudažo sparnelius. Pirmoji autorės knyga išsiskiria iš kitų lyrinio pobūdžiu.

Kalėdų dovana – knyga apie ežį laiškanešį, kuriam „[i]švežioti miško paštą / Prieš Kalėdas – ne juokai!“ Eiliuota pasaka išsiskiria žaisminga intriga: ką ežys laiškanešys pristatys voverytei Barborytei? Juk siuntinys iš toli – iš atogrąžų kraštų! Dovana voverytei visus gąsdino: galbūt ten yra žvėris ar bomba?! Nors ir labai įsibaiminęs ežys gabeno siuntinį, bet pasirodė, kad tai buvo ne žvėris ir ne bomba – tik kokoso riešutas:

*Mano draugė beždžionytė
Kartą rašė man laiške,
Kad atogrąžų miške
Auga medžiai nematyti.
Ji man rašė, kad tenai
Riešutai – kaip milžinai!*¹⁴

Autorė geba nustebinti vaikus egzotika, dinamišku vyksmu ir žaismingais personažų vardais: knygos *Kalėdų dovana* beždžionytė pavadinta Čičačita, o knygos *Peliukai ir plaštakės* veikėjai yra žiogeliai Kvikis, Kvakis ir Čirpukas.

Lengvai tarsi vienu štrichu poetė charakterizuoja veikėjus, todėl jie taip įsimena: „Čia, sukdamas rankoj nendrinę lazdelę, / Ateina šuniukas, šaunus dabita; / Jo pirštinės baltos, liemenė balta, / Į atlapą jam radasta įsegta.“¹⁵

Knygelėje *Daržovių gegužinė* linksmi apibūdinama buroko išvaizda:

*Žengia ponas su barzda
Pasiremdamas lazda;*

*Žengia ponas raudonbarzdis –
Girgždu-gargždu, girgždu-gargždu...
Girgžda pušnyš jo raudonos
Dailiai sukirtas žiponas...
Kas tas ponas? Kas tas ponas?*

*Jis raudoną pypkę papsi,
Žarija toj pypkėj spragsi;
Siuvinėti marškiniai,
Paaukuoti akiniai,
Gaidžio plunksna už kepurės...¹⁶*

Knygelėje *Skraidantis paršiukas* kareivinėse paršiukui tenka anksti keltis, praustis šaltu vandeniu, valytis dantis, klotis lovą, žygiuoti skambant lakūnų dainai. Pagrindiniam herojui daug kas nepavyksta, bet poetė greitai nutraukia nesėkmių virtinę. Dinamiška emocijų kaita būdinga ir vaikams: „Na, kas buvo, tas pražuvo: / Laikas sėsti į lėktuvą. / Pagaliau paršiukas lekia!“¹⁷

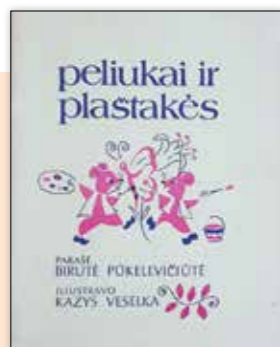
Teatrą sudaro du svarbūs elementai: aktorius (atlikėjas) ir žiūrovas (suvokėjas). Dažniausiai literatūroje suvokėjas lieka už teksto ribų, išskyrus (post)-modernistinius tekstus, kuriuose autorius žaismingai tiesiogiai kreipiasi į skaitytoją ar mėgsta komentuoti rašomą ar parašytą tekstą. Dažnoje Pūkelevičiūtės pasakoje veikėjai kalba tarsi atlikdami tam tikrą vaidmenį. Knygoje *Skraidantis paršiukas* traukinukas-meškiukas kalba pirmuoju asmeniu (autorė labai mėgsta vaikų garsažodžius!): „Čiuku, čiuku, čiuku, čiuku, / Pasiimsiu aš paršiuką. / Nori būti jis pilotu / Ir padangėmis skrajoti. / Na, greičiau, Kriuksiuk, greičiau: / Aš turiu skubėt toliau!“¹⁸ Vėliau tekste traukinukas tampa visažiniu pasakotoju.

Jau iš *Žirginėlių* plokštelių matyti, koks svarbus poetei yra ryšys su klausytoju ar skaitytoju: prie pirmosios plokštelės Pūkelevičiūtė buvo pridėjusi eiliuotą laišką vaikams, prašydama jų atsiliepti. Poetė gaudavo šūsnis vaikų laiškų ir stengėsi visada jiems atsakyti. Pūkelevičiūtė yra prisipažinusi, kad tarp jos ir kai kurių vaikų užsimegdavo itin šiltas ryšys. Autorė sekdamas šių vaikų pasiekimus, ateitį, labai skaudžiai išgyveno dėl Stasiuko Lipčiaus žūties. Stasys Lipčius mažas būdamas perskaitė pasaką *Skraidantis paršiukas* ir užsidegė noru tapti lakūnu. Autorė visada drąsino vaikus: „Kas lakūnu būt svajoja, / Tas, vaikučiai, juo ir bus. / Ką žvaigždėlės paviliojo, / Tas praskris net pro žaibus.“¹⁹

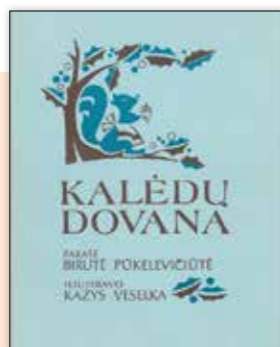
Savo kūrinuose Pūkelevičiūtė geba užmegzti itin nuoširdų ryšį su adresatu panaudodama teatrinę priemonę – emocijų bendravimą su žiūrovu. Knygoje *Skraidantis paršiukas* poetė neslepia savo draugiškų emocijų, įsijautimo, baimės, kad tik pagrindiniam veikėjui – paršiukui Kriuksiukui – pasisektų skristi: „Oi, vaikučiai, kaip baisu! / Jau jisai virš debesų – – – / Kas čia daros, kas čia daros?..“²⁰ Pasakotoja siūlo išeitį paršiukui – parašūtą: „Net lėktuvas jo plieninis / Sudrebėjo nuo griaustinio... / Oi, greičiau, greičiau, paršiuk! / Pasiskubink, neužtruk! / Jei nenori tu pražūti, / Šok į žemę parašutu!“²¹

Pūkelevičiūtės pasakose veikėjai dažnai patenka į kitą realybę per filmą, sapną ir kt. Knygoje *Klementina ir Valentina* autorė ragina vaikus padėti veikėjai Klementinai susigaudyti tarp realybės ir filmo. Sukurta filmo iliuzija perkelia Klementiną į vaizduotės pasaulį, iš kurio sunku sugrįžti:

*Vištyte, jei tu pamiršai, kas esi,
Padės prisimint tau vaikučiai visi:
Kas ėjo į kiną, kas kine vaidino?
Katra tų mergaičių yra Valentina?
Katra Klementina.²²*

Dail. Kazys Veselka

Dail. Kazys Veselka

Dail. Birutė Pūkelevičiūtė

Birutės Pūkelevičiūtės iliustr. iš knygos *Daržovių gegužinė*

Dail. Kazys Veselka

Dail. Kazys Veselka

Viršelyje – Algimanto Kezio nuotr. Lėlės – knygos autorės

J eiliuotus pasakų tekstus autorė žaismingai įterpia linksmas dainėles, kartais net ne vieną. Tai dažna teatrinė priemonė, Pūkelevičiūtės perkelta į literatūros tekstą. Dainelių yra ir knygoje *Daržovių gegužinė, Peliukai ir plaštakės, Rimas pas Kęstutį, Klementina ir Valentina* ir kt. Knygoje *Skraidantis paršiukas* įterpta kupina ryžto ir pasitikėjimo eskadrilės dainelė: „Mus šaukia paukštelių takai – / Lakūnai tai vėjo vaikai! / Mus šaukia mėlynė skaišti, / Dangaus debesėliai balti.“ Dainelę komiškai nutraukia ir savaip ją pratęsia Kriukiukas, tuo papiktindamas viršininką: „Aukso žvaigždė, kriu kriu kriu! – / Viršila tik to ir laukė: / Argi tai daina karių? / Kas rikiuotėj sukriuksėjo? / Kas taip pasielgt galėjo?“²³

Tai prajuokina vaikus – rimtas problemas autorė geba „nukensminti“ juoku. Knygelėje *Peliukai ir plaštakės* dainėles „Peliukų daina“, „Vasarėlės sniegas“, „Žvaigždė ir žibutė“ vaikai ras su natomis. Ne tik dainelės, bet ir lietuviški šokiai „Suktinis“, „Klumpakojis“, choreografinis elementas iš teatro įterpiami į knygos *Daržovių gegužinė* tekstą.

Knygoje *Kalėdų dovana*, voverytei Barborytei gavus siuntinį, vaikams užmenama mįslė, kaip žvėreliai galėjo sudaužyti kokoso riešutą:

*Ar sudaužė plaktuku,
Ar prapiovė peiliuku?
Ar prakirto kirvuku?..*

*Štai, ir mįslė jums, vaikučiai:
Sugalvokit – kuo ir kaip!
Gal dantukais, gal nagučiais?
Baikit pasaką savaip.²⁴*

Mįslių paberta ir kūrinyje *Daržovių gegužinė*.

Nevengia autorė tekstuose vartoti liaudiškų posakių: „kas buvo, tas pražuvo“²⁵, „Oi tu, rūta, oi tu, mėta“²⁶; „Suk devynios! Gal žiopliai“²⁷; „Nesat molio jūs Motiejai!“²⁸, retų lietuviškų žodžių: „žirginėliai“, „plaštakė“, „radasta“, „riestainis“, „kamaraitė“, „sula“, „ragas“, „žirgas“ ir kt. Vincas Auryla įvardija tai lingvistiniu paveldu, kuriuo jaunajai kartai perteikiama tautos dvasia.

Savo knygelėse autorė moko vaikus, suteikia jiems naudingų žinių. Eiliuotoje pasakoje *Klementina ir Valentina* vištytė Klementina, norėdama nusipirkti bilietą, netikėtai susiduria su dažnam vaikui aktuali problema: „Davė kinui man mamytė/Sidabrinį, gražų litą. / Imk sau pusę, duok man kitą... / Tiktai – kaip jį padalyti? / Kaip, pelyte, padaryti / Dvi puses iš vieno lito? / Gal tu moki, gal gali tu?“²⁹ Įspėja skaitytoją, kad musmiriukas yra nuodingas: „– Ei! – sušukit jam. – Grybuk! / Labas, labas! Sveikas būk! – / Bet nelieskit jo rankutėm; / Jis nespėjo dar išdžiūti... / Čia ne juokas! Žmonės sako, / Kad vaikučių nemažai / Musmiriukais ėmė žaist / Ir prilipo kaip plaštakės...“³⁰ Gerumas, grožis, stebuklas, pasaka labai svarbu Pūkelevičiūtei. Knygos *Klementina ir Valentina* veikėjos mama sumaniai pamoko dukrytę: svarbu ne auksinė suknytė, o aukso širdelė!

Šviesi Lietuvos vizija pjesėse

Iš Pūkelevičiūtės kūrinių išsiskiria dviejų dalių pasakiškas nuotykis *Rimas pas Kęstutį*, kuriame veikia istoriniai asmenys, amerikoniukas šešiametis Rimas, mitologinės būtybės – nykštukas Barzdukas ir Mėnulis. Rimą pažadina Barzdukas, Lietuvos miš-

kų nykštukas, ir pasiūlo keliauti į nebūtą Lietuvą – į praeitį. Magiškojo realizmo poetika grįstame kūrinyje Rimas leidžiasi į kelionę laiku prieš tai parašęs atviruką tėvams:

*„Aš šią naktį išskridau
Lietuvon su barzduku.
Nesirūpinkit per daug –
Aplankyt vykstu Trakų.
Kai jau būsiu pas Kęstutį,
Parašysiu atvirutę.“³¹*

Tekstą sudaro dvi dalys: „Kelionė“ (Barzdukas supažindina su Lietuvos gamta, miestais) ir „Trakuose“. Kūrinys svarbus pažintine, istorine, etnografinė prasmėmis, jame pateikiama daug įdomių faktų, kuriuos galbūt ne visi lietuviukai Amerikoje buvo girdėję. Rimukas Trakuose susipažįsta su Kęstučiu, geria sulą iš rago, žaidžia su šešiametiu būsimuoju kunigaikščiu Vytuku, iš kurio sužino, kuo skiriasi arklys nuo žirgo (o Vytukas sužino, kad yra lėktuvų), apžiūri Vytuko sakaliuką, susipažįsta su kunigaikštienė Birute, kurią nustebina kitoniški Rimuko drabužiai: „Jūs gi pusplikiai vaikai! / Tau kelnytės – vos už kelių... / O bateliai – lyg ant juoko: / Jie nei šiokie, jie nei tokie – / Surišti baltom virvelėm; / Palaidinė ta dryža / Aiškiai, vaike, per maža: / Tokios keistos rankovytės, / Tartum žirklem apkarpytos.“³² Kunigaikštienė Birutė vaizduojama motiniška, susirūpinusi dėl Rimuko aprangos, nori jį šiltai aprengti, kad nesušaltų, kviečia pasilikti pilyje.

Kūrinys turi ir simbolinę prasmę: garbinga Lietuvos istorine praeitimi žadinamas lietuvių gyvenančių Amerikoje ar kitose užsienio šalyse, sąmoningumas, tautiškas, Lietuvos laisvės siekis. Žinoma, ši simbolinė prasmė atsiveria suaugusiajam, ne vaikui. Trakuose Rimas su mažamečiu Vytuku žaidžia su kareivėliais, puola Maskvą:

*VYTAUTAS
Tai žemaičiai. Jie bus mano.
Jie priklauso man nuo seno.
(karvedžio mostu ir balsu)
Žvelk į tolį! Ten – Maskva!
(Akmenukų ta krūva...)
Pasibelsk į jos vartus.*

*RIMAS
Tu-ku, tu-ku, tu-ku, tuk!
Pasiduokite geruoju,
Nes lietuviai čia atjojo!
VYTAUTAS
Nūn Maskvos bajorai tarias.
Pasiduokit, nes bus karas!
RIMAS (išskėtęs rankas, bėga aplink akmenukų krūvą)
Mums niekai šimtai Maskvųųųų!³³*

Atskridęs debesėlis su žaliu Barzduku pasiima Rimuką atgal į Ameriką: „Taip, sūneli. Praeities / Pasakėlė jau baigta. / Bet rankutę tik ištiesk, / Laukia pasaka kita. / Skleidžias pievoje gėlytės.“³⁴

Verta atkreipti dėmesį į originalias autorės iliustracijas – lėles ir jų fotografijas. Keturias lėles Pūkelevičiūtė 2004 m. padovanojo Maironio lietuvių literatūros muziejui. Šios knygos iliustracijų genezė tokia: Pūkelevičiūtė sugalvoja pati lėlėms pasiūti istorinį garderobą – kunigaikštiškus drabužius. Tokia veikėjų apranga padeda skaitytojui pasijusti kitame laike. Prieš akis iškyla gražiai apsirengę kunigaikštis Kęstutis, kunigaikštienė Birutė, jų sūnus Vytukas, tik šešiametis Rimukas apsirengęs kitaip, nes jis atkeliavo iš XX a. pab. Amerikos³⁵. Kitas svarbus darbas – nufotografuoti tinkamas lėlių pozas – scenas. Tai meniškai atliko fotografas Algimantas Kezys. Knygelėje nuotraukos papildytos graškčiomis Kazio Veselkos iliustracijomis.

Aukso žąsis – pasakiška trijų veiksmų komedija, neįpareigojanti, sklaidina skaidraus humoro ir žaismės, paradoksy. Pūkelevičiūtė yra sakiusi: „(...) labai džiaugiuosi, jeigu man pavyksta suderinti humorą su lyrizmu. Tai gaiviausias gėrimas: skaidrus ir putojantis.“³⁶ Kurdamą šią komediją rėmėsi Brolių Grimų pasakų motyvais, nors, pasak rašytojos, apie aukso žąsį, prie kurios visi prilimpa, yra skaičiusi ir Jono Basanavičiaus pasaką³⁷. 1961 m. autorei už šią knygą skirta Pasaulio lietuvių bendruomenės jaunimo dramos konkurso pirmoji premija. 1962 m. Pūkelevičiūtė sumanė pastatyti pjesę Čikagos lietuvių teatre „Atžalynas“.

Knyga *Aukso žąsis*, iliustruota filmo aktorių nuotraukomis, pasakoja apie nuliūdusią karalaitę ir bandymus ją pralinksinti. Pjesėje veikia juokdarys Piskas, kuris – paradoksalu! – turi juokinti rūmų gyven-

Birutė Pūkelevičiūtė su vaikais įrašinėjant pasakų plokštelių *Žirginėliai*. 1961 m. Fotografas nežinomas. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

Knygos *Rimas pas Kęstutį* veikėjas – lėlė kunigaikštis Kęstutis. 1975 m. Autorė Birutė Pūkelevičiūtė. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

Dail. Kazys Veselka

Scenos iš filmo „Aukso žąsis“, 1965 m. Fotografafas nežinomas. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

tojus, nors juoktis niekam negalima dėl karalaitės liūdesio. leškoma žmogaus, galinčio prajuokinti karalaitę. Karalaitę prajuokina žmonių kvailumas. Fortūnato pranašystė – tai simbolinis kalbėjimas apie Lietuvos ateitį, būsimą jos laisvę: „Liūdesy prabėgs daug metų, / Kol pavasaris ateis, / Kai raudonas rožių krūmas / Už karališkųjų rūmų / Pasipuoš žiedais baltais.“³⁸

Autorė sako, kad ši pjesė rašyta ne vaikams, tačiau ne vienas jos pastatymas (tarp jų ir 1993 m. Kauno dramos teatre) buvo skirtas vaikams³⁹. Iš tiesų *Aukso žąsis* – universalus kūrinys, skirtas visai šeimai.

1965 m. Pūkelevičiūtė parašė scenarijų ir sukūrė pirmąjį lietuvišką spalvotą meninį garsinį filmą „Aukso žąsis“, taip įrašydama savo vardą kino istorijoje. Deja, pirmasis blynas prisvilo, sulaukė įvairių – teigiamų ir neigiamų – atsiliepimų. Kaip pati režisierė konstatavo, buvo „katastrofinis sutikimas“⁴⁰. Recenzijose pagirti gražūs kostiumai, dekoracijos, režisūra (nors labiau tinkanti teatru). Tačiau filmas sulaukė ir nemažai karčios kritikos: per ilgas, prastai įgarsintas, neaišku, kam skirtas – vaikams ar suaugusiems, silpna režisūra, per menkas šviestos panaudojimas⁴¹.

Vietoj pabaigos

Birutė Pūkelevičiūtė, po 54 metų žvelgdama į savo vaikystės nuotrauką „Vaikas su kiškiu“ (1928), liūdnoškai konstatavo, kad vaiko „su galimybėm“ ateitis dėl nepalankių gyvenimo sąlygų susiklostė ne taip, ne visi lūkesčiai buvo realizuoti⁴². Nepaisant to, Pūkelevičiūtė paliko neišdildomą žymę lietuvių vaikų literatūroje, nes pažino vaiko dvasią, nuširdžiai domėjosi vaikais, sukūrė meniškų kūrinių.

Rašytoja yra sakiusi, kad bando neprarasti vaiko savyje, nes antraip būtų labai niūru gyventi. Vaiko pasaulis – skaidrus ir stebuklingas – ją viliojo visą gyvenimą. Kūryba vaikams, praturtinta teatrinio žaismingumo, buvo vienas iš Pūkelevičiūtės būdų gyventi pasakiškame stebuklų pasaulyje.

Penkiametė. Kaunas, 1928 m. Kitoje pusėje B. Pūkelevičiūtės įrašas: „Apie šią nuotrauką esu parašiusi apsakymėlyje „Vaikas su kiškiu“. Lietuvių dienos, 1982 gruodžio mėn. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

¹ Laima Vincė, „Birutės Pūkelevičiūtės laišakai“, *Literatūra ir menas*, 2022-06-03, Nr. 11 (3749), interneto prieiga: <https://literaturaimenas.lt/atmintis/birutes-pukeleviciutes-laiskai> (žiūrėta 2023-07-28).

² „Birutė Pūkelevičiūtė: erotika persmelktos ir pasmerktos eilės, romanas su Škėma ir gili vienvė“, *lrt.lt*, 2019-11-23, interneto prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1118369/birute-pukeleviciute-erotika-persmelktos-ir-pasmerktos-eiles-romanas-su-skema-ir-gili-vienatve> (žiūrėta 2023-07-26).

³ Virginija Paplauskienė, „Birutė Pūkelevičiūtė: aš negaliu be teatro gyventi!!!“, interneto prieiga: <https://maironiomuziejus.lt/post-t-exhibit/birutes-pukeleviciute-as-negaliu-be-teatro-gyventi/> (žiūrėta 2023-07-28).

⁴ Elona Varnauskienė, „Gyvenimas ant vėjo. Kalbamės su išeivijos aktore, dramaturge, prozininke Birute Pūkelevičiūte“, *Rubinaitis*, 2000, Nr. 2 (14), interneto prieiga: <https://www.ibylietuva.lt/rubinaitis/2000-nr-2-14/gyvenimas-ant-vejo/> (žiūrėta 2023-07-28).

⁵ Rūta Mėlinskaitė, „Birutė Pūkelevičiūtė“, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 402–403.

⁶ Vincas Auryla, „Lietuvių išeivijos vaikų literatūra“, interneto prieiga: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-iseivijos-vaiku-literatura/> (žiūrėta 2023-08-24).

⁷ Elona Varnauskienė, *ibid.*

⁸ „Pasakos plokštelėse“, parengė Aušra Marčiulaitytė, Roma Kišūnaitė, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, *Epaveldas.lt*, 2022-10-05, interneto prieiga: <https://www.epaveldas.lt/exhibits/pasakosplokstelese> (žiūrėta 2023-07-28).

⁹ Elona Varnauskienė, *ibid.*

¹⁰ Birutė Pūkelevičiūtė, „Tarp poezijos ir prozos“, in Ričardas Pakalniškis, *Poezijos kryžkelės: Dialogai apie dvi poezijos šakas Lietuvoje ir išeivijoje*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 179.

¹¹ 1998 m. Vincas Auryla kalbasi su Birute Pūkelevičiūte, „Iš radijo aukso fondo. 2015-03-23“. *LRT Klasika*, interneto prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1005308528/is-radijo-auksofondo-2015-03-23> (žiūrėta 2023-07-28).

¹² Vytautas Kubilius, *Birutė Pūkelevičiūtė – aktorė ir rašytoja*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 84.

¹³ Birutė Pūkelevičiūtė, *Peliukai ir plaštakės*, Chicago: Darna, 1973, p. 16–17.

¹⁴ Birutė Pūkelevičiūtė, *Kalėdų dovana*, Chicago: Darna, 1973, puslapiai nenurodomi, interneto prieiga: <https://www.pasakanepasaka.lt/wp-content/uploads/2017/12/Birut%C4%97-P%C5%ABkelevi%C4%8D%C5%ABt%C4%97-Kal%C4%97d%C5%B3-Dovana.pdf> (žiūrėta 2023-07-28).

¹⁵ Birutė Pūkelevičiūtė, *Klementina ir Valentina*, iliustravo Žvilė Žvilė, Vilnius: Žara, 2004. Puslapiai nenurodomi.

¹⁶ Birutė Pūkelevičiūtė, *Daržovių gegužinė*, Chicago: Darna, 1973, p. 13.

¹⁷ Birutė Pūkelevičiūtė, *Skraidantis paršiukas*, iliustravo Žvilė Žvilė, Vilnius: Žara, 2008, p. 20.

¹⁸ *Ibid.*, p. 11.

¹⁹ *Ibid.*, p. 31.

²⁰ *Ibid.*, p. 23.

²¹ *Ibid.*, p. 24.

²² Birutė Pūkelevičiūtė, *Klementina ir Valentina*, puslapiai nenurodomi.

²³ Birutė Pūkelevičiūtė, *Skraidantis paršiukas*, p. 17.

²⁴ Birutė Pūkelevičiūtė, *Kalėdų dovana*, puslapiai nenurodomi.

²⁵ Birutė Pūkelevičiūtė, *Skraidantis paršiukas*, p. 17.

²⁶ Birutė Pūkelevičiūtė, *Peliukai ir plaštakės*, p. 16.

²⁷ *Ibid.*, p. 8.

²⁸ *Ibid.*, p. 28.

²⁹ Birutė Pūkelevičiūtė, *Klementina ir Valentina*, puslapiai nenurodomi.

³⁰ Birutė Pūkelevičiūtė, *Peliukai ir plaštakės*, p. 25.

³¹ Birutė Pūkelevičiūtė, *Rimas pas Kęstutį*, Birutės Pūkelevičiūtės lėlės, Algimanto Kezio nuotraukos, Kazio Veselkos piešiniai ir meninė peržiūra, Chicago: Darna, 1975, p. 17.

³² *Ibid.*, p. 70.

³³ *Ibid.*, p. 57.

³⁴ *Ibid.*, p. 76.

³⁵ „Vaikų literatūros muziejus. Maironio lietuvių literatūros muziejus. Keturiolėlės“, 2004-05-14, interneto prieiga: <https://www.youtube.com/watch?v=RPL41GdcREs> (žiūrėta 2023-07-28).

³⁶ Birutė Pūkelevičiūtė, „Tarp poezijos ir prozos“, in Ričardas Pakalniškis, *Poezijos kryžkelės: Dialogai apie dvi poezijos šakas Lietuvoje ir išeivijoje*, p. 179.

³⁷ 1998 m. Vincas Auryla kalbasi su Birute Pūkelevičiūte, „Iš radijo aukso fondo. 2015-03-23“. *LRT Klasika*, interneto prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1005308528/is-radijo-auksofondo-2015-03-23> (žiūrėta 2023-07-28).

³⁸ Birutė Pūkelevičiūtė, *Aukso žąsis*, Chicago: Draugo spaustuvė, 1965, p. 27.

³⁹ Ingrida Korsakaitė, „Ratelio ritmu (Birutės Pūkelevičiūtės knygos vaikams, 2000)“, interneto prieiga: <http://www.tekstai.lt/tekstai-apie-tekstus/105-p/5179-ingrida-korsakaite-ratelio-ritmu-birutes-pukeleviciutes-knygos-vaikams> (žiūrėta 2023-07-31).

⁴⁰ 1998 m. Vincas Auryla kalbasi su Birute Pūkelevičiūte, „Iš radijo aukso fondo. 2015-03-23“. *LRT Klasika*, interneto prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1005308528/is-radijo-auksofondo-2015-03-23> (žiūrėta 2023-07-28).

⁴¹ Algirdas Gustaitis, „Savas filmas ir savas jumoras. „Aukso žąsis“ ir „Antras kaimas“ Los Angelėje. Žiūrovo pasisakymas“, *Europos lietuvis*, 1966-03-15, Nr. 11 (903), p. 2, interneto prieiga: https://www.spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1966/1966-03-15-EUROPOS-LIETUVIS.pdf (žiūrėta 2023-07-28).

⁴² Birutė Pūkelevičiūtė, „Vaikas su kiškiu“, *Lietuvių dienos*, 1982, Nr. 10 (329), p. 9–12, interneto prieiga: http://www.spauda.org/lietuviu_dienos/archive/1982/1982-12-15-LIETUVIU-DIENOS.pdf (žiūrėta 2023-07-27).

Vaikystė Latvijoje pražysta spalvotomis pasakomis: Imanto Zieduonio kūryba vaikams

(90-osioms gimimo metinėms)

DR. KRISTINA VAISVALAVIČIENĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas)

Kažin ar pavasariai Latvijoje būtų tokie sodrūs ir veržlūs, jei 1933 m. gegužės 3 d. į latvių kultūrinę tapatybę nebūtų įsirašęs poeto Imanto Zieduonio (*Imants Ziedonis*, 1933–2013) kultūrinis ženklas¹, jo sukurti vaizdiniai „mėlynoji Žiemgala“, gintarais nusėta Kuršo žemelė – Kuržemytė, milžiniški šakoti ąžuolai kaip Latgalos žvakidės, Palietuvėlė. Kažin ar latvių vaikystė būtų tokia spalvinga ir turtinga, jei ne rašytojo pasakos, eilėraščiai, žadinantys fantaziją, analitinį ir asociatyvųjį mąstymą, mokantys, jog žaisti galima ir su kalba, ir su žodžių reikšmėmis, o žaidimas yra ne vien pramoga, bet labai rimtas ir atsakingas darbas.

Ragaciemo kaime prie Rygos įlankos gimusiam poetui, rašytojui, eseistui, literatūros kritikui, pasaulio ir savęs pažinimo vadovėlių vaikams kūrėjui, animacinių ir vaidybinių filmų scenarijų autoriui, įvairių kultūrinių iniciatyvų pradininkui, latviškos tapatybės restauratoriui 2023 m. pavasarį būtų suėję 90 metų. Latvijoje vieno skaitomiausių poeto jubiliejus pasitiktas jam dedikuotais leidiniais, įvairiais meno kūriniais ir projektais². Be abejo, dalis jų buvo skirti vaikams. Zieduonio kūrybos ir idėjų populiarinimu besirūpinantis fondas „Vieglis“, cituodamas poeto žodžius, ragina būti drąsiems ir iniciatyviems kuriant savo tėvynę: „Latvija yra nuostabiai graži

Būsiamam autoriui treji. 1936 m. Nuotraukos autorius nežinomas. Iš Imanto Zieduonio muziejaus tyrimų archyvo

šalis, bet gražiai reikia padėti tapti matomam.“³ Gausūs renginiai, besitęsiantys visus metus, leis kiekvienam pažinti Zieduonio asmenybę ir papasakoti apie savo susitikimą su juo – susitikimą kelyje, žodyje, eilėraštyje, dainoje, pasakoje.

Kūrybos ir veiklos briaunos

Zieduonio kūryba apima gana platų žanrų, temų ir meninės išraiškos spektrą, nuo 1961 m. išleista daugiau nei 40 knygų, kurių leidimai kartojami iki šiol. Pirmieji eilėraščių rinkiniai (*Žemės ir sapnų smėlis* (*Zemes un sapņu smilts*, 1961), *Širdies dinamitas* (*Sirds dinamīts*, 1963), *Motociklas* (*Motocikls*, 1965) nustebino ir sužavėjo tuometinį skaitytoją savo jaunatvišku veržlumu, kvietimu plėsti ribas, keistis ir keisti pasaulį. Rinkinį *Motociklas* sudarė eilėraščiai-metaforos, kuriuose per atskiras motociklo dalis (motorą, ratus, stabdžius, stipinus, vairą, priekabą ir kt.) reiškiamos lyrinio subjekto emocinės būsenos ir egzistencinis santykis su aplinkiniu pasauliu, detalės santykis su visuma. Aštuntajame dešimtmetyje, prasidėjus politiniam „atšilimui“, Zieduonio poezijoje palaipsniui ryškėjo pastangos gilintis į individą, į save, į žmogaus prigimties daugiabriauniškumą (rinkinys *Aš įeinu į save* (*Es ieēju sevī*, 1968) ir kt.). Poetas žavėjosi Janio Rainio (*Jānis Rainis*) kūryba, ją tyrinėjo, iš jos perėmė nuolatinio tobulėjimo idėją ir ją pratęsė, akcentuodamas aktyvaus rašytojo misiją, pasiaukojimą, pareigą savo bendruomenei. Šiuo laikotarpiu poetui tampa svarbus kelio, kelionės, individo ir tautos laisvės motyvas. Kelionių įspūdžiai sugula į didelio populiarumo sulaukusias kelionių apybraižas, esė (*Kuršo žemelė* (*Kurzemīte*), 1 d. 1970, 2 d. 1974), *Vis tiek. Knyga apie Madlieną* (*Tik un tā. Grāmata par Madlienu*, 1985), *Palietuvėlė* (*Leišmalīte*, kartu su Rimantu Zieduoniu, 2013), kuriose iš mikroistorijų, reportažų ir istorinių faktų, gamtinių etiudų dėliojasi tuometinės Latvijos veidas ir tautos dvasia, o kartu ir paties pasakotojo portretas. „Mūsų dabarčiai trūksta gebėjimo save dokumentuoti, kurti kroniką. O kronika yra savivoka. Reikia gebėjimo save suvokti“, – rašė Zieduonis, ruošdamasis kelionei į Madlienos kraštą⁴. Pro aštrią keliautojo akį neprasprūsta į kaimo žmonių gyveni-

mus šaknis įleidžiantys abejingumas, neūkiškumas, netvarka. Poetas tarsi nekvestionuoja socialistinės sistemos – pateikia ūkiškai besitvarkančių kolūkių pirmininkų, melžėjų ar traktoristų pavyzdžių ir ragina sąžiningu darbu kurti savo gyvenimą čia ir dabar. Tačiau tekstuose kartkartėmis atsiveria dviprasmiški realybės vertinimo pertrūkiai: „Buvo... buvo... buvo... Būtojo laiko veiksmožodis. Tuščias žodis, jeigu nė vieno jo garso negalim panaudoti dabartyje.“⁵ Knygoje *Kuršo žemelė* poetas ragina sukurti savo pasaulį: „Didysis [pasaulis] susideda iš mažųjų. Kur yra tavo mažasis? Sukurk jį iš braškių daigų ar iš plieno kibirkščių. Sukurk iš eilėraščių eilučių ar molio keramikos. Jis neturi būti didelis, bet tegul bus turtingas. Ir jis neturi būti vitrineje išstatytas, bet jei tave aplanko svečias, turėk kuo jį pavaišinti. Tegul tavo skabputros kukuliai bus tokie, kokių nėra nė pas vieną kitą (...)!“⁶

Eilėraščių rinkiniuose *Kaip žvakė dega* (*Kā svece deg*, 1971), *Skersvėjis* (*Caurvējš*, 1975), *Man palankioje tamsoje* (*Man labvēlīgā tumsā*, 1979), *Žvelki, kaip* (*Re, kā*, 1981) ryškėja visuomenės negerovių, žmonių dvi veidiškumo kritika, reiškiamas nepasitenkinimas dėl politinių lozungų ir tikrovės neatitikimų, metamas intelektualus iššūkis dogmų ir ribojimų pasauliui, atsiranda vidinę įtampą liudijančių užuominų apie tai, jog ne apie viską galima garsiai ir drąsiai kalbėti („Čirškia žiogeliai, audra užgrius. / Tu savo šuniui užčiaupk nasrus“⁷; „Spygliai neduria / tam, kuris ant jų nekrinta / Vabalyti, / nepasismeik!“⁸).

Aštuntajame dešimtmetyje Zieduonis susidomi tautosaka, mitologija, kelia klausimą, kas sudaro latvio tapatybės pamatą. 1976 m. poetas kartu su bendraminčiais pradeda Latvijos senųjų ąžuolų gelbėjimo akciją „Kelias“ („Ceļš“). „Mes išvesime ąžuolus į žmones (...)“, – sako Zieduonis. „Mes su jais ir per juos išsikviesime sielas. Išėjusias, bet dar susigrąžinamas jėgas“⁹. Kelionių po Latviją įspūdžiai, baltiškos ir latviškos pasaulėjautos patirtys, gamtos ir žmogaus gyvenimo ritmas susipina vienoje iš aukščiausių latvių lyrikos viršūnių – Zieduonio *Poemoje apie pieną* (*Poēma par pienu*, 1977). Kūrinyje itin akcentuojamas motinos – gimdytojos, maitintojos, tradicijų ir išminties perdavėjos – vaidmuo, aprėpiamas žmogaus ir tautos gyvenimo ciklas.

Tuo laikotarpiu poetas dar kartą nustebina literatūrinę bendruomenę, pradėjęs leisti ypatingo žanro išpažintinės, eseistinės poetinės prozos kūriniai – epifanijas (1971, 1974, 1994), kurių žanro apibrėžtį pats ir nusako: „Proza yra sunkesnis, ilgiau trunkantis sėdimas darbas. Įkvėpimas paprastai netrunka tiek, kad užtektų ilgesniams prozos kūriniai, todėl prozoje yra atskiri proveržiai, tokios nušvitimo akimirkos, kuriuos Džeimsas Džoisas (*James Joyce*) vadina epifanijomis. Taip aš radau žodį „epifanijos.“¹⁰ Poeto kūrybos tyrinėtojai neretai sieja Zieduonio epifanijų ir literatūrinių pasakų žanrą, sakydami, jog pasakos gimė poetinės prozos dirvoje ir tapo tikslingai kuriama vaikų auklėjimo programa¹¹.

Vėlesnėje Zieduonio kūryboje (rinkiniai *Lengva* (Viegli, 1993), *Akimirksniai. Upėtakiai* (Mirkli. Foreles, 1993), *Kelionės sentimentai* (Ceļa sentiments, 2000), *Trioletai* (Trioletas, 2003) ieškoma dermės su visata, nedaroma skirties tarp „aš“ ir „pasaulis“, jie suvokiami kaip vienis – vienas nuo kito priklausomi ir iki galo nepažinūs. Eilėraščiuose ryškėja gyvenimo

reliatyvumo apmąstymai, akimirkos grožio ir reikšmės interpretacijos.

Pažadinti vaiką savyje

Greta kūrybos suaugusiems skaitytojams aštuntajame dešimtmetyje Zieduonis pradeda kurti ir literatūrinės pasakos vaikams – 1972 m. jis spaudai parengia savo garsųjį ir dabar jau į daug kalbų išverstą rinkinį *Spalvotosios pasakos* (*Krāsainas pasakas*, 1973, 2016). Vaikų literatūros apžvalgoje rašytojas Valdemaras Ancytis (*Valdemārs Ancītis*) šį Zieduonio posūkį įvertina kaip naują kokybę latvių vaikų literatūroje¹². Už *Spalvotąsias pasakas* 1976 m. Atėnuose vykusiame penkioliktajame Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros tarybos (IBBY) kongrese Zieduoniui įteikiamas Hanso Christiano Anderseno diplomai, o jo vardas įrašomas į H. Ch. Anderseno garbės sąrašą. Tai buvo pirmasis tarptautinis latvių vaikų literatūros apdovanojimas, įrodantis, jog autoriaus meninių gebėjimų ir populiarumo neįmanoma ignoruoti.

Beveik visos rašytojo pasakos pirmiausia pasirodė ikimokyklinukams ir pradinukams skirtame žurnale *Zilīte* (*Zylutē*): anksčiausiai išspausdinti kūriniai – „Baltoji pasaka“, „Geltonoji pasaka“ ir „Rudoji pasaka“ (1970, Nr. 5). Žurnale pasakas iliustravo dailininkė Aija Zylė (*Aija Zīle*). Įdomu, jog ji buvo ir pirmojo *Spalvotųjų pasakų* leidimo Latvijoje iliustratorė, o knygai sukurtos iliustracijos ne kartą žurnale išspausdintus piešinius, bet juos pratęsia.

Atskiro tyrimo reikėtų norint įvertinti alegorinių, daugiaprasmių pasakų, tokių kaip „Žydroji pasaka“, „Juodoji pasaka“ ar „Kreivoji pasaka“ ir kt., vaidmenį to meto lenininiu turiniu persunkto vaikų žurnalo tekstų kontekste. Pavyzdžiui, 1972 m. žurnalo *Zilīte* vasario mėnesio numeryje, skirtame Sovietų Rusijos pristatymui, publikuotoje „Žydrojoje pasakoje“ viso pasaulio žirgai išsirenka Žydrąjį Vilties Žirgą ir jam prisako: „Tu esi svajonių žirgas (...). Tu gali būti viską ir gerti viską, kaip mes, kiti žirgai. Bet jei tu esi, ką ēda visi, tu prarasi žydrą spalvą ir žūsi. Tu – svajonių žirgas ir privalai būti neužmirštuoles.“¹³ „Juodojoje pasakoje“, kuri žurnale buvo išspausdinta 1971 m. spalį, pasitelkus paradoksą ir kaitaliojant

Dail. Aija Zylė, 1973 m.

Dail. Vitolds Kucins (Vitolds Kucins), 1980 ir 2015 m.

Dail. Kristīnē Jurģinē Klotinai (Kristīne Jurģine Klotina), 1997 m.

Dail. Zane Lūse (Zane Lūse), 2022 m.

prasminius kodus tamsą mylinčių velnių pavyzdžiu kuriamas tik vieną spalvą matančios, viena kryptimi gyvenančios visuomenės šaržas: „Velniai žiūri televizorių, juoda televizorių, kur nieko nematyti: gal jis ką nors mato, o gal ir nieko nemato – bet žiūri“, o jei kas iš velnių „skaito kokią negerą knygą (negeros knygos jiems atrodo pačios geriausios), tai kitas išsvagia visas knygos raides ir jas surija, kad kiti neturėtų ką skaityti“¹⁴.

Be *Spalvotųjų pasakų*, Zieduonis išleido dar dvi pasakų knygas – literatūrinę pasaką *Meškiukų pasaka* (*Lāču pasaka*, 1976) ir rinkinį *Pokštai ir pasakos* (*Blēnas un pasakas*, 1980, 2015). Pirmosios trys knygos vėliau buvo perleistos rinkiniuose *Visokios pasakos* (*Visādas pasakas*, 1983, 2005), *Pasakos* (*Pasakas*, 2007). Atskira knyga buvo išleista *Pasaka apie Kasą* (*Pasaka par Bizi*, 1997). Naujausias leidinys – fondo „Viegli“ išleista knyga *Meškiuko Andrejaus pasaka* (*Lāča Andreja pasaka*, 2022), susiejanti dvi rašytojo pasakas – „Meškiukų pasaką“ ir „Pasaką apie Kringelį ir Riestainytę“ („Pasaka par Kliņģeri un Baranku“), kurias šiuolaikiniam skaitytojui pristato naratorius – Imanto Zieduonio muziejaus eksponatas – žaislinis meškiukas Andrejus Upytis (*Andrejs Upītis*). Žinomo latvių rašytojo vardą jam suteikė pats poetas.

Fantaziją ir mąstymą žadinančius rašytojo kūriniai vaikams netrukus ėmėsi ekranizuoti Latvijos animacijos studija („Žalioji pasaka“ („Zaļā pasaka“, 1977), „Šuo Funas ir Vėjas“ („Suns Funs un Vējš“, 1978, rež. Ruozė Stiebra (*Roze Stiebra*), teatrainė ėmė kurti spektaklius.

Iki šiol latvių vaikų literatūros tyrinėtojai ir populiarintojai stebisi, kodėl poetas taip mažai sukūrė eilėraščių vaikams. Aiškiausio atsakymo nėra davęs ir

pats rašytojas – nėra išleista nė viena eilėraščių knyga, o periodikoje išsibarstę pavieniai kūrinėliai (eilėraščių ciklai „Mažylių mankšta“ („*Ķiparu treniņi*“, 1981), „Saulytė“ („*Saulīte*“, 1983) ir kt.) poeto valia nebuvo perspausdinti ir rinkiniuose raštuose¹⁵. Viename interviu Zieduonis yra sakęs: „Esu mokytas ir moksleivius mokęs, kad į eilėraščius nereikia žiūrėti pernelyg rimtai. Nes poezija yra visur... Gyvenime, aplinkoje, mumyse. Tai yra „savipoezija“. „Savipoezija“ yra vertingesnė už „svetimpoeziją.“¹⁶ Užsimenama, jog kai kuriuose poezijos rinkiniuose (pavyzdžiui, *Drugelių ataka* (*Taureņu uzbrukums*) yra vaikystės prisiminimų blykstelėjimų, tačiau juose pulsuoja egzistenciškai skausminga įtampa, kurią jaučia ir gali suprasti tik suaugusysis, žinantis, kas yra ilgesys, baimė, skausmas. Yra manančiųjų, jog apie jaunąjį adresatą Zieduonis galvojęs jau kurdamas epifanijas – ne viena jų prasideda kreipiniu „vaikeli“ („*Vaikeli, nevalgyk, kai dainą dainuoja*“¹⁷).

Pradėjęs kurti vaikams, rašytojas tapo aktyvus diskusijų apie vaikų literatūrą, jaunimo auklėjimą dalyvis, tad nenuostabu, jog 1980 m. Latvijos rašytojų sąjungoje įsteigus Vaikų literatūros sekciją jos pirminku išrenkamas Zieduonis. Užėmęs šias pareigas rašytojas ėmė glaudžiai bendradarbiauti su pedagogais, mokslininkais, redakcijomis, televizija, jaunimu, gabiais vaikais, teigė, jog reikia nustoti žiūrėti į vaikų literatūrą kaip į nereikšmingą ir antrarušę, reikia įsteigti Vaikų knygų centrą, kurti reguliarias TV laidas mažiesiems. Jis kritikavo tuometinių vadovėlių ir skaitinių netikslumą, kėlė klausimą dėl naujo tipo pradžiamokslių, enciklopedijų, geografijos ir istorijos pažintinių knygų leidybos. Anot poeto, tai ne tik literatūros, bet ir visuomenės organizavimo klausimas: „Mažai nacijai, balansuojančiai ant asimiliacijos ri-

bos, reikėjo išsilauki, gyvuoti, o tai buvo galima pasiekti tik palaikant vis mažėjančios jaunosios kartos išmintį, dvasią ir intelektą.¹⁸

Zieduonio iniciatyva Rašytojų sąjungos bibliotekoje buvo įkurtas nuolatinis latvių vaikų knygų fondas ir iliustracijų diapozityvų rinkinys, Rygoje įkurtas Vaikų estetiško ugdymo centras, Latvijos universitete – Etninės kultūros centras, rengiamos kūrybinės stovyklos. Poetas ragino, kad Latvijos aukštosiose mokyklose būtų ugdomi vaikų literatūros kritikai, studentai rašytų vaikų literatūros tiriamuosius darbus. Sovietmečiu tai sunkiai sekėsi, tad rašytojas ir pats ėmėsi leisti vaikams pažintines knygas, pristatančias gamtos ir visuomenės funkcionavimo principus, sistemas ir sistemiskumą (*Kas yra kolūkis? (Kas tas ir kolhozs?, 1983), Pradžiamokslis (Sākamgrāmata, 1985), Aš, žmogus, pasaulis (Es, cilvēks, pasaule, 1993)*). Anot Zieduonio, „[k]nygų vaikams turinys (...) turi būti labiau pažintinis, analitiškesnis, intelektualesnis; reikia išplėsti žanrinę įvairovę; mokyti vaikus sisteminio mąstymo, vystyti sąsajų kūrimo gebėjimus, kurti asmenybės visumą, mokyklose ugdyti individualybes“¹⁹. Rūpindamasis, kad vaikai neprarastų ryšio su tradicija, pamatinėmis latvių kultūros vertybėmis, poetas sudarė liaudies dainų rinktinę atskirai berniukams ir mergaitėms (*Ką turi žinoti mergaitės (Kas jāzina meitenēm, 1981), Bernužēlis augau (Puisīts augu, 1984)*). Minėtos pažintinės knygos pelnė ne tik Latvijos, Sovietų Sąjungos, bet ir užsienio šalių apdovanojimų.

Kai kurie Zieduonio kūrybinių aspektai dabartiniam skaitytojui, o ypač vaikui, yra kiek sunkiau suvokiami dėl pasikeitusio istorinio ir socialinio konteksto – pavyzdžiui, pažintinė knyga vaikams *Kas yra kolūkis?* savo laiku inovatyviai pasakojo apie tai, kaip veikia viena svarbiausių šalies ūkio sričių, tačiau dabar šis kūrinys beturi tik istorinę vertę. Tai, jog rašytojas mokėjęs laviruoti tarp oficialiosios valdžios standartų ir rezistencinės kūrėjo saviraiškos laisvės, savo prisiminimuose užsimena Zieduonio bendražygiai – jis net buvo lyginamas su driežu, kuris geba pasprukti nuo gaudytojo, palikdamas jo rankoje tik uodegą. Į tai poetas atsakęs klausimu, o kam „iš viso reikia driežus gaudyti? Jis tenorį gyventi savo didelėje akmenų krūvoje ir netrokšta dalytis su gaudytoju medžiojimo

džiaugsmu“²⁰. Zieduonis išlaikė korektiškai formalius santykius su tuometine valdžia, nes leidžiantis j neesminius kompromisus tuomet buvo įmanoma išsaugoti ir įveikinti tai, kas svarbiausia. Pavyzdžiui, *Pradžiamokslyje* ideologinė duoklė atiduodama tik knygos pabaigoje, o visas turinys remiasi liaudies dainų estetika, individualiu, poetiniu požiūriu į kalbą ir jos galimybes, pasitikėjimu skaitytojo fantazija.

1988 m. kartu su bendraminčiais įkūręs Latvijos kultūros fondą, Zieduonis nepamiršo veiklos, susijusios su vaikų kultūra, pavyzdžiui, tais pačiais metais Rygoje jis inicijavo Visų lėlių šventę, sujungusią ir teatrą, ir kiną, ir bibliotekas, ir menininkus, ir rašytojus, ir, žinoma, kuriančius vaikus. Šventės atidaryme kreipdamasis į vaikus, poetas klausė: „Ar jūs mokote savo lėles latvių kalbos, užsienio kalbų ir naujų žodžių?“, linkėjo, kad visos lėlės būtų gražios, madingos, o svarbiausia, jog nebūtų visos vienodos²¹. Įvairovės, savitumo puoselėjimas, anot Zieduonio, yra vienas svarbiausių jaunosios kartos uždavinių. Šią mintį poetas kartojė ir savo eilėraščiuose suaugusiesiems („Aš esu aš pats“ („Es esmu es pats“), ir publicistiniuose tekstuose, pavyzdžiui, vaikų žurnale *Zilīte* išspausdintoje knygos *Latvija* ištraukoje rašytojas pabrėžia: „Nevalia gyvenime sumažinti variacijų skaičių. Nevalia sumažinti galiomybių savyje, savo pačių charakteryje.“²²

Imanto Zieduonio pasakų spalvos

Pasak rašytojo kūrybos vaikams tyrinėtojos Jolantos Mackovos, jau pirmoji Zieduonio pasakų knyga netiesiogiai ir subtiliai pasipriešino sovietinio auklėjimo sistemos ideologiniam ir psichologiniam spaudimui, ribojančiam vaiko asmenybės vystymąsi. Zieduonio knygos žadino laisvę ir kūrybinę saviraišką, liudijo būtinybę ir galimybę mąstyti kitaip. Tai pasakos laisvam, pasaulį savarankiškai vertinančiam žmogui²³, tačiau to meto kontekste ne visų kritikų jos buvo priimtos kaip teigiamas pavyzdys.

Anot tyrinėtojų, Zieduonio inicijuotose diskusijose išreikštos mintys, jog pasakos yra skirtos ne tik vaikams, bet ir suaugusiesiems, akivaizdžiai įkūnytose jo paties kūryboje – kiekviena pasaka savo prob-

lematika artima epifanijų gelmei. Jose pasireiškia du tarpusavyje susiję interpretacijos lygmenys, kurie iš esmės lemia minties eigą ir net temą²⁴.

Spalvotosios pasakos kviečia į pasaulį žiūrėti plačiomis akimis, stebėti ir pastebėti. Kiekvienos pasakos tematiką ar problematiką lemia pasirinkta spalva – balta, geltona, juoda, raudona, ruda, žalia, mėlyna, violetinė, pilka. Rinkinys baigiamas pasaulio įvairovę apibendrinančia „Margaja pasaka“, o nacionalinės savasties esenciją ir jai kylančias grėsmes išryškina „Gintarinė pasaka“. Spalvų paletė leidžia kurti asociacijas ir su metų laikais, ir su žmogaus gyvenimo ciklu, ir su emocijomis. „Geltonojoje pasakoje“ skaitytojas pasineria į pavasario, vaikystės, šviesos, džiaugsmo, pilnatvės būseną. „Baltoji pasaka“ ir „Juodoji pasaka“ artimos savo simetrine semantika – abi jos teigia, jog kai turi vaizduotę, matyti gali ten, kur nieko nesimato, pavyzdžiui, baltame lape, kuriame parašyta baltu rašalu, arba juodoje tamsoje, kai nebijai aplink „rankomis grabinėti“. „Baltojoje pasakoje“ nujaučiama ir latvio laimės kulminacinės būsenos – baltos dienos – simbolika, interpretuojamas pasaulio kūrimo mitas, kurį vaikai raginami pakartoti: pagauti pasakotojo paleistą baltą ančiuką, sušildyti jį ir sulaukti jo padedamo auksinio kiaušinio. Pasakoje galima įžiūrėti ir tam laikui aktualų pamokymą, kaip pasislėpti, kad tavęs net mama nepastebėtų („baltos voverytės sušoko ant baltų medžio šakų, ir voverė nebesuranda jų“²⁵). „Margojoje pasakoje“ pamokoma, jog spalvų ir gyvenimo įvairovę geriausiai prisimena ir pažįsta senelės – vaikas skaitytojas yra raginamas išgirsti jų prisiminimus. Zieduonis ne tik poezijoje, bet ir pasakose talentingai gebėjo sukurti tarpusavyje komunikuojančių tekstų ciklus. „Margojoje pasakoje“ individualistas Margis atsisako protagonistui Zieduoniui suminkyti visas spalvas į vieną pilką, nes jo misija yra iš pilko padaryti margą. „Pilkojoje pasakoje“ Pilkis demonstruoja savo toleranciją ir gebėjimą atskleisti kitus, kitas spalvas, skatina pasižiūrėti įdėmiau ir pilkoje spalvoje pamatyti daugiau, „išstumti iš savęs vaivorykštę“. „Violetinėje pasakoje“, ko gero, pirmą kartą latvių vaikų literatūroje iškeliamą socialinę „žmogaus su degtine galvoje“ problemą, „Žaliojoje pasakoje“ paliečiama tuo metu

1. Zieduonis dalija autografus Vaikų literatūros šventėje Liepajoje, 1983 m. rugsėjo 10 d. Pėterio Jaunzemo (Pēteris Jaunzems) nuotr. Iš Imanto Zieduonio muziejaus rinkinių

labai aktuali miestų industrializacijos, užterštumo, žmogaus atsitolinimo nuo gamtos tema. Veiksmas pasakose vyksta čia pat, pažįstamoje aplinkoje – kieme, pievoje, namuose, upės ar ežero pakrantėje, Rygoje. Zieduonio pasakoms, kaip ir epifanijoms, būdinga aktyvi naratoriaus komunikacija su skaitytoju: skaitytojams užduodami klausimai, jie pamokomi. Anot latvių vaikų rašytojo Janio Baltvilko (*Jānis Baltvilks*), daugelis Zieduonio pasakų neturi siužeto – jų neįmanoma papasakoti, kaip neįmanoma atpasakoti poezijos²⁶.

Klasikinei literatūrinei pasakai artimiausia *Meškiukų pasaka*, tačiau ir joje pagrindinį vaidmenį vaidina autorius, duodamas savo personažams vardus ir tuo nulemdamas jų charakterį. Uogų meškiukas labai mėgsta uogas – jis mamos mylimiausias, nes niekur nebėgioja, yra pats paklusniausias. Musių meškiukas yra aistringas musių žinovas ir medžiotojas, Medaus meškiukas taip mėgsta saldumynus ir saldinius, kad suvalgo net Dacytės kolekcionuojamus saldinių popieriukus, ant kurių aiškiai parašyta – „Saldiniai“. Meškiukų gyvenimas susikomplicuoja, kai miršta jų mama, o šioje situacijoje rašytojas turi progą papasakoti vaikams apie sudėtingesnes gyvenimo situacijas, būtinybę būti savarankiškiems, rasti savo kelią. Be pasakiškos plotmės, kūrinyje pateikiama ir gamtamokslinių žinių apie lokių ir žmonių gyvensenos skirtumus, apie tikrus ir dirbtinius daiktus, apie racionali protą, empatiją, mokymąsi iš klaidų ir augimą.

Yra *Meškiukų pasakoje* užuominų į tuometines Latvijos realijas – pavyzdžiui, Uogų meškiukas par-

ke padeda pastatyti akmeninio meškiuko skulptūrą ir taip ją įsimyli, jog nori parsinešti namo. Tik susipažinusieji su latvių literatūra ir kalba supras, jog turimas omenyje sovietmečiu itin kotiruojamas rašytojas Vilis Lacis (la. *lācis* 'lokys'). Pasakoje esama ir autobiografinių detalių – gyvenimo apdaužytą Medaus meškiuką prigludžia meškiukų kolekcionuotoja Aukis – taip Zieduonis vadindavo savo antrąją žmoną, aktorę Ausmą Kantanę (*Ausma Kantāne*). Ir kaip nesugretinsi Medaus meškiuko su pačiu Imančiu ir jo maištingąja prigimtimi – tuo metu, kai kiti meškiukai jį kritikuoja dėl saldumo ir gąsdina, jog kada nors jį pagaus cukraus žnypliukės ir sudraskys į gabalus, vadina letenlaičiu savimyla, jis ir toliau čiulpia savo leteną „gudriai“ paaiškindamas, jog taip rodo savo pilvui špygą.

Knygą *Pokštai ir pasakos* sudaro dvylika pasakų, jose ryški veikėjų atributika, būdingas netradicinis, netikėtas sugretinimas, hiperbolės, asimetrija. Iš pirmo žvilgsnio pasakų siužetai nesudėtingi, vaikui lengvai suvokiami, tačiau kiek kitomis reikšmėmis jie atsiveria suaugusiųjų patirčiai ir jų gebėjimui

skaityti simbolines prasmes (pavyzdžiui, pasakoje „Ant pasaka“ („Uz pasaka“) Antsnukis ieško snukio, kurį galėtų pažaboti; „Pasakoje apie Sagą“ („Pasaka par Pogu“) Saga bėga nuo Adatos ir Siūlo, nes nenori būti prisiūta). Zieduonio kūrybos tyrinėtojai yra atkreipę dėmesį, jog jo kūrybai būdingas ornamentškumas, pasireiškiantis tiek ritminiais pasikartojimais, tiek minties intensyvumo augimu, tiek pasirenkamų įvaizdžių ar veikėjų formomis²⁷. Aptariamame pasakų rinkinyje kūrinio turinį ar kompoziciją taip pat dažnai nulemia forma („Kreivoji pasaka“ („Škībā pasaka“), „Bėgimo pasaka“ („Skrejpasaka“) – tai suteikia knygai žaismingumo. „Pokštų“ nuotauka kuriama įtraukiant netikėtus skirtingų sferų veikėjus (Antsnukis, Antpirštis, Saga, Adata, Kasa, Plaukų segtukas, Dulkė, Lankstinukas, Batas, Fėja, Perdegęs elektros saugiklis, įvairios gėlės, Karvė, net ir pati Pasaka – darbščioji, bailioji, kreivoji, ir kt.), jiems būdingas savybes pritaikant žmogiškiesiems santykiams. Visose pasakose keliamas klausimas „kodėl?“, tačiau atsakymas tiesiogiai nepateikiamas. Anot Zieduonio kūrybos tyrinėtojos Mackovos, tai knyga, kurioje vaikas

galbūt pirmą kartą susiduria su tokiu svarbiu žodžiu kaip *prasmė*²⁸. Per pasakų veikėjų ieškojimus ar nuotykius pasaulis ir jo reiškiniai parodomi iš įvairių pusių. Per prieštaravimus ir išbandymus suvokiama, jog tvarka geriau nei netvarka (Saga supranta, kad jos gyvenimas prasmingesnis, kai ji yra prisiūta, Antpirštis supranta, kad dėl jo laisvės ir neatsakomybės sutrinka kitų bendros sistemos dalių gyvenimas – Marytė susibado pirštus), jog vidinė laisvė pasiekama ne bėgant nuo pareigos ir darbo, o surandant savo vietą, būnant naudingam, priklausant kam nors. Bailioji pasaka, susitikusi su Drąsąja pasaka, supranta, kad niekada nebus viena, nes ji priklauso visam pasauliui. Net mažiausia smulkmena, mažmožis yra svarbus, jei atlieka savo funkciją, įsilieja į harmonijos kūrimą ir tarpusavio ryšiais susijusią sistemą.

Savo vertės suvokimas ir atsinaujinimo idėja bene ryškiausiai išreikšta „Pasakoje apie Kasą“ – ne veltui ši pasaka 1997 m. buvo išleista atskira knyga su puikiomis dailininkės Kristynės Jurjanės Kluotinos (*Kristīne Jurjāne Klotiņa*) iliustracijomis. Personifikuotą plaukų Kasą (visa tai, kuo laikui bėgant apauga žmogus) kankina menkavertiškumo jausmas, problemą užaštrina ir aplinkinių kritika, mat ji nesiūkuoja taip dažnai kaip kitos Šukuosenos, ignoruoja Žirkles, atsisako pintis su Kaspinu. Nepriima jos nei savi, nei svetimi – Veidrodis jos nebenori įsileisti į vakarėlį, teigdamas, kad ji esanti labai pavojinga, su ja neranda bendros kalbos ir Džinsai (užuoamina į Vakarus, įtampą tarp sovietų Latvijoje likusių ir išėivijos latvių). Kasai nieko kito nebelineka, tik priimti drastišką sprendimą – nukirpti nuo savęs galvą. Rašytojas nesustoja ties šiuo sprendimu ir kviečia skaitytoją į diskusiją: kas geriau – ar atsiauginti naujus plaukus, ar įsisąmoninti ir išlaikyti savo savitumą su visomis patirtimis. Atsakymą į šį klausimą sau poetas buvo suformulavęs dar prieš dvidešimt metų: „Visos mano patirties linijos susikerta manyje.“²⁹ Pasakos pabaigoje Dailės teatro stalčiuje su nukirptąja kasa gulintys Perukai negali patikėti, jog ji yra tikra, natūrali, ir kaip galėjo tokia gera, graži ir tikra Kasa pati pasirašyti sau mirties nuosprendį.

Knygoje *Pokštai ir pasakos* ypač daug žaidžiama analitinėmis kalbos, žodžių struktūromis, kurias sunku perteikti kitomis kalbomis. Pavyzdžiui, mi-

nėtoje „Bailiojoje pasakoje“ rašytojas sukuria daugybę junginių su prieveiksniu *tepatās* (liet. šnek. 'čia pat'): *tutepatās* ('tu [esi] čia pat'), *estepatās* ('aš [esu] čia pat'), *visurtepatās* ('visur [esame] čia pat'), *itinvisstepatās* ('visutėliausiai viskas čia pat'). Pasikartojantys žodžių dėmenys ritmizuoja visą tekstą, kviečia žaisti, eksperimentuoti. Žodžiu *Tutepatās* (1992) pavadinta ir suaugusiesiems skirta knyga apie ažuolų išsaugojimo akciją – tai liudija visus rašytojo gyvenimo žanrus susiejantį ritmą.

Imantas Zieduonis ir Lietuva

Įdomu, jog Lietuvos skaitytojų susitikimas su Zieduoniu prasidėjo būtent nuo eilėraščio vaikams – 1964 m. žurnale *Genys* išspausdintas eilėraštis „Žvejo batai“³⁰, kuriame pasakojama apie berniuką, bandantį su tėčio guminiiais batais įbristi į jūrą. Batai dideli kaip laivai, ir vaikui niekaip nepavyksta įveikti vandens pasipriešinimo, nes berniukui dar trūksta „tikro vyro svorio“. Eilėraštį išvertė Vytautas Bložė, su kuriuo poetas susipažino gydymasis Druskininkų sanatorijoje. Draugystę su Blože Zieduonis labai vertinęs, apibūdinęs kolegą kaip besiveržiantį ugnikalnį, neperkalbamą demokratiško meno gynėją³¹. Septintajame dešimtmetyje užsimezgė poeto draugystė ir su kitais kolegomis iš Lietuvos (Algimantu Baltakiu, Justinu Marcinkevičiumi, Alfonsu Maldoniu ir kt.) – apie susitikimus su jais liudija eilėraščiai-dedikacijos. Zieduonis bandė versti bičiulių eilėraščius ir pats buvo verčiamas, kviečiamas į „Poezijos pavasarius“³². Nedidelę poeto eilėraščių vertimų rinktinę *Skrajūnas akmuo* (vertėjas Alfonsas Maldonis) leidykla „Vaga“ išleido 1983 m. Zieduonio tekstų (eilėraščių, epifanijų) vertimų kartkartėmis pasirodydavo Lietuvos kultūrinėje periodikoje, literatūrinuose žurnaluose. O 2021 m. aktyvus latvių literatūros vertėjas ir Zieduonio talento gerbėjas Arvydas Valionis ir leidykla „Hieronymus“ skaitytojus pakvietė pasinerti į vientisą poeto *Epifanijų* gelmę – vienoje knygoje išleisti visi trys rinkiniai.

Iš paties Zieduonio atliktų lietuvių poezijos vertimų paminėtini 1982 m. vaikų žurnale *Zilite* išspausdinti keli Leonardo Gutausko eilėraščiai iš knygos *Dangaus kalvis Perkūnas* (1980)³³. Stebina poeto

1. Zieduonis tarp žmonos Ausmos Kantanės-Zieduonės (*Ausma Kantāne-Ziedone*) meškiukų prie Murjanuose statomo vasarnamio, XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžia. Nuotraukos autorius nežinomas. Iš Imanto Zieduonio muziejaus rinkinių

pagarba lietuvių kalbai – stengdamasis perteikti lietuviškų žodžių skambesį Zieduonis panaudoja rečiau vartojamų latvių kalbos žodžių formas (*kalvis* vietoj *kalējs*, *vanaģelis* vietoj *vanadzīņš*, *ganelītis* vietoj *ganiņš*, *ezerelis* vietoj *ezeriņš*).

Versti latvių poeziją nelengva, dar sunkiau, kai kūryboje svarbią vietą užima žaidimas žodžių skambesiu ir reikšmėmis. Anot į anglų kalbą *Spalvotāsias pasakas* vertusios latvių vertėjos levos Lešinskos, neįmanoma kitame kontekste brendusiam skaitytojui perteikti visų reikšmių niuansų, dviprasmybių, todėl dažnai į kitas kalbas išverstos pasakos yra „vaikiškesnės“ – tekstas pateikiamas tiesioginės reikšmės lygmeniu. „70-uosius metus ir tai, kaip mes tada skaitėme I. Zieduonį, dabar neįmanoma pertransliuoti. Dabar knygoje kurmis yra tiesiog kurmis. Ir jis nėra joks kitas reiškiny, kaip mums galėjo atrodyti. (...) Pavyzdžiui, koku būdu reikia perteikti tai, ką latvis supranta kaip „baltumą“? Neįmanoma! (...) Neįmanoma perteikti viso mūsų likimo“³⁴.

Gal dėl šio neišverčiamumo lietuvių skaitytojai iki šiol pasiekė ne visų pasakų vertimai, o tik *Spalvotosios pasakos* ir *Meškiukų pasaka*³⁵. Pirmieji *Spalvotųjų pasakų* vertimai pasirodė vaikų žurnale *Genys* – devintajame dešimtmetyje išspausdintos „Geltonoji pasaka“ ir „Baltoji pasaka“, panašiu metu suaugusiųjų spaudoje pasirodė ir dar keli pasakų

vertimai³⁶. Visa knyga išleista tik 2006 m., pasakas išvertė Arvydas Valionis (knygoje pažymėta, jog pasakos išverstos 1997 m.). Įdomu, jog vienintelė pasaka, išversta iš antrojo Zieduonio pasakų rinkinio, buvo išspausdinta humoristiniame sovietmečio žurnale *Šluota*³⁷. Spalvomis, sąmoju ir netikėtomis asociacijomis žėrinčios pasakos iš karto rado ir teberanda savo skaitytoją. Kartais jas surasti padeda talentingi ir kaimyninei literatūrai neabejingi mokytojai – 2013 m. tuomet dar veikęs ir ne vieną nominaciją respublikoje pelnęs Kauno rajono Garliavos Jonučių progimnazijos lėlių teatras, vadovaujamas latviškų šaknų turinčios mokytojos ekspertės Zilvijos Sylrienės, pastatė spektaklį pagal Zieduonio „Pasaką apie Sagą“. Spektaklis rodytas festivalio „Šypsos lėlės ir vaikai“ metu, o išgirstas ar primintas Zieduonio vardas įkvėpė jo kūryba pasidomėti ir kitus – 2014 m. poezijos spektaklį „Liūdesys yra laisvas“ pagal Zieduonio ir Algimanto Mikutos eiles sukūrė Telšių Žemaitės dramos teatro vaikų ir jaunimo studija „Savi“ (vadovė Laimutė Pocevičienė).

Noris tikėti, kad šį kvietimą jubiliejiniais Imanto Zieduonio metais išgirs ir latvių kalbos vertėjai bei kultūros populiariautojai ir surizikuos atskleisti lietuvių skaitytojui dar daugiau šio nepakartojamo kūrejo spalvų. Ne veltui 2023-uosius Lietuvos vertėjų asociacija paskelbė Latvių literatūros metais.

¹ La. *ziedonis 'pavasaris' (poet.)*.

² Imanto Zieduonio muziejus išleido prisiminimų knygą *Juokingasis? Kiekvienam savas Zieduonis (Amizantais? Katram savs Ziedonis, 2023)*. Sukurta keliaujanti paroda „Aš ir vėl neatsisveikinu“ („Es atkal neatvados“), perleistas I. Zieduonio vadovėlis *Pradžiamokslis (Sākamgrāmata, 1985, 2023)*, išleista proginė 5 eurų moneta „Žvaigždžių dulksnė“ („Zvaigžņu puteklis“, dail. Ligita Franckeviča, 2022), sukurtas kultūrinio turizmo maršrutas „Pagauk Zieduonį“ („Noķer Ziedoni“), netoli nuo poeto gimtosios vietos esančiai Jūrmalos Kemerių bibliotekai suteiktas I. Zieduonio vardas, organizuojami įvairūs skaitymai ir kt.

³ „Imantam Ziedonim – 90!“, 2023-04-30, interneto prieiga: <https://fondsvieglis.lv/lv/notikumi/imantam-ziedonim-90-71> (žiūrėta 2023-05-14).

⁴ Imantas Zieduonis, *Vis tiek. Knyga apie Madliena*, vertė Evaldas Matviekas, Vilnius: Mintis, 1989, p. 12.

⁵ Ten pat, p. 69.

⁶ Imants Ziedonis, *Kurzemīte*, Rīga: Liesma, 1984, p. 25.

⁷ Eil. „Tu savo šuniui užčiaupk narsus“, in Imantas Zieduonis, *Skrajūnas akmuo*, vertė Alfonsas Maldonis, Vilnius: Vaga, 1983, p. 11.

⁸ Eil. „Kukainīt“ [‘Vabalyti’ – Kristinos Vaisvalavičienės pažodinis vertimas iš latvių kalbos], in Imants Ziedonis, *Re, kā*, Rīga: Liesma, 1981, p. 5.

⁹ Imants Ziedonis, *Tutepatās*, Rīga: Preses nams, 1992.

¹⁰ Imants Ziedonis, „Esejas. Publicistika“, in Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 10. sēj., Rīga: Nordik, 1999, p. 202.

¹¹ Jolanta Mackova, „Mans darbs ir dārzos, kuri aizaug ciet“, in Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 8. sēj., Rīga: Nordik, 1997, p. 329.

¹² Valdemārs Ancītis, „Mūsu bērnu literatūra un tās kritika“, *Karogs*, 1972, Nr. 4, p. 128–138.

¹³ Imantas Zieduonis, *Spalvotosios pasakos*, vertė Arvydas Valionis, 2006, p. 18–19.

¹⁴ Ten pat, p. 22–23.

¹⁵ Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 8. sējums, Rīga: Nordik, 1997.

¹⁶ Ina Eglīte, „Imants Ziedonis – tikai Andrim Jakobānam un Ērikam Hānbergam“, *Neatkarīgā Cīņa*, 1993, Nr. 82, p. 2.

¹⁷ Imantas Zieduonis, „Epifanijos“, vertė Arvydas Valionis, *Varpai*, 2006, p. 154.

¹⁸ Imants Ziedonis, „Pasakas rakstīt ir daudz, daudz vieglāk“, *Raksti 12 sējums*, 8. sējums, Rīga: Nordik, 1997, p. 10.

¹⁹ Ten pat, p. 11.

²⁰ Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 1. sējums, Rīga: Nordik, 1995, p. 11.

²¹ Valda Ģeģere, Atis Ieviņš, „Visu leļļu diena“, *Zīlīte*, 1988, Nr. 3, p. 2.

²² Imants Ziedonis, „Latvija“, fragments no tā paša nosaukuma grāmatas, *Zīlīte*, 1988, Nr. 7, p. 2–3.

²³ Jolanta Mackova, „Mans darbs ir dārzos, kuri aizaug ciet“, in Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 8. sējums, Rīga: Nordik, 1997, p. 332.

²⁴ Iveta Fedoroviča, „Caur asociācijām uz labestību“, *Karogs*, 1981 08 01, Nr. 8, p. 168.

²⁵ Čia ir toliau pateikiamos citatos iš Arvydo Valionio *Spalvotųjų pasakų* vertimo.

²⁶ Jānis Baltvilks, „Piezīmes par Imantu Ziedoni un bērnu literatūru“, in Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 8. sējums, Rīga: Nordik, 1997, p. 343.

²⁷ Sandra Ratniece, „Imanta Ziedoņa teksta ornamentālāzīcija“, in Imants Ziedonis, *Piederības meklējumi, brīvības treniņš: starptautiska zinātniskā konference: tēzes*, Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, p. 85–101.

²⁸ Jolanta Mackova, „Mans darbs ir dārzos, kuri aizaug ciet“, in Imants Ziedonis, *Raksti 12 sējums*, 8. sējums, Rīga: Nordik, 1997, p. 334.

²⁹ Imants Ziedonis, „Visas manas pieredzes līnijas krustojas manī pašā“, in *Garainis, kas veicina vārīšanas*, Rīga: Liesma, 1976, p. 70–79.

³⁰ Imantas Zieduonis, „Žvejo batai“, vertė Vytautas P. Bložė, *Genys*, 1964, Nr. 6, p. 9. Orig. „Jūras zābakos“, eilėraštis galimai pamatytas latvių vaikų žurnale *Zīlīte*, 1962, Nr. 3, p. 5.

³¹ Imants Ziedonis, „Ieskrējusies doma“: [1979 g. raksts par V. Bloži], in *Raksti 12 sējums*, 12. sējums, Rīga: Nordik, 2002, p. 202.

³² Pirmosios eilėraščių vertimų publikacijos knygoje *Poezijos pavasaris*, vertė Alfonsas Maldonis, Vilnius: Vaga, 1979, p. 81–83.

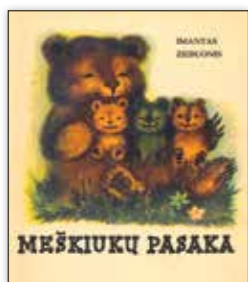
³³ Leonards Gutausks, „Debesu kalvis Pērkons“, „Zaķu karalis“, „Grāmata“, „Mēnesis – gans“, „Pūces labīgums“, „Rožu lapa – grāmātiņa“, Atdzej. Imants Ziedonis, *Zīlīte*, 1982, Nr. 8, p. 6–7. Tai, beje, kone vieninteliai Leonardo Gutausko tekstai latvių kalba.

³⁴ Undīne Adamaite, „Intervija ar tulkotāju Ievu Lešinsku. Tagad kurmis ir vienkārši kurmis“, 2017-10-15, interneto prieiga: <https://www.diena.lv/raksts/kd/intervijas/intervija-ar-tulkotaju-ievu-lesinsku.-tagad-kurmis-ir-vienkarsi-kurmis-14182724> (žiūrėta 2023-05-14).

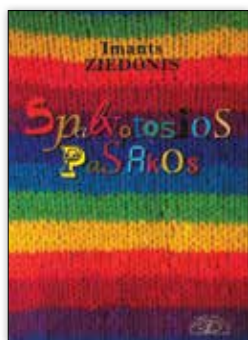
³⁵ Imantas Zieduonis, *Meškiukų pasaka*, vertė Visvaldas Bronušas, iliustratorė Aija Zylė, Vilnius: Vaga, 1984; Imants Ziedonis, *Spalvotosios pasakos*, vertė Arvydas Valionis, iliustratorė Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė, Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2006.

³⁶ Imantas Zieduonis, „Geltona pasaka“, vertė Palmira Čebelienė, *Genys*, 1981, Nr. 8, p. 13; „Baltoji pasaka“, vertė Irena Tamulynaitė, *Genys*, 1986, Nr. 12, p. 13; „Violetinė pasaka“, vertė Alvydas Butkus, *Švyturys*, 1983, Nr. 19, p. 16–17; „Žalioji pasaka“, vertė Rita Radavičiūtė, ten pat; „Žydroji pasaka“, vertė Irena Tamulynaitė, *Kauno tiesa*, 1984, geg. 20.

³⁷ Imantas Zieduonis, „Pasaka apie Kringelį ir Riestainytę“, vertė Juozas Bulota, *Šluota*, 1981, Nr. 9, p. 13.

Dail. Aija Zylė, 1984 m.

Dail. Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė, 2006 m.

Garliavos Jonučių progimnazijos lėlių teatro dalyviai po spektaklio „Pasaka apie Sagą“, 2013 m. Vadovė – mokytoja ekspertė Zilvija Sylrienė. Nuotrauka iš asmeninio Sylrienės albumo

Mažasis princas šiandien ir visados

(knygos pasirodymo 80-mečiui)

PROF. DR. NIJOLĖ VAIČIULĖNAITĖ-KAŠELIONIENĖ

Paminklas Antoine'ui de Saint-Exupéry ir Mažajam princui Lione. Nuotr. autorius Lienyuan Lee, nuotr. šaltinis Vikimedija

Ką Mažasis princas reiškia man

Visi komentarai, patarimai, kaip skaityti knygą, ką joje įžvelgti, kokius klausimus kelti, padeda sukurti savo požiūrį į kūrinį. Taip kūrinys aktualizojamas, pritaikomas šiuolaikiniam skaitytojui. Todėl natūraliai kyla klausimas: ką Mažasis princas reiškia man, apie ką jis kalba šiandien? Pradėsiu šiek tiek nukrypdamas nuo pagrindinio objekto.

2022 m. vasario mėnesį, prasidėjus nepaskelbtam Rusijos karui su Ukraina, dažnas lietuvis, ypač vyresnės kartos, prisimenantis nusikalstamus agresyviuos kaimynės veiksmus, pajuto nerimą ir dėl savo šalies. Matant, kaip rusų karinė mašina traukia, griauja ne tik karinius objektus, bet ir gyvenamuosius namus, ligonines, mokyklas, vaikų darželiuos, net gimdymo namus, sukyla emocijos, iš kurių ryškiausios – neapykanta ir atsilyginimo troškimas, ypač už nekaltų vaikų žūtį. Matyt, todėl 2022 m. pavasarį, vieną nerimastingą priešaušrio valandą, parašiau laišką Prancūzijos prezidentui Emmanueliui Macronui. Pateiksiu jo ištrauką: „Kreipiuosi į Jus kaip į valstybės kariuomenės vadą, šalies, kuri yra Jeanne'os d'Arc, Napoleono, generolo Charles'io de Gaulle'io ir narsaus rašytojo Antoine'o de Saint-Exupéry, karo lakūno, gebėjusio suderinti pavyzdinį humanizmą ir valią kovoti už laisvę, tėvynę. Štai mano klausimas: ką atsakysite jo Mažajam princui, jei jis paprašys Jus nupiešti dėžę, galinčią tapti jo draugo ukrainiečio namais?“ Klausimą lydėjo svarbiausias prašymas – sukurti neskraidymo zoną virš Ukrainos, ypač virš jos miestų, apsaugoti šalį nuo priešo atakų. Jau kitą dieną iš prezidento rezidencijos Eliziejaus laukuose gavau informacinį laišką, kuriame teigiama, kad esu įtraukta į pilietinių iniciatyvų svetainės „Cocorico“ veiklą, tad du kartus per mėnesį gausiu naujienų santraukas ir pati galėsiu jiems toliau rašyti. Deja, praėjus daugiau kaip metams po laiško išsiuntimo, neskraidymo zona nesukurta, rusai toliau bombarduoja Ukrainos civilinius objektus. Ukrainiečiai didvyriškai ginasi, bet labai neramu dėl silpniausių ir pažeidžiamiausių. Šiame kare jau žuvo bene tūkstantis ukrainiečių vaikų. Daugiau kaip du tūkstantčiai našlaičių arba atskirtų nuo tėvų mažamečių vaikų išvežti į Rusiją. Būtent

dėl to Hagos teismas išdavė Rusijos prezidento Vladimiro Putino arešto orderį.

Kodėl prisiminiau Mažąjį princą? Ar todėl, kad, pasitelkus literatūrinę pasaką, neįmanomus dalykus galima paversti įmanomais dalykais? Kaip apginti šalį, kurią užpuolė didesnė ir galingesnė kaimynė? Gal uždėti ant puolamos šalies apsauginį gaubtą, kaip to pageidavo Mažojo princo rožė? Jei šalis negalima apsaugoti, gal bent jos vaikams reikėtų nupiešti dėžę, kurioje jie galėtų pasislėpti, kad naktį jaustųsi saugiai (Mažasis princas tokią dėžę skyrė savo aviai)? Juk tai, kas nupiešta, yra pati tikriausia tikrovė.

Dar XIX a. Honoré de Balzacas, kurdamas originalią romano teoriją, išsakė savo požiūrį į tikrovę, prieštaraujantį elementariai suvokiamai realizmo sampratai – vaizduoti tai, kas yra, ir nieko nepagražinti. Pasak rašytojo, jeigu norima, kad aprašoma tikrovė būtų įtikinama, reikia ją sukurti, o ne atkurti, nes tikroji realybė yra per daug šiurkšti. Čia ypatingas vaidmuo tenka vaizduotei.

Ne veltui Saint-Exupéry supriešina vaiką ir suaugusįjį. Vaikui pasakos pasaulis artimesnis už dažnai žiaurią suaugusiųjų tikrovę: jam suprantamesnis karas tarp avių ir gėlių nei neapykantos jausmas, būdingas daugeliui žmonių.

Kūrinio genezė ir svarba

Mažasis princas išvydo pasaulį 1943 m. balandžio 6 d. Niujorke. Šiandien, praėjus 80 metų nuo tos dienos, kelionės laiku suvestinė įspūdinga: knyga, jau kalbanti 535 kalbomis, yra daugiausiai vertiamas kūrinys po Biblijos. Faktas kelia nuostabą ir liudija, kad vaikams skirtas, išmintį skleidžiantis pasakojimas gali prilygti pamatines tikėjimo tiesas skelbiančiam nemirtingam veikalui!

Mažasis princas yra ne tik vienas iš labiausiai mėgstamų prancūzų literatūros veikėjų – tai pats tikriausias pasaulinės literatūros herojus, priklausantis visiems. Daugybė žmonių su juo savaip bendrauja, svajoja, diskutuoja, dalijasi nerimu dėl mūsų planetos likimo.

Visame pasaulyje Mažasis princas ir jo skleidžiamos vertybės minimos kasmet birželio 29 dieną –

Mažasis princas, „Vaga“, 1982 m.

tai jo kūrėjo Saint-Exupéry gimimo diena. Kodėl ši knyga taip svarbi pasauliui? Ką ji nori ir gali mums pasakyti? Iš tiesų tai yra poetinė, filosofinė pasaka, skirta ir suaugusiems skaitytojams, ir vaikams. Istorija skirta suaugusiems žmonėms, kad jie ne tik prisimintų, kokie buvo vaikai, bet kad suvoktų, jog kiekvieno viduje gyvena tas pats vaikas, kurio naimumą ir tyrumą dera išsaugoti ir branginti. Kiekvieną šios knygos skyrių siūloma skaityti kaip gyvenimo alegoriją. Brandų skaitytoją stebina kontrastas tarp itin paprastos kalbos ir ja perduodamų žinių gelmės. Maloniai stebina ir žadina vaizduotę kūrinį iliustruojantys piešiniai.

Patarlė sako, kad vaiko lūpomis kalba tiesa. Taip yra todėl, kad suaugusieji pamiršta paprasčiausias tiesas. Vaikai turi būti kantrūs su suaugusiais, įklimpusiais į absurdą ir nihilizmą. O suaugusieji turi klausyti tokio vaiko, kokie jie kadaise buvo. Mažasis princas padeda lakūnui pabudinti jo viduje glūdintį vaiką. Mažasis princas simbolizuoja pamirštą, užmigdytą vaikystę, palaidotą po suaugusiojo patirtimi.

Rašytojo kūrybos vertinimai. Biografinė kritika

Dauguma nesuskaičiuojamų atsiliepimų apie *Mažąjį princą* yra teigiami, nors neigiamų atsiliepimų vis dėlto irgi esama. Saint-Exupéry kūrybos tyrinėtojai pažymi, kad rašytojo kūrybos vertinimą nuolatos lydėjo įvairūs nesusipratimai. 1929 m. romano *Pietų paštas* įžangoje literatūros kritikas André Beucler (*André Beucler*) pažymėjo, kad Saint-Exupéry yra ne rašytojas, o lakūnas, aprašantis neeilinius savo įspūdžius jautriu, nuoširdžiu stiliumi, taigi jo raštai yra tik puikaus amato vaisius¹. Nuo pat pirmųjų kūriniių Saint-Exupéry pirmiausia buvo vertinamas kaip lakūnas, kartais kaip mąstytojas ir tik po to kaip rašytojas. Išsamiai išnagrinėta ir aprašyta jo biografija, kūrinuose ieškoma rašytojo biografijos atspindžių². Saint-Exupéry atveju tai pateisinama, kadangi jis iš tiesų aprašinėjo tik tai, ką pats išgyveno. Knyga *Žemė žmonių planeta* gali būti skaitoma kaip autobiografija, *Karo lakūnas* – kaip liudijimas, o *Mažasis princas* – kaip savaip užšifruotas poetiškas biografinis pasakojimas³. *Mažasis princas* labai parankus būtent tokio tipo tyrinėjimams.

Skaitytojas, gerai susipažinęs su Saint-Exupéry biografija, skaitydamas *Mažąjį princą* pasakotojo nuotykių Sacharoje nesunkiai susies su paties autoriaus 1935 m. išgyventa avarija Libijos dykumoje. *Mažąjo princo* lapė jam primins fenekus – smėlynų lapės, nedidelius mėsdžius gyvūnus didelėmis ausimis, minimus ir romane *Žemė žmonių planeta*, rašytojo korespondencijoje. Pastarojoje aptinkama labai panašių piešinių. Laiške Didi (seseriai) rašoma: „Auginu feneką, arba vienišą lapę. Tai gyvūnas, didesnis už katę ir turintis milžiniškas ausis. Žavinga!“⁴

Mažąjo princo rožė primena žmoną Konsuelą, kuriai Saint-Exupéry rašo: „Žinai, mano rožė – tai tu.“ Savo atsiminimus apie judviejų bendrystę Saint-Exupéry įvardija panašiai – *Rožės memuarai*: „Užrišk man kaklaraištį. Duok man savo popierinę nosinaite, kad užrašyčiau *Mažąjo princo* tęsinį. Istorijos gale princas įteiks šią nosinaitei princesei. Tu nebebūsi rožė su spygliais, būsi svajonių princesė, laukianti savojo princo. Ir aš tau dedikuosiu kny-

gą.“⁵ Galima numanyti, kad mažąjo princo išvykimą iš savosios planetos paskatino nepaliaujami ginčai (spygliai), kuriuos sukeldavo veržlus, vulkaniškas Konsuelos charakteris?⁶ Einant šiuo keliu paaiškėtų, kad tokia tyrimo praktika nepadeda atskleisti teksto prasmės – kur kas naudingiau nagrinėti kūrinį ne biografiniu, bet meniniu aspektu.

Tekstas ir vaizdas *Mažajame prince*

1. Pasakotojo vaidmuo

Pravartu patyrinėti santykį tarp rašytinio teksto ir vaizdo, kurį sukuria autoriaus piešiniai. *Mažasis princas* ypatingas tuo, kad tekstas čia funkcionuoja kartu su vaizdu, sudarydami savotišką dviejų plotmių visumą. Kitaip nei tradicinėje vaikiškoje literatūroje, šioje knygoje iliustracijos nėra tik puošybos elementas. Jos čia labai svarbios. Pastebima, kad autoriaus akvarelės užmezga dialogą su tekstu, lemia veiksmo dinamiką – panašiai kaip komiksuose⁷. Reikia paminėti ir autoriaus naudojamus akvarelinius pieštukus, ypač populiarius Antrojo pasaulinio karo metais ir tuojau po karo.

Permetus akimis kūrinio iliustracijas galima pastebėti, kad neryškių spalvų akvarelės suteikia švelnumo, atspindi vaikystės nuotaikas. Kaip tai susiję su knygos herojumi, kuriam skirtas visas pasakojimas? Dera įvertinti, kurie piešiniai tiesiogiai siejasi

Kadras iš vaidybinio filmo „Mažasis princas“ (Lietuvos kino studija, 1965 m.). Režisierius Arūnas Žebriūnas, Mažąjį princą vaidina Ewaldas Mikaliūnas. Nuotraukos autorius nežinomas, 1966 m. Pirm. apsk. nr. LTMKM A 1304/8/3, inventor. nr. LTMKM K-1.1.1061. Iš LTMKM fondo

su pagrindinio veikėjo paveikslu, o kurie yra antraeiliai, tą paveikslą papildantys.

Pravartu sudaryti veikėjų sąrašą eilės tvarka pagal jų vietą kūrinyje: pasakotojas lakūnas, mažasis princas, avis, turkų astronomas, du anoniminiai suaugusieji, baobabai, gėlė, karalius, tuščiagarbis, girtuoklis, biznieriūs, žibintininkas, geografas, rožės, lapė, iešmininkas, gyvatė.

Pasakotojas yra svarbiausias – be jo nebūtų istorijos. Jis yra ir visų piešinių autorius, bet jo autportreto knygoje nėra nei nupiešto, nei aprašyto. Jį galima nusipiešti patiems, prisimenant jo veiksmus, įvertinus jo reiškiamą nuomonę įvairiais klausimais. Taip būtų sukurtas pasakotojo vidinis portretas, kuriam reikėtų pritaikyti tinkamą išorę. Svarbu nepamiršti, kad pasakotojas yra nepažintas dailininkas, pasirinkęs lakūno profesiją todėl, kad suaugusieji jo vaikiškų piešinių nesuprato. Tačiau su mažuoju princu jis išsyk rado bendrą kalbą. Kodėl? Galbūt tai yra tas pats asmuo, sapne regintis vaikystės viziją, tad nuostaba, kai „apyaušriu mane pažadino kažkoks keistas balselis“⁸, iš tiesų jį ištiko miegant? O gal tai didelis vaikas? Tada būtų galima suprasti, kodėl šioje istorijoje svarbu tai, kas akimis nematoma, kodėl reikia surasti vaiką savyje. Tai tik vienas iš galimų aiškinimų.

Pasakotojui lakūnui patyrus avariją, kai jo lėktuvas nukrito dykumoje, ir joje praleidus neramią

naktį, ryte šalia lakūno atsiranda nepažįstamas keistas berniukas, apsirengęs lyg koks karaliukas. Taip skaitytojai susipažįsta su mažuoju princu, kurio paveikslas kuriamas pasitelkiant nupieštus jo portretus, analizuojant jo veiksmus, žodžius, reakciją į aplinką, leidžiančius įžvelgti vidinio pasaulio esminius bruožus. Paveikslą papildo kiti veikėjai, vienaip ar kitaip susiję su mažuoju princu.

2. Mažasis princas ir avis

Pirmoji veikėja, papildanti mažojo princo paveikslą, yra avis. Tai nesavarankiškas, sąlyginis personažas, priklausantis nuo kitų dviejų veikėjų valios ir noro (lakūnas turi avį nupiešti, o berniukui piešinys turi patikti). Tik sutikęs lakūną berniukas prašo jo nupiešti avį. Vadinas, avis yra svarbesnė už dykumoje sutiktą žmogų. Nupiešta avis turi idealiai atitikti berniuko susikurtą ir vaizduotėje regimą jos atvaizdą, todėl net trys lakūno bandymai pavaizduoti avį berniuko netenkina: pirma avis atrodė serganti, antra pavirtusi į aviną, trečia per sena. Tik kai pasakotojas nekantraudamas nupiešia dėžę ir pasako, kad trokštama avis yra viduje, berniuko veidas nušvinta. Jis tokios ir norėjo! Avis yra nepaprastas veikėjas. Nė vienas regimas jos atvaizdas nėra tikrasis. Kaip kokia dvasią įkvepianti mūza, ji ne tik nebyli – ji netgi nematoma. Tačiau skaitytojas tiki pasakotojo ir berniuko dialogu! Tiki neišvydęs tikrojo atvaizdo – šitoks tikėjimas prilygsta žinojimui. Tokia yra visų pasakų galia.

Taigi, nupiešta avis atgijo ir dėžėje užmigo. Berniukui patinka, kad avis ne per didelė, todėl jai užteks mažos jo ganyklos žolės. Mažasis princas ketina nusinešti dėžę su avimi į savąją planetą, nes avys nuėda krūmus ir gali nuėsti blogį simbolizuojančius augalus baobabus, kol dar jie maži. Avis knygoje yra ne romus ir taikus gyvūnas, bet tikroji berniuko pagalbininkė kovoje su blogiu: jei baobabų sėklomis būtų užteršta visa mažojo princo planetos dirva, baobabų šaknys pervertų planetą ir ji suskiltų. Tačiau avis nėra sąmoninga kovotoja: naikindama mažus baobabus, ji gali sunaikinti ir naudingus ūglius, todėl būtina ją prižiūrėti. Vis dėlto lakūno siūlymas pririšti avį prie kuoliuko berniuką nemaloniai nustebina. Gal todėl, kad pasiūlymas nenaudingas, nes

jo planeta maža, nėra kur joje paklysti? Grįždamas į savąją planetą, mažasis princas vis dėlto pasiims nupieštą antsnukį avelei – kad šioji nepakenktų jo mylimai rožei.

Šis epizodas rodo, jog mažajam princui būdingas platus ir gilus tikrovės suvokimas: žmonės, gyvūnai, daiktai jam yra vienodai svarbūs, tai, kas yra realu ir nerealu, turi teisę egzistuoti. Mažasis princas geba suprasti tai, kas atrodo nesuprantama: pro išorinį apvalkalą pastebi, kas slypi viduje. Jis yra ištikimas, jam rūpi savoji planeta, jos saugumas. Jis moka branginti savo mylimą gėlę.

Epizodas su avimi kūrinyje yra labai įdomus, jis intriguoja ir skatina kalbėti apie rimtus dalykus: kaip svajonę paversti tikrove, kaip išmokti tikėti stebuklu, koks yra gėrio ir blogio santykis, kaip pasyvų gėrį paversti aktyviu gėriu, kodėl svarbu prižiūrėti savąją planetą, kodėl svarbu mokėti mylėti ir kt.

3. Astronomai, mėgstantys skaitmenis

Pasakotojui buvo svarbu sužinoti, iš kur atvyko šis nematytas berniukas. Turkų astronomo misija knygoje yra dvejopa: atskleisti mažojo princo planetos genezę (nes būtent turkų astronomas pro teleskopą pastebėjo asteroidą B-612) ir paliudyti vieną iš daugelio neigiamų suaugusiųjų pasaulio bruožų, kad apie gebėjimus sprendžiama pagal išvaizdą, kuri privalo atitikti sukurtą standartą. Astronomo atradimas buvo pripažintas tik tada, kai jis apsivilko europietišką, labai elegantišką kostiumą. Piešinyje astronomas vaizduojamas vilkintis turkišku apdaru, vadinasi, savo atradimo metu, tad opozicija tarp piešinio ir tolesnio teksto, kuriame svarbiausiu veiksmu tampa naujas europietiškas apdaras, pabrėžia ironišką ar net satyrinį tokio įvykio pobūdį. Daugiau į sudėtingesnius azijiečių ir europiečių santykius knygoje nesigilinama.

Kiti du anoniminiai personažai nupiešti apsirengę skirtingais apdarais: vienas azijietišku, kitas europietišku, bet abiejų stotas ir ištiestos rankos linija rodo į skaitmenimis ir geometriniais brėžiniais išmargintas lentas. Nepaisant skirtingų kultūrų, kurioms šie personažai atstovauja, jie abu yra iš to paties suaugusiųjų pasaulio. Tekstas paaiškina abiejų vienodą pomėgį. Suaugusiems žmonėms svarbu

ne vaikiškos fantazijos ar polinkiai, bet tai, kiek kas uždirba, kiek kainuoja jų gyvenamieji namai, kaip vadinasi ieškoma planeta. Ši formalus, praktiško požiūrio dominantė kupina ironijos, pasakotojui ji atrodo juokinga ir apgailėtina: „Tokie jau jie yra. Nereikia ant jų už tai pykti. Vaikai turi būti labai atlidūs suaugusiesiems.“⁹

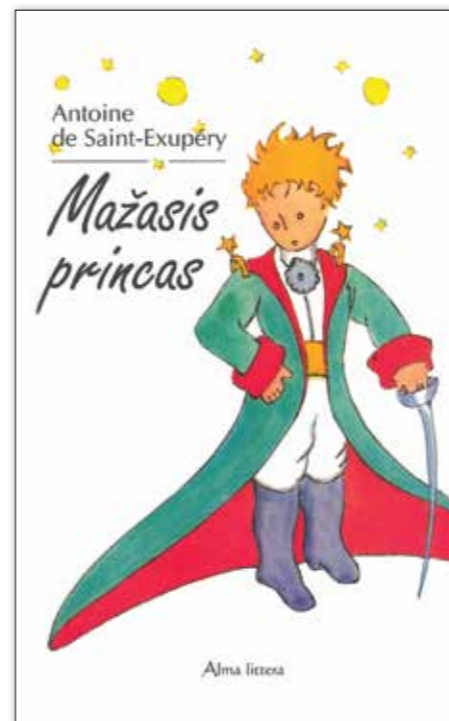
4. Geriausias mažojo princo atvaizdas

Mažąjį princą geriau suprasti labai padeda piešiniai. Pirmąjį bandymą nupiešti mažojo princo portretą pasakotojas įvardija kaip pavykusį geriausiai: „Štai geriausias jo atvaizdas, kurį vėliau man pavyko nupiešti.“¹⁰ Tyrinėtojai Laurentui de Galemberui¹¹ berniuko atvaizdas primena garsųjį Hyacinthe'o Rigaud'o portretą „Liudvikas XIV, Prancūzijos karalius“¹². Saint-Exupéry piešinyje regima ta pati kūno padėtis, tipiška princų portretams: erdvėje brėžiamas lygiašonis trikampis, suteikiantis figūrai tam tikrą stabilų pagrindą. Mažasis princas, kaip ir Liudvikas XIV, vilki platų apsiaustą, apsiavęs auliniais batais, rankoje laiko kardą. Tai kario ir kilmingo asmens ženklai. Vyrauja princų portretams būdingos spalvos – auksinė ir raudona, o balta spalva simbolizuoja tyrumą. Tačiau pastebimi ir skirtu-

mai: lyginant su Liudviku, mažasis princas stokoja iškilmingumo, pompastikos, išdidumo, jis žymiai natūralesnis ir gaivališkesnis. Jo veido bruožai švelnūs, beveik kaip mergaitės, berniuko liekna figūra oponuoja stambesniai Liudviko stotui ir šiurkštesnei laikysenai – galima numanyti, kad tai aristokratiškas, bet trapus, miniatiūrinis portretas. Mažasis princas yra Liudviko XIV priešingybė – tai vaikystės, tyrumo, nekaltybės paveikslas¹³. Tokį vaikiško pasaulio moralinį klimatą liudija ir pastelinės spalvos, paišyba – skrituliukai vietoj akių, brūkšneliai nosiai ir burnai, pabrėžiantys veikėjo naivumą. Šį bruožą dar paryškina kūrinio pavadinimas, išrašytas didelėmis mažosiomis raidėmis.

5. Nemarioji rožė

Ne taip svarbu, kad rašytojas savo žmoną Konsuelą vadino Rožė, bet labai svarbu, kad gėlė turi moterišką charakterį, kurio piešinys nepajėgia atspindėti. Skaitytojas linkėtų, kad rožė būtų puošnesnė, ryškesnių spalvų, turėtų didesnius spyglius. Rožės išvaizda neįspūdinga, ji atrodo naivi, be spalvingo vidaus. Tiesa, pirmame piešinyje rožė yra su mažiausiai keturiomis vainiklapių eilėmis, tad regimai turi kuo pasididžiuoti. Mažasis princas net nu-

Mažasis princas, „Alma littera“, 2020 m.

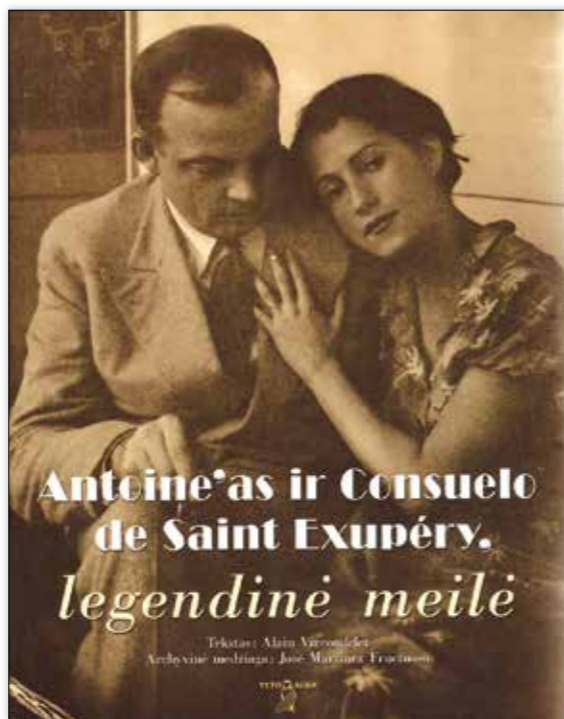

Hyacinthe'o Rigaud'o tapybos darbas, vaizduojantis Prancūzijos karalių Liudviką XIV (1638–1715). 1701 m.

sistebėjo, kokia ji graži. Įsimylėjo ją iš pirmo žvilgsnio – tai nulėmė rožės išorė. Geriau pažinęs gėlės būdą, mažasis princas ja nusivylė: rožė buvo didelė koketė, troško būti dėmesio centre, būti reikšminga, svarbiausia planetoje. Rožė savaime turėjo patraukti dėmesį, nes gimė, skleidėsi sykiu su saule, tarsi pats gyvenimas būtų gimęs drauge su ja. Ji nebuvo kukli, neabejojo tuo, ką sako, ir kitiems neleido abejoti saviimi. Per drauge su mažuoju princu praleistą laiką rožė atsiskleidė kaip reikli, išdidi, besirūpinanti tik savimi, net aikština būtybė. Ji naudojosi savo trapumu norėdama, kad mažasis princas jos elgesį pateisintų ir net pagirtų. Rožė nesiliovė kaskart reikalauti vis daugiau (pusryčių, širmos, gaubto), jai nerūpėjo, ar visi jos pageidavimai pagrįsti. Matyt, buvo tikra, kad trapumas pateisina jos įgeidžius. Mažasis princas iš pradžių labai mylėjo rožę, o paskui ėmė abejoti savo jausmais, dėl to pasijuto nelaimingas ir pabėgo nuo savo rožės. Atsidūręs toli, ėmė gailėtis, nes suvokė didelę tiesą: „Reikėjo man apie ją spręsti pagal jos darbus, o ne pagal žodžius (...) gėlės tokios prieštaringos. Bet buvau per jaunas ir nemokėjau mylėti.“¹⁴ Gėlės darbai yra visai paprasti: skleisti malonų kvapą ir viską nuskaidrinti. Dėl to galima jausti didžiausią laimę! Atsisveikindama rožė nepriekaištavo mažajam princui, bet pripažino savo kaltę (nepasakė, kad jį myli, nors reikėjo tai padaryti) ir palinkėjo jam laimės. Toks ramus švelnumas, įsirežęs atmintin, dar daugiau kurstė mažojo princo emocijas, ir taip šėlusias jo viduje. Atėjo metas didžiausiam nusivylimui.

Staiga patekęs į rožių sodą, mažasis princas pasijuto apgautas. Jo rožė jam melavo, kad yra vienintelė pasaulyje. Jis tai suvokė išvydęs tūkstančius rožių, panašių į jo gėlę. Mažasis princas, gerai pažindamas savo gėlę, žinojo, kaip ji būtų pasielgusi tokioje situacijoje: ji būtų apsietusi negaluojanči, kad nesijaustų patekusi į spąstus, kad netrokštų mirties neapsikentusi paniekos. Vis dėlto mažojo princo nusivylimas buvo didelis, jis pasijuto išduotas, nuskurdintas, netekęs savo vienintelės rožės.

Tuomet mažasis princas sutiko lapę ir šnekėdamasis su ja suprato ryšių tarp būtybių svarbą, o tai paskatino suprasti rožę, nevertinti jos pagyrūniško melo kaip išdavystės. Lapė pasiūlė mažajam princui dar kartą nueiti į rožių sodą ir pasitikrinti, ar tikrai

Antoine'as ir Consuelo de Saint-Exupéry, legendinė meilė, „Tyto alba“, 2006 m.

rožės ir jo nuaustas ryšys pavertė rožę vienintele jam skirta būtybe. Mažasis princas įtikėjo, kad sodo rožės panašios į jo gėlę, bet jos jam nieko nereikia, o jo rožė, nors reikli ir garbėtroška, yra graži ir vienintelė, nes jis apie ją nuolatos galvoja. Mažasis princas myli savo rožę, nori ją saugoti, jos klausytis, ją suprasti. Tada jam paaiškėjo, kad nuo rožės jis nutolo todėl, jog nesugebėjo įžiūrėti to, kas išsyk neįžiūrima, t. y. neįstengė matyti širdimi.

Rožės įvaizdis knygoje – pats prieštarinčiausias. Ji švelni ir supratinga, tačiau moralinis jos portretas kelia abejonių. Rožė žino, kaip atrodyti žaviai, patraukti dėmesį, suvilioti, ir ji tuo naudojasi. Sakytume, kad elgiasi visai pagal viduramžių riterių tradicijas. Anuomet, kaip ir šiandien, grožį reikėjo saugoti, tačiau viduramžių Prancūzijoje kilmingi jaunuoliai, sekdami riterio meilės kodeksu, dėl gražuolių kovojo, įveikdavo jų sumanytas kliūtis – tai suteikdavo progos riteriams pasireikšti. Kuklumas ir atvirumas nebuvo didžiausios vertybės, panelės ir širdies damos turėjo būti paslaptingos. Regis, mažajam princui, lyg kokiam jaunam riteriui, rožė leido tapti galantišku įsimylėjėliu, o pati tikrųjų jausmų neatskleidė. Deja,

mažajam princui rožės skirtas vaidmuo netiko. Jis nepriėmė meilės objekto tokio, koks jis yra arba nori būti, bet siekė modeliuoti jį pagal savo norus.

Akivaizdu, kad rožės būdas, panašus į kilmingos damos, mažajam princui nepatiko. Jo paveikslą tai papildo dar keliomis detalėmis. Berniukas yra ne tik smalsus, naivus, tvarkingas, rūpestingas, gailėstingas, jausmingas, bet jis gali būti ir nekantrus, nesupratingas, neatlaidus, nepatikimas, neištikimas. Sudėtingas gėlės paveikslas atspindi ir išryškina savaip prieštarinę ir spalvingą mažojo princo paveikslą.

Atsidūręs toli nuo savosios planetos ir gražuolės rožės, nusivylęs, nelaimingas, kamuojamas abejonių ir sąžinės priekaištų (kaip galėjo palikti savo gėlę vieną, nesaugią, tokią trapią, trumpalaikę), mažasis princas sutinka būtybę, galinčią jam ne pagelbėti, bet jį išgelbėti. Tas ypatingas veikėjas yra lapė.

6. Išmintingoji dykumų lapė

Lapei kūrinėje skirtas ypatingas piešinys. Tai nėra prancūzų vaikams įprastas lapės paveikslas, tai ne miškų, bet dykumų gyvūnas fenekas, turintis didelės, stačias ausis. Įdomu, kad dviejose lapei skirtose akvarelėse matyti medžiai su gausia lapija, antroje akvarelėje žalia spalva net vyrauja, o priešais feneko urvą žydi visos gėlyčių, primenančių pūkuotas piešes, darželis. Tai ne Sachara, kurioje galima mirti iš troškulio. Tai paveikslas, įgyjantis visuotinio aspekto. Kaip ir beveik beribio išmintingumo lapė.

Mažojo princo lapė skiriasi nuo klastingos, gudrios Jeano de la Fontaine'o pasakėčių lapės. Mažojo

princo lapė protinga ir per daug nevertina žmonių – ji tiesiog ieško draugo, visai kaip mažasis princas, norintis žaisti su lape. Bet gyvūnas jam paaiškina, kad pirmiausia jie turi prisijaukinti vienas kitą. Draugystė reikalauja laiko, norint susidraugauti, reikia vienam kitą pažinti. Kai mažasis princas ruošiasi išvykti, lapė pataria jam dar sykį nueiti pažiūrėti rožių, kad suprastų, jog jo rožė yra vienintelė pasaulyje. Lapė patiki mažajam princui paslaptį: „Iš tiesų matome tik širdimi. Akys nemato to, kas svarbiausia.“¹⁵ Vadinasi, meilei svarbesni ne išoriniai dalykai, o vidiniai, nes ji išplaukia iš širdies.

Lapė pasirodo tada, kai mažasis princas verkia aptikęs rožių sodą ir supratęs savosios rožės melą. Pirmą kartą po atvykimo į Žemę ir pažinties su laiku berniukui iš tikrųjų pasitaikė proga kažkam pajusti simpatiją. Jis neslepia, kad ieško draugų. Lapė taip pat trokšta būti prijaukinta, kad suteiktų tikslą savo egzistencijai, kad kitaip imtų vertinti žmones, bet ji suvokia, kad tam reikia laiko. Lapė paaiškina mažajam princui, ką reiškia būti prijaukintiems: tai reiškia kurti ryšius ir branginti vienam kitą. Mažasis princas supranta, kad jis jau yra prijaukintas.

„Prašau... prisijaukink mane!“ – sako lapė. Ji nori būti prijaukinta, nors suvokia, kad sukurtas ryšys nebus ilgalaikis, o išsiskyrimas – skaudus. Lapė paaiškina mažajam princui, ką reikia daryti, kad taptum draugu. Sekdamas jos nurodymais, mažasis princas atras tikrąją draugystės prasmę, supras, ką jaučia savajai rožei.

Scena iš Berlyno popieriaus teatro „Invizius“ spektaklio „Mažasis princas“. Nuotr. autorius Rüdiger Koch, nuotr. šaltinis Wikimedia

Mažojo princo ir lapės susitikimas lemia siužeto posūkį, nes knygos veikėjas po pokalbių su lape tampa tvirtesnis ir brandesnis. Lapė yra svarbiausias personažas, atliekantis moralinio vedlio vaidmenį, mokantis berniuką išminties. Būtent lapė paaikškina tarpusavio ryšių svarbą. Ji pagrindžia ir apeigų arba ritualų svarbumą. Lapė, nors ir liūdėdama dėl būsimo išsiskyrimo, siekia susidraugauti su mažuoju princu, tuo parodydama, kad net trumpalaikiai ryšiai verti to, kad juos išgyventum – juk jie paliks prisiminimus. Būtent lapė pasiūlo mažajam princui grįžti į rožių sodą, kad jis suvoktų, kokia svarbi jam yra jo rožė. Lapės vaidmens negalima pervertinti, jis bene pats svarbiausias. Lapė pasirodo išmintingesnė už žmones, ypač už suaugusiuosius.

7. Suaugusiųjų pasaulio atstovai. Karalius, tuščiagarbis ir girtuoklis

Antraeilūs suaugusius veikėjus, be mokslininkų atradėjų, knygoje dar reprezentuoja karalius, tuščiagarbis, girtuoklis, žibintininkas ir geografafas. Kiekvienas jų turi atskiras mažytes planetas – asteroidus. Pažvelgus į sėdintį soste karalių matyti, kad jis vos išsitenka asteroide, primenančiame pripūstą gimnastikos kamuolį. Didžiąją asteroido dalį užkloja nuo ilgio net susilankstę mantijos skvernai. Nors mantija aukso spalvos žvaigždutėmis nusėta, kaip ir puošni purpurinė apykaklė, tokios pat spalvos ornamentuota karūna ir rusvas kėdės-sosto atlošas, ištįsęs karaliaus veidas, nubalę pausiai, atsikišęs smakras, pakelti antakiai ir bereikšmis žvilgsnis nesiderina prie tokios prabangos ir liudija nuobodulį, melancholiją. Akivaizdu, kad tokios planetos valdytojo nedžiugina aplinkui sklandančios trys kiek didesnės žvaigždutės, kurias karalius skelbiasi valdantis. Tačiau iš tikro įsakinėti jis neturi kam. Karalius protingas, todėl įsakinėja tik tada, kai žino, kad pavaldiniai ir be įsakymų jo pageidavimą išpildys. Karaliaus valdžia yra tik formali ir niekam nereikalinga, todėl atrodo absurdiška. Planetos mažumas paryškina formalų valdymą: pas karalių atvykęs mažasis princas gali tik stovėti, o tai atitinka lankytojų reglamentą karaliaus akivaizdoje. Visai suprantama, kodėl mažasis princas tuščioje planetoje ima žiovauti, kodėl visai netrokšta karaliaus jam siūlo-

mos ambasadoriaus vietos. „Suaugę žmonės labai keisti“, – taria jis sau keliaudamas toliau. Galima būtų pridurti: suaugusieji dažnai yra keisti, juokingi ir užsiima beprasmiška veikla.

Dar juokingesnis yra tuščiagarbis, pavaizduotas kaip klounas su raudona nosimi, skruostais, raudona burna arba iškištu liežuviu ir buka veido išraiška. Jis stovi įsisprendęs ant savo asteroido viršaus, ant galvos užsidėjęs rusvą skrybėlę su plunksna, pasi-puošęs geltonos spalvos kostiumu, iš nugaros apšviestas tokios pat spalvos saulės. Personažas tarsi maudosi savo šlovės spinduliuose – tai pagrindinė, vienintelė tuščiagarbio veikla. Kadangi į planetą niekas neužklysta, šis veikėjas niekam nerūpi. Čia atvykęs mažasis princas raginamas ploti rankomis ir pripažinti, kad tuščiagarbis yra gražiausias, turtingiausias, protingiausias žmogus visoje planetoje. Tai juokinga ir kvaila.

Kitoje planetoje gyvena girtuoklis. Jis nupieštas sėdintis už stalo, ant jo padėjęs rankas, priešais jį stovi pilna stiklinė šviesaus skysčio, du užkimšti buteliai, o vienas pusiau nugertas butelis nvirtęs. Ant ausies užmaukšlinta kepurė, raudona nosis ir skruostas, raudonos plaštakos, tokios pat spalvos skystis butelyje, veido išraiška tuščia ir bereikšmė. Piešinį logiškai papildoma veikėjo žodžiai: gerias jis todėl, kad užmirštų, jog gėda gerti. Girtuoklis nepataisomas. Jo asteroidas nupieštas didesnis už kitus – gal tai liudija girtavimo mastą?

8. Kiti suaugusieji. Biznierius, žibintininkas, geografafas

Ketvirtoji planeta priklauso biznieriui. Ji net nepavaizduota, nes šiam veikėjui niekas nerūpi, tik skaičiai. Biznierius stambus kaip koks sunkumų kilnotojas, galva įtraukta į pečius, veidas raudonas, išpurtes daugiau nei girtuoklio, akys išsprogusios. Užgulęs ant sunkios dėžės, kuri jam atstoja stalą, pirštu duria į skaitmenimis išmargintą popieriaus lapą. Po kaklu parištas kaklaraištis liudija asmens oficialumą, savojo vaidmens svarbos suvokimą. Jo biznis sėkmingas todėl, kad jam pirmam atėjo į galvą mintis suskaičiuoti žvaigždes. Jas skaičiuoja, perskaičiuoja, užrašo ant popierėlio ir deda į stalčių. Tokiu būdu biznierius žvaigždes valdo, gali padėti

jas į banką. Mažajam princui tai pasirodo įdomu, net poetiška. Gal biznieriaus veiksmai jam primena lakūno nupieštą dėžę, kurioje uždaryta avis? Greitai mažasis princas supranta, kad biznieriaus veikla yra visiškai nenaudinga, skirtingai nei jo paties darbas savajame asteroide.

Penktoji planeta yra visų mažiausia ir įdomiausia. Ant jos išpieštas gatvės žibintas, o kažkoks žmogus su lazda vis bando žibintą paliesti. Jo apranga primena mažojo princo drabužį, nusimetus mantiją, tik yra kitokios spalvos, ant kaklo užrištas panašus šalis. Veido išraiška kiek įsitempusi, susikaupusi, rūpestinga. Žibintininkas uždega ir užgesina žibintą, nors planetoje nėra jokių gyventojų. Mažasis princas supranta, kad žibintininko darbas irgi niekam nereikalingas, bet kai jis žibintą uždega, atrodo, kad gimsta dar viena žvaigždė arba gėlė, o kai užgesina, žvaigždė arba gėlė užmiega. Dėl to jo darbas yra prasmingas – jis kuria grožį. Tik žibintininkas mažajam princui nepasirodė juokingas, nes, skirtingai nuo kitų, rūpinosi ne pačiu savimi. Šiuo atveju absurdiškas darbas sukuria prasmę.

Paskutinė, šeštoji, planeta yra daug didesnė už kitas, o joje gyvena geografafas – žilaplaukis ir žilabarzdis vyras su berete, dengiančia jo tikriausiai nuplikusį pakaušį, raukšlėta kakta, įsmeigęs žvilgsnį į didžiulę storą knygą, užimančią beveik visą stalo plotą. Viena ranka jis ruošiasi atversti knygos lapą, o kitoje laiko didinamąjį stiklą. Visa jo povyza liudija rimtu darbu užimtą asmenį. Mažasis princas apsidžiaugia tokį žmogų radęs. Geografafas žino, kur yra jūros, upės, miestai, kalnai, dykumos. Tačiau berniukui ir čia tenka nusivilti – senasis ponas neišeina iš savo kabineto, jis tik registruoja, ką jam pateikia tyrinėtojai, todėl yra priklausomas nuo jų dorumo. Tyrinėtojai turi būti labai sąžiningi, nes priešingu atveju geografafijos knygoje sukeltų daug katastrofų. Beje, geografafas registruoja tik nekintančius, amžinus dalykus, trumpalaikiai jo nedomina. Būtent geografafas priminė mažajam princui jo rožę, ir vėl mažasis princas pajuto sąžinės priekaištus, kad paliko ją vieną.

Kokias išvadas galima daryti iš šitaip pavaizduoto suaugusiųjų pasaulio? Jis ne protingas ir ne vienalytis, jis susiskaidęs į atskiras planetas, kurio-

se žmonės jaučiasi vieniši. Jie dažniausiai užsiima beprasmiška, net absurdiška veikla, neduodančia teigiamų rezultatų. Tiesa, geografafas vertinamas teigiamai, nes fiksuoja atradimus, tačiau jis yra priklausomas nuo kitų. Mažajam princui vienintelė prasminga atrodo grožį kurianti žibintininko veikla. Taip oponuojama vartotojiškai grožio sampratai, pabrėžiamas dvasinis grožio aspektas.

Knygoje suaugusiųjų pasaulis dažnai lyginamas su vaiko pasauliu. Mažasis princas ne kartą pasirodo supratingesnis ir protingesnis už jo sutiktus suaugusius žmones, nors dar daug ko neišmano, jam dar daug reikia mokytis. Išminties jį moko ne suaugę žmonės, bet lapė, regis, turinti savų sąskaitų su suaugusiais žmonėmis (elgiasi su jais atsargiai, bet nori draugauti su žmonių vaiku). Tai liudija pesimistinį pasakotojo požiūrį į suaugusiųjų būtį, į jų sukurtas

Vilniaus Šiaurės licejaus moksleivių darbai „Mažojo princo tema“. Jurgitos Paredienės nuotr.

visuomenės institucijas, galbūt taip žadinamas noras keistis, siūloma grįžti į vaikiško tyrumo pasaulį.

9. Gyvatės misija

Knygoje yra dar vienas veikėjas, kurį galima pavadinti funkcinio personažu – tokiu, be kurio nevyktų veiksmas, be jo herojus negalėtų veikti. Knygoje tai yra gyvatė, padedanti mažajam princui sugrįžti namo. Pirmame paveikslėlyje ji vos įžiūrima smėlyje, plonytė kaip pirštas – berniukui atrodo, kad tai mėnulio spalvos žiedas. Gyvatė kalba paslaptinai, sakosi turinti didžiulės galios. Antrame paveikslėlyje ji jau išsitiesusi, iškėlus galvą, atrodo didesnė ir grėsmingesnė, nes pasirodusi pulti. Ji reikalinga kūrinio kompozicijai, kuri yra žiedinė: iš pradinio taško – mažojo princo planetos, apsukus visą asteroidų ratą, vėl sugrįžtama į pradinį tašką. Tačiau šis ratas nėra paprastas. Funkcinis personažas taip pat nepaprastas, kaip ir jo pagalbos būdas: gyvatė suleis nuodų, ir berniukas mirs. Tačiau apie mirtį kaip pabaigą čia nekalbama – tai kelionės priemonė ir būdas. Skaitytojas nesužino, kaip mažasis princas išvyko iš savo namų, koku būdu keliavo per kitas planetas, jis tik pasisako, kad į Žemę nukrito iš dangaus. O kai reikia grįžti, kyla problemų, nes herojus negali, kaip pats aiškina, kartu pasiimti savo kūno – jis per sunkus. Mažasis princas privalo skubėti, nes namuose jo laukia rožė. Regis, viskas klojasi gerai, jeigu tikėtume gyvenimu po mirties. Šiuo atveju tokio tikėjimo yra du šaltiniai: gamta ir krikščionybė. Gamtoje sukasi amžinas gyvybės ratas: tik pasibaigus vienam gamtos ciklui, prasideda kitas, tad būtis nenutrūksta. Antruoju atveju dvasinis kūnas po mirties keliauja į dangų ir nauju pavidalu gali susitikti su artimųjų vėlėmis. Bet kuriuo atveju mirties slenkstis yra išbandymas, tad veltui save ramina: mums liūdna skirtis, niekas nežino, ar mažasis princas dar sugrįš. Epizodas su gyvate jautrus ir įspūdingas, jis suteikia tragiškos didybės mažojo princo likimo dramai.

Išvada

Skaitant Saint-Exupéry pasaką, nesunku pastebėti, kokios svarbios jos suvokimui yra iliustracijos. Jos ne šiaip lydi tekstą, bet žadina smalsumą, aktyvina skaitytoją, ragina klausti, abejoti, svarstyti. Kartu

su knygos herojumi apkeliavus visatą galima įsitikinti, kad pasakojimas čia konstruojamas per teksto ir piešinio sąveiką tam tikra tvarka, pristatant išties portretų galeriją. Tik išanalizavus, ką kiekvienas aprašytas ir paaiduotas veikėjas suteikia pasakojimui, kokias reikšmes sukuria, susidėlioja bendra literatūrinės pasakos strategija ir jos gilioji prasmė. Būtent per atskirus susitikimus išryškėja mažojo princo nuostatos, lemiančios kai kurias abejones, svyravimus, besibaigiančius visuomet dorais ir teisingais pasirinkimais. Knygos pagrindinis veikėjas ne tik geba atskirti gėrį nuo blogio, suprasti kitų išmintį ir ją pritaikyti sau, bet ir dėl gėrio rimtai pakovoti, paaukoti asmeninius interesus, o jeigu reikia, net gyvybę.

Mažojo princo istorija ne tik jaudinanti ir graži, ji dar ir kilni. Skaitytojas jaučia ir suvokia, kad joje yra daugiau spalvų, nei aprašyta ir nupiešta. Regis, didžiausia jos vertybė – duoti akstiną vis naujoms interpretacijoms. Saint-Egzupéry Mažojo princo pasaka – tai nešlifluotas deimantas, kurį galima ir toliau gludinti. Šiandien ir visados.

¹ Michel Autrand, „Notice de Courier Sud“, *Oeuvres complètes I*, Paris: Gallimard, 1994, p. 905 à 907.

² Laurent de Galembert, „Panorama critique“, 2015, interneto prieiga: <http://nitescence.free.fr> (žiūrėta 2023-04-28).

³ Saint-Exupéry raconte *Terre des hommes à Jean Renoir*, Paris: Gallimard, 1999.

⁴ Saint-Exupéry raconte *Terre des hommes à Jean Renoir*, Paris: Gallimard, 1999.

⁵ Alain Vircondelet, *Saint-Exupéry, Vérité et légendes*, Paris: Éditions du chêne, 2000, p. 157.

⁶ Laurent de Galembert, 2015, *ibid.*

⁷ Sophie Loir, „Les illustrations du Petit Prince: de Saint-Exupéry à Joann Sfar“, *Le 18 mars 2023*, interneto prieiga: <https://momes.parents.fr> (žiūrėta 2023-07-24).

⁸ Antuanas de Sent-Egziuperi, *Mažasis princas*, [iš prancūzų kalbos vertė Vytautas Kauneckas], Vilnius: Vaga, 1982, p. 8.

⁹ Antuanas de Sent-Egziuperi, *Mažasis princas*, p. 15–16.

¹⁰ *Ibid.*, p. 9.

¹¹ Laurent de Galembert, „Panorama critique“, interneto prieiga: <http://nitescence.free.fr> (žiūrėta 2023-05-14).

¹² Hyacinthe Rigaud, „Louis XIV (1638–1715), roi de France“, *Louvre collections*, interneto prieiga: <https://collections.louvre.fr> (žiūrėta 2023-07-25).

¹³ Laurent de Galembert, „Panorama critique“.

¹⁴ Antuanas de Sent-Egziuperi, *Mažasis princas*, p. 280.

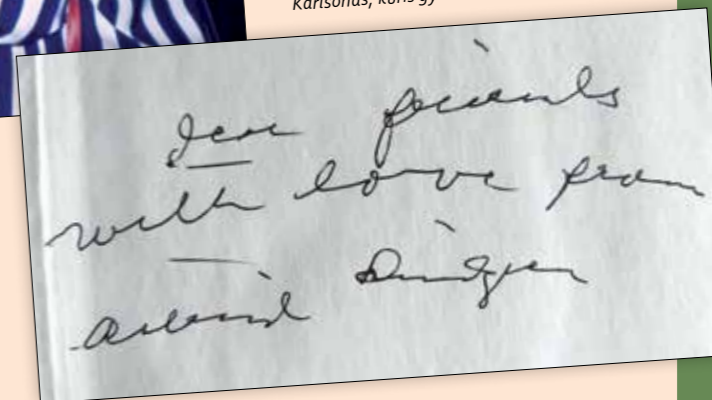
¹⁵ *Ibid.*, p. 64.

Joniškis, Vimerbis ir Astrida Lindgren

Iš kairės: Astrida Lindgren, Joniškio meras Juozas Sparauskas ir bibliotekos direktorė Vilija Volkovienė. 1995 m., Vimerbis. Nuotr. iš Joniškio rajono savivaldybės Jono Avyžiaus viešosios bibliotekos archyvo

Astridos Lindgren autografas: *Dear friends with love from Astrid Lindgren* („Mieli draugai, su meile nuo Astridos Lindgren“). Autografas įklijuotas į rašytojos knygą *Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo*

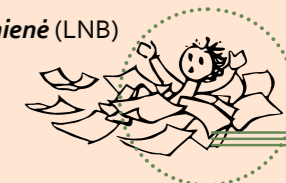
Draugystės ryšiai Šiaurės Lietuvos Joniškį ir Pietų Švedijos miestelį Vimerbį (*Vimmerby*) sieja nuo 1993 m. 2002 m. liepos 6 d. pasirašyta susigiminiavusių miestų bendradarbiavimo sutartis. Ji atvėrė puikias kultūrinių mainų perspektyvas.

Joniškio rajono savivaldybės Jono Avyžiaus viešosios bibliotekos metraštyje 1995 m. rašoma: „Svečiai iš Vimerbio dalyvavo dviejose Joniškio šventėse, o šių metų lapkritį Švedijoje lankėsi Joniškio meras Juozas Sparauskas ir Centrinės bibliotekos direktorė Vilija Volkovienė. Jie dalyvavo konferencijoje, skirtoje čia gimusiai ir gyvenusiai rašytojai Astridai

Lindgren. Konferencijoje paminėtas ir Švedijoje garbiausias Lindgren literatūrinės herojės Pepės Ilgakojinės 50-metis. Centrinės bibliotekos direktorė parvežė iš Švedijos unikalią siurprizą – rašytojos Astridos Lindgren ir daugelio jos knygų iliustratorės Ilonos Wikland autografus.“

Svečiai iš Vimerbio ne kartą viešėjo Joniškio bibliotekoje. 2009 m. gegužės mėnesį keturios bibliotekininkės lankėsi ir Viešojoje bibliotekoje, kur dalijosi patirtimi, ir mobiliojoje, kur jas maloniai nustebino gana gausus Astridos Lindgren knygų fondas. Abiejų šalių bibliotekos ir dabar palaiko draugiškus ryšius.

Parengė *Dovilė Kurlienė, Džiuljeta Maskuliūnienė* (LNB)

Rubinaičio brolis ir kiti Prancūzijoje leidžiami žurnalai apie vaikų ir jaunimo literatūrą

IEVA VAITKEVIČIŪTĖ

(Vilniaus universitetas)

Daugiau nei 16 000 – tiek knygų vaikams pavadinimų kasmet pasirodo Prancūzijoje. Šioje leidybinės produkcijos gausoje atrasti kokybišką kūrinių nelengva ne tik skaitytojams, bet ir vaikų bei jaunimo literatūros profesionalams. Į pagalbą pastarieji dažniausiai pasitelkia kelis leidinius, publikuojančius naujausių knygų apžvalgas, mokslininkų įžvalgas bei tematinės dosjė, nušviečiančias vieną ar kitą aktualų vaikų literatūros lauko reiškinį.

La Revue des livres pour enfant

Vienas tokių leidinių – *La Revue des livres pour enfant* (liet. *Žurnalas apie knygas vaikams*) – gali būti laikomas Rubinaičio vyresniojo broliu. Šį žurnalą leidžia Prancūzijos nacionalinės bibliotekos Vaikų literatūros centras, vykdamas ir IBBY Prancūzijos skyriaus veiklą.

La Revue des livres pour enfant yra seniausias, prestižiškiausias, vaikų ir jaunimo literatūros profesionalų labiausiai skaitomas leidinys, pasirodantis šešis kartus per metus. Jo leidybą 1965 m. inicijavo bene garsiausia Prancūzijos vaikų literatūros bibliotekininkė ir skaitymo skatinimo aktyvistė Geneviève'a Patte, trisdešimt septynerius metus vadovavusi tais pačiais metais įkurtai pirmajai specializuotai prancūzų vaikų ir jaunimo literatūros bibliotekai.

Praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje Klamaro mieste duris atvėrusi biblioteka iškart išsiskyrė savo modernia architektūra, vaikams pritaikytomis erdvėmis ir aktyvia ten dirbusių bibliotekininkų veikla. Nieko nelaukdamas, bibliotekininkės ėmėsi mokymų profesionalams organizavimo ir literatūros kritikos. Taigi naujo žurnalo apie vaikų ir jaunimo literatūrą leidyba buvo natūralus ir, kaip parodė

laikas, sėkmingas žingsnis. *La Revue des livres pour enfant* iki šiol išlikęs viena svarbiausių bibliotekininkų priemonių, naudojamų renkantis knygas savo fondams.

Šiandien kiekvienas *La Revue des livres pour enfant* numeris turi atskirą temą: pavyzdžiui, jis gali būti skiriamas tam tikram autoriui, šaliai, verstinei literatūrai, distopijoms, personažams – blogiukams – vaikų literatūroje ir pan.

Maždaug 200 puslapių leidinį sudaro keturios dalys. Pirmoji dalis skiriama naujausių knygų apžvalgoms pagal amžių ir žanrą: paveikslėlių knygos, pasakos, poezija, teatras, muzikinės knygos, pirmieji skaitiniai ir romanai, komiksai, pažintinės knygos, aplikacijos ir kompiuteriniai žaidimai (pastarųjų apžvalgos pradėtos publikuoti nuo 2006 m.). Kiekviename numeryje įvairūs bibliotekininkai įvertina maždaug 200–300 kūrinių.

Įdomu tai, kad kartą per mėnesį Prancūzijos nacionalinės bibliotekos Vaikų literatūros centras visiems besidomintiems „Zoom“ platformoje organizuoja vaikų ir jaunimo literatūros naujienų pristatymus, o reikšmingiausių pristatytų knygų apžvalgos pasirodo būsimame žurnalo numeryje.

Antroji leidinio dalis skiriama tekstams, įvairiais aspektais nagrinėjantiems numerio temą. Trečioji dalis mokslinė – joje publikuojami vaikų ir jaunimo literatūros tyrėjų straipsniai arba interviu. Ketvirtojoje dalyje pateikiamos įvairios su vaikų literatūra susijusios bibliotekų, leidyklų ir mokyklų

naujienos, kitų panašių Prancūzijoje ir užsienyje leidžiamų periodinių leidinių apžvalgos, informacija apie numatomus mokymus ir kitus renginius.

Svarbu paminėti, kad paskutinis metų numeris, pasirodantis lapkričio mėnesį, pristato 100 geriausių taisy metais publikuotų vaikų ir jaunimo literatūros kūrinių, periodinę spaudą vaikams ir leidinius profesionalams. Šiame numeryje apžvelgiamos ir geriausios knygos, išleistos kitose prancūzakalbėse pasaulio šalyse.

Be to, *La Revue des livres pour enfant* reguliariai rengia specialius žurnalo numerius, dažniausiai susijusius su kokia nors visuomenės ar kultūrinio gyvenimo aktualija, pavyzdžiui, gerai žinomo iliustratoriaus darbų paroda, tuo metu vykstančia viename iš šalies muziejų. Tokiu atveju visas numeris yra skiriamas to iliustratoriaus kūrybai.

Gera žinia tiems, kas skaito prancūziškai: visi nuo pat *La Revue des livres pour enfant* leidimo pradžios 1965 m. pasirodę žurnalo numeriai, išskyrus paskutiniųjų dvejų metų, yra skaitmenizuoti ir prieinami internete: <https://cnlj.bnf.fr/fr/liste-des-num-ros-de-la-revue-des-livres-pour-enfants>.

Citrouille

Kitas svarbus, itin kokybiškai vaikų ir jaunimo literatūrai skirtas leidinys Pelenės istoriją primenančiu pavadinimu *Citrouille* (liet. *Moliūgas*) Prancūzijoje leidžiamas nuo 1991 m. Šiame poligrafine kokybe išsiskiriančiame žurnale publikuojamos kruopščiai atrinktų naujausių knygų apžvalgos, teminės dosjė, interviu su kūrėjais, leidėjais ir kitais vaikų literatūros lauko dalyviais bei autorių kūrybos užkulisiai. Popierinė žurnalo versija pasirodo tris kartus per metus, bet egzistuoja ir to paties pavadinimo kassavaitinis internetinis žurnalas.

Leidinio sumanytoja – Nepriklausomų specializuotų vaikų literatūros knygynų asociacija, simboliškai įsteigta 1981 m. – iškart po fiksuotos knygos kainos įstatymo priėmimo Prancūzijoje. Šiuo metu asociacija vienija 55 knygynus Prancūzijos ir Belgijos teritorijose.

Šiai asociacijai priklausantys knygynai, vadinami Raganų knygynais, garsėja savo išrankumu – juose prekiaujama tik aukščiausios literatūrinės vertės vaikų ir jaunimo literatūra. Tie, kas lankysis Prancūzijoje ir nuspręš apsižvalgyti viename

iš Raganų knygynų, jų sarašą galės rasti čia: <https://www.librairies-sorcieres.fr/les-librairies/>.

Citrouille žurnalo ir Raganų knygynų misija – lavinti estetiškai ir jaunimo literatūros skaitytojų skonį. Prie šios misijos įgyvendinimo prisideda ir jau minėtos Nepriklausomų specializuotų vaikų literatūros knygynų asociacijos bei Prancūzijos bibliotekininkų asociacijos teikiamas prestižinis Raganų apdovanojimas. Šiuo apdovanojimu nuo 1989 m. kasmet įvertinami vaikų ir jaunimo literatūros kūriniai, „nepaliekantys abejingų, pilni ašarų ir juoko, jėgos ir švelnumo, padedantys laisvai ir smalsiai augti“. Raganų apdovanojimą yra gavę tokie pasaulinį pripažinimą pelnę prancūzų autoriai kaip Clémentine'a Beauvais, Tomi Ungereras, Claude'as Ponti, Beatrice'ė Alemagna ir kt.

Lecture jeune

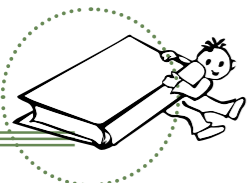

Svarbu paminėti ir dar vieną leidinį – *Lecture Jeune* (liet. *Jaunimo skaitymas*), skirtą jaunimo literatūros profesionalams ir patiems paaugliams. Šį žurnalą 1977 m. pradėjo leisti Vaikų ir jaunimo skaitymo skatinimo asociacija, kovojanti su paauglių neraštingumu, mokymosi sunkumais ir socialine nelygybe.

Kaip ir prieš tai pristatytuose leidiniuose, kiekviename *Lecture Jeune* numeryje galima rasti teminę dosjė, aktualią ne tik profesionalams, bet ir jaunimui (pavyzdžiui, apie išmaniųjų ekranų naudojimą, dirbtinį intelektą, rasinę, socialinę, seksualinę ir lyčių įvairovę). Be to, skaitytojams pateikiamos knygų apžvalgos, mokslininkų ir kitų ekspertų tekstai ar interviu su leidyklų darbuotojais (pavyzdžiui, su socialinių tinklų vadybininkais).

Dukart per metus išleidžiamas specialus skaitmeninis praktinių patarimų ir išskirtinių interviu numeris profesionalams, dirbantiems su jaunimu. Kartą per mėnesį užsiprenumeravusieji į savo elektroninio pašto dėžutes gauna naujausių knygų jaunimui apžvalgas.

Nors 2022 m. kovo mėnesį paskelbti Nacionalinio knygų centro ataskaitos apie 7–25 m. prancūzų skaitymą rezultatai parodė, kad 7–19 m. jaunimo perskaitytų knygų skaičius per keletus pastaruosius metus nežymiai išaugo, pastebima ir kita, ne tokia optimistiška tendencija: nuo 12 metų paauglių, ypač berniukų, perskaitytų knygų skaičius staigiai sminga žemyn. Taigi jaunimo skaitymo skatinimas išlieka itin svarbiu uždaviniu, o leidinys *Lecture Jeune* – reikšminga skaitymo skatinimo priemonė.

„Tenelieka nė vienu namų be Žvaigždutės!“¹

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
KŪRIMO
FONDAS

Žvaigždutė, 1929 Nr. 10, p. 239. Ilustracija iš portalo Epaveidas.lt

10 nr.

ŽVAIGŽDUTĖ

239

Vytė Nemunėlis Kėdainiuose.

Vienas iš mylimiausių jaunų „Žvaigždutės“ bendradarbių gražių eilėraščių vaikams rašytojas Vytė Nemunėlis šiais metais pabaigė Biržuose gimnazijos mokslą. Rugsėjo mėnesio 9 dieną jis, vykdamas Kaunan daugiau mokslo ieškoti, buvo užsukęs Kėdainiuose pas „Žvaigždutės“ redaktorių pasižiūrėti.

Kėdainių vaikai „Žvaigždutės“ skaitytojai, redaktoriaus pakviesti, susirinko jo vedamam mokyklon pasimatyti su svečiu. Redaktorius supažindino skaitytojus su Vyte Nemunėliu, kiek papasakojo apie „Žvaigždutę“ ir jos jaunus bendradarbius, kurie laikraštėlį platinė ir jam rašo įvairiausių raštelių.

Vytė Nemunėlis nuoširdžiai pakalbėjo susirinkusiems, palinkėjo jiems gražiai augti prie „Žvaigždutės“ ir pažadėjo niekuomet neužmiršti jų laikraščio, tai yra jam rašyti. Po posėdžio susirinkusieji su redaktorium ir svečiu nusifotografavo atminčiai. Šitame paveikslėlyje jie visi ir matyti. Vytė Nemunėlis (su akiniais) sėdi redaktoriaus kairėje.

Gerasis Dievulis telaiminie mylimajam „Žvaigždutės“ bendradarbiui žygius įsigyti aukštojo mokslo ir taip visai pasiruošti gyvenimo darbams.

Medžiotojas.

Mama įdavė bliūdėlį pieno su uogomis ir duonos abrakėlį su sviestu Stasiukui, kad nuneštų vyresniam broliukui Pauliukui pavakarių.

Stasiukas eina ir mato, kaip baloje medžiotojas šaudo antis... Ir Stasiukas norėtų būti medžiotojas ir jis norėtų

Šian, broliukai, šian, sesutės,
Prie brangiosios mūs Žvaigždutės;
Šian, vaikučiai, šian visi,
Kur liepsnelė jos šviesi!

Vytė Nemunėlis²

Šiomet minime katalikiško vaikų laikraščio *Žvaigždutė*, ėjusio 1923–1940 m., šimto metų sukaktį. Kaip nurodoma paantraštėje, leidinys skirtas Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms. Leidinio redaktorius, kreipdamasis į vaikus, rašo:

Štai jums „Tėvynės Sargas“ duoda dovanų – „Žvaigždutę“.

„Žvaigždutė“ bus jūsų laikraštėlis.

„Žvaigždutė“ eis kas mėnesį ir neš jums visokių gražių skaitymėlių.³

Apie leidinio atsiradimą redaktorių, mokytojas Stasys Tijūnaitis pasakojo, kad kunigas Mykolas Krupavičius jam pasiūlė: „(...) Pradėk leisti prie „Tėvynės Sargo“ priedą vaikams. Vieną kartą per mėnesį. Po kokius aštuonis puslapius maždaug 18 cm x 12 cm didumo. Pats vardą sugalvosi ir tvarką nustatysi.“⁴

Pavadinimą laikraščiu sugalvojo Tijūnaičio dukrelė Birutė⁵, o pirmojo numerio redaktoriaus žodyje rašoma, kad *Žvaigždutė* „rūpinsis rodyti jums kelią į gerąjį Dievulį“⁶.

Šiandien pažvelgus į *Žvaigždutės* pirmąjį numerį įspūdis blankus: 8 puslapių, be viršelio, nė vienos iliustracijos, išskyrus kukliai ornamentuotas užsklandas, nuobodoki didaktiniai tekstai. Bet to meto vaikai tikriausiai džiaugėsi kiekvienu jiems skirtu leidiniu. Bėgant laikui kuklioji *Žvaigždutė* gražėjo, darėsi patrauklesnė skaitytojams, atsirado iliustracijų, tapo dvisavaitiniu leidiniu, padidėjo apimtis, gausėjo autorių ratas. *Žvaigždutės* puslapiuose galime aptikti vėliau išgarsėjusių rašytojų pavardžių: Leonardo Žitkevičiaus, Vytauto Tamulaičio, Vytės Nemunėlio, Leono Vitkausko-Arėjo, Jono Kuzmickio-Gailiaus, Mato Grigonio, Petro Kondrato, Pauliaus Drevinio, Pauliaus Preikšo, Antano Zabulionio, Anzelmo Matulevičiaus (Matučio) ir daugybės kitų. Tačiau redaktorius vien šiais autoriais neapsiribojo: jau pirmajame numeryje Tijūnaitis kvietė talkon jaunuosius skaitytojus, kad jie užrašytų ir siųstų redakcijai tėvų ir se-

Žvaigždutė, 1923 Nr. 1.
Iliustracija iš portalo Epaveidas.lt.

Žvaigždutė, 1937 Nr. 18.
Iliustracija iš portalo Epaveidas.lt.

nelių sektas pasakas, mintas mįsles, girdėtus priežodžius. Redaktorius rašė: „Gera būtų sulaukti ir žinučių ir paveikslėlių iš vaikų gyvenimo: apie vaikų šventes, vakarėlius ir kitokius atsitikimus.“⁷ Ir vaikai rašė, siuntė, o *Žvaigždutė* spausdino jų kūrybą, tautosaką. Taip Tijūnaitis įtraukė vaikus į svarbų darbą – tautosakos rinkimą, leido jiems pasijusti reikšmingiems. Šio darbo rezultatą apibendrino Genovaitė Raguotienė: „1927–1932 metais „Žvaigždutės“ knygyno serijoje pasirodė penkios „Mūsų pasakų“ knygos (79 pasakos) ir dar du rinkiniai buvo parengti spaudai.“⁸

Leidinio turinys persmelktas didaktika, gausu religinių temų: rašoma apie šventuosius, vaikai mokomi būti jautrūs, pamaldūs, gerbti tėvus, senelius, mylėti Tėvynę. Daug dėmesio skiriama blaivybės reikalui. Jauniesiems skaitytojams aiškinama alkoholio žala žmogaus kūnui ir geriančiojo šeimai. Įtaigus to pavyzdys – D. Parušaičio iliustruotas pasakojimas „Suprato, ką mokytojas papasakojo“, ėjęs per tris leidinio numerius (1926 Nr. 1–3). Kitas pavyzdys – publikacija „Ar degtinė gerti nuodėmė“, kurioje motina sūnui aiškina, kodėl vartoti alkoholį yra nuodėmė: „degtinę daro iš tų gražiųjų miltų, iš kurių aš kepu gardžiąją duonutę“, ir nesvarbu, kad namie yra duonos pakankamai – ji skirta ne tam, kad ją gadintum⁹. Spausdinami vaikų laiška su pasižadėjimais negerti ir nerūkyti¹⁰. Moralizavimų gausa redaktorių perlenkė lazda. Neigiamai tai vertino

Teodoras Šuravinas: „Žvaigždutėje“ randame paprastai daug nuobodžių pamokslių, daug didaktikos – tai jos minusai. Ar reikia vaikų, kurie, rodos, degtinės negeria, vis raginti jos negerti?“¹¹

Žvaigždutėje buvo ir pasaulietinio turinio grožinių kūrinių, pažintinių, kraštotyros straipsnelių. Nemažai dėmesio skiriama Vilniaus kraštui. Neretai tai poezijos kūriniai, kuriuose Vilnius vadinamas pavergtu, okupuotu. Spausdinamos sostinės nuotraukos: 1937 m. aštuonioliktojo numerio Žvaigždutės viršelį puošia Aušros Vartų koplyčios Mergelės Marijos atvaizdas su klausimu: „Šv. Aušros Vartų Panele, kada sugrąžinsi mums Vilnių?“¹² Pasirodo, Vilniaus krašto vaikai taip pat skaitė Žvaigždutę. Varėnos valsčiaus Drucminių sodžiaus mokinukai parašė laišką redaktoriui guosdamiesi, kad „[m]es „Žvaigždutę“ labiau mylime, ne kaip nepriklausomos Lietuvos mažučiai. Mat, mes savo kalba mokyklos neturime. Tai nors iš „Žvaigždutės“ mokomės, šviečiamės“¹³.

Žvaigždutė, 1940 Nr. 11. Ilustracija iš portalo Epaveidas.lt.

Kitas svarbus laikraščio (ir redaktoriaus Tijūnaitis) tikslas – vaikų švietimas, siekis, kad jie išmokytų ir įprastų skaityti. Spausdinamas kreipimasis į mokytojus: „Jūsų pareiga – išmokyti vaikus rašto ir pripratinti juos naudotis tuo raštu, išėjus iš mokyklos.“¹⁴

Leidinį redagavo penki redaktoriai: mokytojai Stasys Tijūnaitis, Jonas Mikulevičius ir kunigai J. Blažys, Jonas Paukštys bei Jonas Kuzmickis-Gailius. Ilgiausiai – vienuolika metų (1923–1933) – dirbo Tijūnaitis: Žvaigždutę leido mokytojaudamas Uogoniškėse (Rumšiškių sen.), Kulvoje (Jonavos r.), Kėdainiuose. Kiti redaktoriai gyveno ir dirbo Kaune.

Žvaigždutė gyvavo 17 metų. Vaikai jos laukė, skaitė, iš jos mokėsi, ją platino. 1940 m. birželio 16 d. išėjo paskutinis laikraščio numeris. Metų pradžioje redaktorius Kuzmickis į ateitį žvelgė optimistiškai, kvietė nepalikti nė vieno namų be šio vaikų laikraščio. Bet Žvaigždutė užgeso. Staiga, neatsisveikinusi. Matyt, nespėjo...

Parengė Reda Tamulienė (LNB)

¹ [Jonas Kuzmickis], „Naujųjų Metų mintys“, Žvaigždutė, 1940, Nr. 1, p. 2. Parašas: ŽVAIGŽDUTĖS REDAKTORIUS.

² Vytė Nemunėlis, „Šian, vaikučiai, šian visi!“, Žvaigždutė, 1926, Nr. 8, p. 133.

³ [Stasys Tijūnaitis], „Mieli vaikučiai!“, Žvaigždutė, 1923, Nr. 1, p. 1. Parašas: „Žvaigždutės“ Redaktorius.

⁴ Stasys Tijūnaitis, „Dešimties metų „Žvaigždutė“, Sargyba, 1932, Nr. 23, p. 350.

⁵ Ibid.

⁶ [Stasys Tijūnaitis], „Mieli vaikučiai!“, Žvaigždutė, 1923, Nr. 1, p. 1. Parašas: „Žvaigždutės“ Redaktorius.

⁷ [Stasys Tijūnaitis], „Kvietimas talkon“, Žvaigždutė, 1923, Nr. 1, p. 8. Parašas: „Žvaigždutės“ Redaktorius.

⁸ Genovaitė Ragutienė, „Lietuvių vaikų periodika: pradžia ir raida iki 1940 metų“, Vaikų literatūros patirtis, sudarė Kęstutis Urba, Kaunas: Šviesa, 1995, p. 291.

⁹ „Ar degtinė gerti nuodėmė“, Žvaigždutė, 1925, Nr. 2, p. 24. Parašas: V. B.

¹⁰ „Negerti ir nerūkyti!“, Žvaigždutė, 1928, Nr. 5, p. 89–90.

¹¹ [Teodoras Šuravinas], „Mūsų vaikų laikraščiai“, Vairas, 1932, Nr. 5, p. 99. Parašas: T. Švarnas.

¹² Žvaigždutė, 1937, Nr. 18, p. 1 (virš.).

¹³ „Iš Vilniaus krašto. Vaikų laiškas „Žvaigždutės“ redaktoriui“, Žvaigždutė, 1932, Nr. 3, p. 46–47. Citatos rašyba autentiška.

¹⁴ [Stasys Tijūnaitis], „Pradžios mokyklų mokytojai: vaikai prašo duonos...“, Žvaigždutė, 1926, Nr. 2, p. 2–3 (virš.). Parašas: „Žvaigždutės“ Redaktorius.

Biblioterapija vaikams ir paaugliams

DR. DAIVA JANAVIČIENĖ

(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Biblioterapija (gr. *biblion* (knyga) + gr. *therapeia* – gydymas, slaugymas; pagalba) – tai universalus metodas, kurį savo veikloje gali pasitelkti įvairių profesijų socialines paslaugas teikiantys asmenys.

Šiame straipsnyje biblioterapijos samprata bus aptariama bibliotekininkystės kontekste.

Biblioterapijos teorijoje knyga – ne tik įprastos formos dokumentas, bet ir bet kokioje laikmenoje (popieruse, pergamente, el. skaityklėje ar kt.) išsaugotas turinys arba tekstas, į kurį gilinasi (jį atidžiai skaito, apmąsto, aptaria ir kt.) kitas asmuo. Terapija yra ne tik medikamentinis gydymas, tai ir priežiūra, slaugymas, pagalba asmeniui. Šio teksto autorė biblioterapiją suvokia kaip pagalbos asmeniui būdą, kai pasitelkiami ir analizuojami įvairūs tekstai¹.

Šiek tiek biblioterapijos istorijos

Biblioterapijos ištakos siekia senus laikus. Faraono Ramzio II piramidėje archeologai rado patalpą, kurioje buvo saugomi surūšiuoti dokumentai. Virš įėjimo į šią patalpą išgraviruotas įrašas – „Vaistai dvasiai“². Ar tai reiškia, kad bibliotekoje mūsų dvasia atsigauna, išgyja? Jeigu komplektuojant šiuolaikines bibliotekas tektų vadovautis šiuo šūkiu, ką įsigytume, ką galėtume pasiūlyti jaunesiems skaitytojams?

Amerikiečių psichoterapeutas Bruno Bettelheimas knygoje *Kodėl mums reikia stebuklo?* įrodo, kad arabų pasakos, sudėtos į knygą *Tūkstantis ir viena naktis*, yra vienas iš seniausių pasakų terapijos taikymo pavyz-

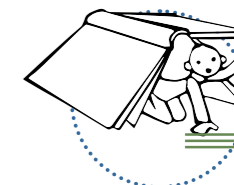

Tūkstantis ir viena naktis, dailininkas Sani ol-Molk (1814–1866). Šaltinis: Vikimedija

džių. Sekdama pasakas Šecherezada išgydė valdovą. Mes irgi tikime vaikams sekamų ar skaitomų pasakų galia: iš pasakų vaikai mokosi įveikti kliūtis, padėti silpniesiems, siekti užsibrėžto tikslo. Pedagogai ir bibliotekininkai sutaria, kad pasakų skaitymas – geras būdas pabūti su vaiku, skirti jam dėmesio, kas šiuolaikiniame pasaulyje tampa deficitu.

Antikos filosofai literatūrą siūlė naudoti auklėjimo ir poilsio tikslais, pavyzdžiui, Pitagoras pats kūrė eiles ir mėgo jas skaityti garsiai – taip pailsindavo savo ir kitų galvas. Tikslingas garsinis knygų skaitymas buvo taikomas ir XVIII–XIX a. veikusiose prieglaudose. Kai kurie jų valdytojai rūpinosi ne tik tuo, kad čia atsidūrę gyventojai gautų stogą virš galvos, bet ir klausydami skaitomų tekstų galėtų pailsėti nuo sunkių minčių³.

Šie metodai ir dabar taikomi biblioterapijoje, tik vadinami šiek tiek kitaip: garsiniai skaitymai tiksli-

nėms grupėms, tikslinė literatūros atranka, skaitymo rekomendacijos, siekiant atitraukti mintis nuo sunkumų, išgyvenamų sudėtingų jausmų, pasakų pasitelkimas skatinant kūrybiškumą, pasakų skaitymas vaikams vakarais, kad jie nusiramintų, ir pan.

Biblioterapijos taikymas bibliotekose

Lizos Brewster teigimu, terminui *biblioterapija* yra daugiau nei šimtas metų, o pirmasis jį pavartojo pastorius Samuelis McChordas Crothersas (1857–1927)⁴. Jo rekomendacijos bendruomenės nariams paskaityti knygų iš asmeninės bibliotekos – vienas iš biblioterapijos būdų, taikomų ir šiais laikais. Bibliotekininkai tikrai gali teikti skaitymo rekomendacijas skaitytojams. Žinoma, prieš rekomenduodami knygą, specialistai turi pažinti žmogų, žinoti jo problemas, lūkesčius, poreikius, išmanyti, kuris iš bibliotekoje ar asmeniniame rinkinyje sukauptų tekstų galėtų pagelbėti konkrečiam žmogui (praplėstų žinojimą, parodytų alternatyvius problemas sprendimo kelius, suteiktų vilties ir pan.). Anot Zinaidos Manžuch, biblioterapija grindžiama teigiamu skaitymo poveikiu žmogaus psichinei ir fizinei būklei. Pedagogikoje biblioterapija pasitelkiama siekiant optimizuoti mokymosi procesą, spręsti besimokančiųjų problemas. Dažniausiai pedagogai siekia padėti besimokantiejiems išlaisvinti jų kūrybiškumą, pagelbėti vaikams, turintiems mokymosi sutrikimų⁵.

Klasikinis bibliotekininkų taikytos biblioterapijos pavyzdys – XX a. pr. JAV savanorių veikla, padėjusi reabilitacijos centruose gydomiems karo traumas patyrusiems kareiviams greičiau pasveikti⁶. Reabilitacinė biblioterapija taikoma ir dabar. Tokia savanorystė ir pagalba nuo karo nukentėjusiems ar pabėgėliams gali būti pritaikoma daugelyje institucijų.

Žinoma, tokiai institucijų veiklai reikalingas dokumentų rinkinys gimtąja nukentėjusiųjų kalba.

Kaip biblioterapija gali būti suprantama ir knygnešystė, t. y. pagalba asmenims, negalintiems savarankiškai atvykti į bibliotekas, pokalbiai aptarnavimo metu pasiūlant ir anonsuojant knygas, perskaityto teksto aptarimas, akcentuojant pozityvius dalykus, dvasines vertybes. Tokia paslauga svarbi ne tik judėjimo negalią turintiems asmenims. Ji svarbi ir jauniems žmonėms, nes taip jie susipažįsta su pasaulio įvairove, ugdo empatiją.

Lietuvoje 2017 m. įkurta nevyriausybinė Lietuvos biblioterapijos asociacija vienija biblioterapijos taikytojus ar norinčiuosius siekti profesionalumo šioje srityje. Asociacijos prezidentė – psichoterapeutė ir poetė Jūratė Sučylaitė, nariai – mokytojai, bibliotekininkai, socialiniai darbuotojai, psichologai, kitų profesijų atstovai⁷.

Biblioterapijos rūšys, taikymo būdai ir priemonės

Pagal taikymo pobūdį išskiriamos dvi biblioterapijos rūšys. Taikant *pasyviąją biblioterapiją* (skaitymo rekomendacijas) manoma, kad skaitytojui teigiamą poveikį daro pats skaitymo procesas. Tokiu atveju bibliotekinę veiklą galima iliustruoti rengiamomis skaitymo rekomendacijomis, atviros prieigos lentynomis bibliotekose arba kitoje vaikams ir paaugliams prieinamoje vietoje ir pan.

Taikant *sąveikos* (interakcinę, dalyvaujamąją) *biblioterapiją* pagalba ateina per suvokimą, išklaušymą, minčių dalijimąsi, galimybę saugiai išsakyti savo mintis. Šios rūšies biblioterapijos elementai gali būti taikomi pasitelkiant kūrybinio rašymo dirbtuves, grupinius tekstų aptarimus, tęstinius susitikimus skaitymo klubuose ir kt.

Kita biblioterapijos rūšių klasifikacija paremta siekiamais tikslais. *Klinikine biblioterapija* siekiama gydyti, todėl ją taiko medikai arba klinikiniai psichologai. Taikant *reabilitacinę biblioterapiją* skaitymo procesu siekiama atitraukti dėmesį nuo įvairių problemų; reabilitacijos centruose ši biblioterapija taikoma kartu su medicininio gydymu, įprastai ją taiko bibliotekininkai bendradarbiaudami su medikais ar slaugytojais. Tokia biblioterapija gali būti taikoma įvairioms tikslinėms grupėms dienos stacionaruose, slaugos namuose, sanatorijose ir kt. arba įvairaus amžiaus asmenims, pavyzdžiui, dienos centruose esantiems vaikams ir paaugliams, vaikams, turintiems įvairių psichikos sutrikimų ar fizinių negalių. *Edukacine*, arba asmenybės vystymo, *biblioterapija* siekiama lavinti asmenybę. Ši biblioterapijos rūšis reikalauja gero paslaugos gavėjų pažinimo (į pagalbą pasitelkiami kiti specialistai: mokyklos socialiniai darbuotojai, psichologai, pedagogai ir kt.), literatūros atrankos išmanymo (aktualių temų aptarimas, literatūros parinkimas, skaitymo klubų ar skaitymo skatinimo edukacijų organizavimas ir pan.).

Klasikiniai biblioterapijos taikymo bibliotekose būdai naudingi ir pedagogams, todėl tikslinga kurti specialistų grupes, į kurių sudėtį įeity bibliotekininkas, socialinis pedagogas, psichologas, klasės auklėtojas ir kt.

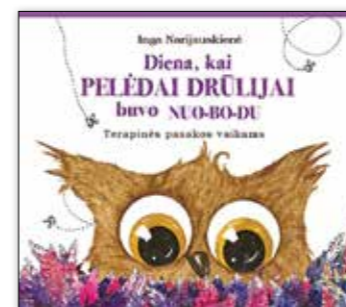
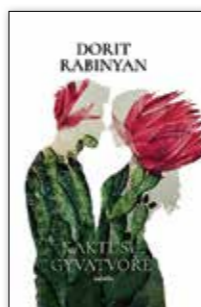
Literatūros sąrašai (skaitymo rekomendacijos) skirti bendruomenės nariams teikiant jiems psichologinę ir emocinę pagalbą. Bibliotekininkas iš turimų išteklių parenka literatūrą, su kuria jau pats būna susipažinęs ir gali rekomenduoti ją kaip biblioterapinę. Prieš sudarant tokius sąrašus būtina aptarti bendruomenei aktualias temas, išsiaiškinti jos poreikius (kartu su kitais specialistais). Į tokius literatūros sąrašus gali būti įtraukiamos populiariosios psichologijos, biografinės, atsiminimų knygos,

probleminė literatūra ir kt. Tokių sąrašų sklaida gali būti organizuojama plačiau, apimti ne tik mokyklas – jie gali būti platinami vietos bendruomenių socialiniuose tinkluose, įvairiose grupėse.

Biblioterapinės literatūros viešosios prieigos rinkiniai – tai literatūros rinkiniai, atrenkami iš jau turimų išteklių arba tikslingai sukomplektuojami aktualiomis konkrečiai bendruomenei temomis (galima rengti įvairius knygų pristatymus, aptarimus ir kt.). Rinkiniai gali būti įsigijami ir tikslingai komplektuojami įgyvendinant projektus. Įdomi vienos Izraelio mokyklos patirtis, kaip, bendradarbiaujant įvairių sričių mokyklos specialistams, buvo sukomplektuotas atviros prieigos biblioterapinis rinkinys⁸. Šis rinkinys labai padidino mokyklos bibliotekos skaitytojų, ypač berniukų, skaičių, kadangi apėmė bendruomenei aktualias temas (seksualumas, tėvų skyrybos, artimojo netektis ir kt.).

Sąveikos biblioterapijos taikymas vaikams ir paaugliams

Sąveikos biblioterapijos veiklos organizuojamos įvairiai: tai gali būti ir kūrybinės dirbtuvės, knygų aptarimai, skaitytojų klubai, knygnešystė, pokalbiai su įvairiomis tikslinėmis auditorijomis jų buvimo vietoje, garsiniai skaitymai, renginių ir grįžtamojo ryšio organizavimas, pasitelkiant biblioterapinius tekstus. Renginiai vaikams ar paaugliams gali būti jiems aktualiomis temomis organizuojami pokalbiai, kūrybinio rašymo dirbtuvės, knygų aptarimai, skaitytojų klubai, kuriuose rekomenduojama skaityti ir nagrinėti biblioterapines (jautriai parašytas, aktualias paaugliams temas atspindinčias) grožinės literatūros knygas. Pavyzdžiui, galima pasiūlyti aptarti Carry Slee romaną *Atsiprašau!*, kurio pagrindinė tema – pagarba vienas kitam. Vaikai kartu skaito knygą ir diskutuoja tarsi

apie knygos veikėją, bet kartu kalba ir apie tai, kas jiems aktualu. Įsijautimas į aprašytą situaciją visada padeda atskleisti savo mintis, išsakyti susikaupusias problemas. Moderuojamoje diskusijoje vaikai turėtų ne tik išsakyti savo nuogąstavimus ar pasipiktinimą, bet ir ieškoti galimybių, kaip būtų galima išspręsti problemas. Taikant biblioterapiją galima remtis vaikų pasiūlytomis knygomis, kurias jie jau yra skaitę ar norėtų drauge skaityti ir aptarti.

Keletas biblioterapinės literatūros paaugliams pavyzdžių: Junos Dawson *Švari* – apie merginos priklausomybę nuo narkotikų; Shawno Goodmano *Teisingas pasirinkimas* – apie nedarnią, problemingą šeimą ir gebėjimą pasirūpinti savimi; Viktorijos Lederman *Pirmakursė* – suaugusiųjų patiriamas nesaugumo jausmas, negebėjimas suteikti tinkamos paramos dukrai, kuri šeimoje jaučiasi svetima; Johno Greeno *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos* – sunkiomis ligomis sergančių paauglių meilės istorija, iš kurios galima pasisemti stiprybės; Doritos Rabinyan *Kaktusų gyvatvorė* – apie dviejų jaunuolių santykius, kuriems turbūt niekada nepritaris jų šeimos ir visuomenė.

Teikiant biblioterapijos paslaugas vaikams, labai tinkamos yra Ingos Narijauskienės terapinės pasakos apie pelėdą Drūliją. Autorė šias smagias knygeles kūrė remdamasi savo patirtimi. Drūlijos personažas artimas šiuolaikiniam vaikui, jam aktualios aprašomos problemos, svarbiausia, kad knygelėse parodoma, kaip galima problemas spręsti (ką daryti, kai tau nuobodu, kai esi labai piktas, ir pan.). Biblioterapijos metu veiklos vaikams turi būti žaismingos ir ne per ilgai trunkančios. Teksto skaitymas, diskusija apie skaitytą tekstą neturėtų užtrukti ilgiau nei 30 min. Geriau, kad pokalbiai būtų derinami su galimybe pajudėti, pažaisiti, pavyzdžiui, tinka pademonstruoti, kaip vaikšto, skraido pelėda Drūlija.

Kokio pasirengimo reikia norint teikti biblioterapijos paslaugas?

Nėra reglamentuota, kas gali tai daryti, tačiau jokių būdu nereiškia, kad tokias paslaugas gali teikti bet kas. Pirmiausia asmuo turi norėti ir gebėti tai daryti. Pageidautina, kad pats asmuo jau turėtų praktinės patirties, būtų dalyvavęs kitų organizuojamose veiklose (bent penkiose). Galvojama Lietuvos nacio-

nalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje kurti Biblioterapijos centrą. Viena iš jo planuojamų veiklų – kuravimas ir konsultacijų teikimas norintiesiems teikti biblioterapijos paslaugas bibliotekose. Centre būtų galima kurti mokymų, praktinių veiklų, savanoriavimo ir kitų veiklų kuravimo sistemą. Jau dabar bibliotekose galima pradėti taikyti nedidelius biblioterapinės veiklos elementus – bibliotekininkas ar pedagogas gali pagelbėti savo bendruomenei tikslingai skleidamas sukauptos informacijos išteklius.

Norintieji daugiau sužinoti apie biblioterapijos taikymą bibliotekose gali paklausti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojų parengtų pokalbių⁹. Lietuvių kalba publikuotos dvi knygos apie biblioterapiją¹⁰. Šias knygas galima įsigyti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos knygynėlyje arba el. paštu: pardavimai@lnb.lt. 2023 m. Daiva Janavičienė ir Rasa Derenčienė parengė biblioterapinių knygų sąrašą *Biblioterapija. Skaitymo rekomendacijos Nr. 1*. Tikėtina, kad šis leidinys bus tęstinis, galbūt ateityje atsiras ir vaikams bei paaugliams skirtas leidinys.

¹ Daiva Janavičienė, *Biblioterapija: teorija ir praktika*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2020, p. 14.

² Julija Ščerbinina, „Knyga prieš Alzheimerį: biblioterapijos istorija“, *Šiaurės Atėnai*, 2019-03-22, interneto prieiga: <http://www.satnai.lt/2019/03/22/knyga-pries-alzheimeri-biblioterapijos-istorija/> (žiūrėta 2023-06-12).

³ Liz Brewster, „Bibliotherapy: a critical history“, in *Bibliotherapy*, London: Facet Publishing, 2018, p. 1–22.

⁴ Ibid.

⁵ Zinaida Manžuch, „Biblioterapija“, in *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 537–538.

⁶ Liz Brewster, *ibid.*

⁷ Norintieji daugiau sužinoti apie šią organizaciją žr. interneto prieigą: <https://biblioterapijosasociacija.wordpress.com/>

⁸ Shifra Baruchson-Arbib, „Bibliotherapy in School Libraries: An Israeli Experiment“, *School Libraries Worldwide*, Vol. 6, No. 2, 2000, p. 102–110.

⁹ Žr. interneto prieigą: <https://www.lnb.lt/vaizdo-irasai/pokalbiai-apie-biblioterapija>.

¹⁰ Daiva Janavičienė, *Biblioterapija: teorija ir praktika*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2020; Daiva Janavičienė, *Biblioterapijos metodika*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2020.

Cenzūra vaikų literatūroje? Ir šiandien jos netrūksta

EGLĖ BALIUTAVIČIŪTĖ

(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Vaikų literatūros cenzūros klausimas pastaraisiais metais tampa itin aktualus. 2023 m. pradžioje kilo didžiulė pasipiktinimų ir svarstymų banga dėl kupiūruotų, pakeistų, sušvelnintų, kitaip tariant, cenzūruotų, britų rašytojo Roaldo Dahlo kūrinų. Leidykla „Puffin Books“ pasamdė jautriuosius skaitytojus (angl. *sensitivity readers*)¹, kad jie perrašytų tas kūrinų vietas, kurios galėtų žeisti šiandienos skaitytojus².

Šių metų pradžioje įvyko ir tiesiogiai su Lietuva ir lietuvių vaikų literatūra susijęs įvykis, kuris, deja, per mažai buvo aptartas mūsų šalyje: Neringa Dangvydė (Neringa Macatė), knygos *Gintarinė širdis* autorė, laimėjo bylą prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teisme (EŽTT).

Apžvalginį straipsnį apie cenzūrą vaikų literatūroje paskatino parašyti ne tik šie du ryškūs įvykiai, bet ir kur kas žemiškesnės priežastys. 2023 m. balandžio pabaigoje Londono knygų mugėje vyko pokalbis apie cenzūros apraiškas šiuolaikinėje vaikų literatūroje sovietų okupaciją patyrusiose šalyse – Lietuvoje, Lenkijoje ir Vengrijoje. Straipsnis paremtas autorės ir kitų knygų mugės dalyvių įžvalgomis. Pokalbyje dalyvavo dr. Magdalena Paul, Varšuvos universiteto lektorė, Boldizsáras M. Nagy, vengrų vertėjas, redaktorius, vaikų literatūros kritikas, pokalbį moderavo organizacijos „Amnesty International“ Didžiosios Britanijos skyriaus leidybos vadovė Nicky Parker.

Macatė prieš Lietuvą – teismo nuosprendis, svarbus visos Europos vaikų literatūros laisvei

Literatūrologės, vaikų literatūros kritikės ir rašytojos Neringos Dangvydės (žr. Mikalauskienė, Macatė) liaudies pasakų stilistika paremtų pasakų rinkinys *Gintarinė širdis* (2014), kuriame nagrinėjamos įvairios, žmogaus teisių, įtraukties temos, sukėlė daug audringų reakcijų. Kritikai knygą vertino gana nuosaikiai, tačiau daliai visuomenės sukėlė pasipiktinimą tai, kad dviejose pasakose kalbama apie homoseksualias poras: karaliaus sūnų, pamilusį ir santuoką sukūrusį su siuvėju, ir karalaitę, pamilusią batsiuvio dukterį. Kritikuotas pasakose vaizduojamas netradicinis šeimos modelis ne tik kaip svetimas ir nepageidautinas, bet netgi kaip galintis tapti grėsme valstybei: „Man kyla klausimas, ar šeimos sampratos keitimas nėra pradžia mažais žingsneliais griauti Lietuvos valstybę.“³ 2014 m. balandžio 8 d. pasirodžiusiose Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos išvadose teigiama, kad knygoje pateikiama informacija žalinga nepilnamečiams, tokia informacija nerekomenduojama asmenims iki 14 metų⁴.

Pasirodžius šiems kaltinimams knygą išleidusi Lietuvos edukologijos universiteto leidykla sustabdė knygos platinimą.

Autorė teismuose siekė apginti savo kūrinį ir asmenį nuo diskriminacijos, tačiau visus teismus

Lietuvoje ji pralaimėjo. Tada Dangvydė kreipėsi į aukščiausią Europos instituciją, nagrinėjančią tokias bylas, – į EŽTT. Po dešimties metų nuo knygos pasirodymo byla buvo laimėta. 2023 m. sausio 23 d. EŽTT paskelbė nuosprendį: „(...) vaikų galimybės gauti informaciją apie tos pačios lyties santykius apribojimas, kai tokia informacija negali būti laikoma netinkama ar žalinga jiems kitu pagrindu, išskyrus seksualinę orientaciją, rodo, kad valdžios institucijos pirmenybę teikia tam tikroms santykių rūšims ir šeimoms ir kad skirtingų lyčių santykius jos laiko socialiai priimtinesniais ir vertingesniais nei tos pačios lyties santykius, taip prisidėdamos prie besitęsiančio stigmatizavimo. Todėl tokie apribojimai nesuderinami su lygybės, pliuralizmo ir tolerancijos sąvokomis, būdingomis demokratinei visuomenei. EŽTT padarė išvadą, kad priemonėmis prieš pareiškėjos knygą nebuvo siekiama jokių tikslų, kuriuos jis galėtų pripažinti teisėtai Konvencijos 10 straipsnio (saviraiškos laisvė – E. B.) požiūriu.“⁵

Pažymėta, kad EŽTT nepritarė Lietuvos teismų nuomonei, jog kai kurios kūrinio vietos, pavyzdžiui, karalaitės ir batsiuvio dukters miegojimas viena kitos glėbyje po vestuvių, gali būti seksualinio pobūdžio. EŽTT neįtikino ir argumentas, jog knyga išaukštino tos pačios lyties asmenų šeimą, o kitas sumenkino. Priešingai – pasakos skatino pagarbą visiems visuomenės nariams ir jų pamatiniams gyvenimo aspektams, ypač įpareigojantiems santykiams⁶.

Teismo nuosprendžio pranešime spaudai pažymima, kad tai buvo pirma byla, kurioje EŽTT vertino apribojimus, taikomus vaikų literatūrai, kalbančiai apie tos pačios lyties asmenų santykius⁷.

Tegalima spėlioti, kaip visa ši ilga ir paini istorija paveikė lietuvių vaikų literatūrą. Bet pažymėtina, kad po Dangvydės knygos Lietuvoje daugiau nepasirodė nei lietuvių autorių, nei verstinių knygų

vaikams iki 14 metų apie homoseksualumą ar kitas LGBTI bendruomenei aktualias temas, nors tokių knygų Vakarų valstybėse vis daugėja. Galbūt nė vieno lietuvių autoriaus šios temos nedomina? O gal autoriai tiesiog cenzūroja save, nes nėra tikri, kad knygos pasirodys, arba nėra pasirengę atlaikyti tokį kaltinimų antplūdį, kokį patyrė Neringa Dangvydė?

Vengrijoje cenzūros nestinga

Kalbėdamas apie cenzūrą vaikų literatūroje, vengrų vaikų literatūros kritikas Boldizsáras M. Nagy itin neigiamai vertino savo šalies vaikų literatūros padėtį, ypač pablogėjusią po 2021 m. priimto Vaikų apsaugos įstatymo. Šiuo įstatymu draudžiama arčiau nei 200 metrų spinduliu nuo mokyklų ir religinių institucijų pardavinėti vaikų knygas, kuriose yra LGBTI ar su seksu (jei jis savitiksliis) susijusių temų. Labiau nutolę knygynai pardavinėti tokias knygas gali, bet tik atskirai nuo kitų knygų ir supakuotas. Įstatyme nepateikiama jokių konkrečių instrukcijų, todėl knygynai arba iš viso atsisako tokių knygų, arba jas slepia po prekystaliais, sandėliuose, parduoda tik internetu. Dauguma leidėjų bijo leisti tokias knygas, nors ir anksčiau šių temų buvo vengiama.

Boldizsáras M. Nagy papasakojo apie paties sudarytą septyniolikos pasakų rinktinę *Pasaka kiekvienam* (angl. *A Fairytale for Everyone*), kurioje, visai kaip ir Neringos Dangvydės *Gintarinėje širdyje*, tradiciniai pasakų siužetai nušviečiami šių dienų vertybių kontekste, o pasakų veikėjai yra įvairių tautybių (pvz., romai) ir seksualinių tapatybių. Knyga sulaukė valdžios pasipiktinimo, įsakyta knygą platinti tik su ženklais, žyminčiais, jog knygoje vaizduojamas elgesys yra nesuderinamas su tradiciniais lyčių vaidmenimis.

Pirmąją vengrų autorių knygą vaikams, nagrinėjančią LGBTI asmenų patirtis ir problemas, 2020 m.

išleido nevyriausybinė organizacija „Labrisz Lesbian Association“ (Labriszo lesbiečių asociacija). Knyga buvo ne tik komerciškai sėkminga, sulaukė keturių leidimų vengrų kalba, vertimų į kitas kalbas, bet ir tapo pasipriešinimo valdžiai, kovos už lygybę simboliu. Boldizsáro M. Nagy įsitikinimu, leidyklos turėtų mažiau kliautis valstybės parama, stengtis nebūti priklausomos nuo valstybės.

Cenzūra apriboja ne tik autorius, bet ir skaitytojus

Varšuvos universiteto lektorė dr. Magdalena Paul atkreipė dėmesį į cenzūrą bibliotekose ir neigiamus šio reiškinio padarinius. Ji papasakojo apie vieną Varšuvos biblioteką, pašalinusią visas knygas, kurių pavadinime buvo žodis „seksas“.

Ne tik bibliotekos imasi iniciatyvos cenzūruoti knygas – kartais to pageidauja patys skaitytojai. Liublineco biblioteka sulaukė lankytojų raginimų pašalinti ar bent jau tik su tėvų leidimu vaikams išduoti Jessicos Herthel ir Jazz Jennings knygą *I Am Jazz* (liet. *Aš esu Džazė*), pasakojančią apie translytę mergaitę.

Panašių atvejų būta ir Lietuvoje. Prieš dešimtmetį visuomenės pasipiktinimo sulaukė Ulfo Starko knyga *Ištizėliai ir pramuštgalviai*, kurioje esą „priesidengiant „lyčių lygybę“ mažamečiams peršama mintis, kad lytis yra laisvai pasirenkamas dalykas“⁸. Gilles'o Paris'o knygoje *Moliūgėlio istorija* tėvus labiausiai sukrėtė sekso scenos, todėl leidykla kreipėsi į bibliotekas prašydama pažymėti, „kad ši knyga skirta vyresniems mokiniam, o jei turi šių knygų egzempliorius, jas būtų galima ir pažymėti „Rekomenduojama nuo 14 metų“ siekiant išvengti nesusi-pratimų“⁹. Leidykla bibliotekoms, norinčioms atsakyti šių knygų, žadėjo padovanoti naujų knygų¹⁰.

Pasak dr. Magdalenos Paul, yra kur kas subtilesnių knygų cenzūravimo būdų: pavyzdžiui, kai kurių knygų bibliotekos tiesiog neperka arba padeda jas skaitytojams laisvai neprieinamuose fonduose. Taip vaikai ir jaunimas netenka pasirinkimo laisvės, ribojamos jų galimybės gauti naują, įdomią, svarbią ar reikalingą informaciją, nes ne visi išgali ar turi galimybių nusipirkti norimų knygų. Lenkijoje komunikacinė atskirtis tampa didele problema.

Boldizsáras M. Nagy pažymėjo, kad knygos veikia mūsų tikrovę, todėl, pažindami kitą, patys galime tapti tolerantiškesni. Ne tik suaugusieji, bet ir vaikai turi turėti galimybę per knygas pažinti šalia gyvenančius kitokius žmones (LGBTI bendruomenes, tautines mažumas ir kt.). Ne mažiau svarbu, kad šioms grupėms priklausantys vaikai rastų literatūros, pasakojančios apie juos tolerantiškai, pozityviai, be diskriminacijos ir žalingų stereotipų.

¹ Jautrieji skaitytojai (angl. *sensitivity readers*) – specifinė literatūros konsultantų ar redaktorių grupė. Jie skaito kūrinius ieškodami galimai įžeidžiančių žodžių, nuostatų, teksto fragmentų, stigmatizuojančių pažeidžiamas žmonių grupes (žmones, turinčius negalių, kitokios lytinės orientacijos, religinių įsitikinimų ir kt.), skatinančių žalingus stereotipus ir t. t. Perskaityt jie teikia pasiūlymus autoriams ar leidėjams, kaip pakeisti kūrinį, kad jame nebelytų įžeidžiančių nuostatų. Jų veikla vertinama nevienareikšmiškai.

² Ed Cumming, Abigail Buchanan, Genevieve Holl-Allen, Benedict Smith, „The rewriting of Roald Dahl. Across his beloved children's books, hundreds of the author's words have been changed or entirely removed in a bid for 'relevancy'“, *The Telegraph*, 2023 m. vasario 24 d., interneto prieiga: <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/02/17/roald-dahl-books-rewritten-offensive-matilda-witches-twits/> (žiūrėta 2023-04-10).

³ Kristina Gailienė, „Kada kuriamos pasakos vaikams gali tapti grėsme valstybei?“, interneto prieiga: <https://www.propatria.lt/2014/04/kristina-gailiene-kada-kuriamos-pasakos.html> (žiūrėta 2023-04-10).

⁴ „Byla E2A-221-803/2019“, interneto prieiga: <https://eteismai.lt/byla/40069603134317/e2a-221-803/2019> (žiūrėta 2023-05-01).

⁵ „EŽTT Didžioji kolegija paskelbė sprendimą dėl Neringos Dangvydės pasakų knygos „Gintarinė širdis“, interneto prieiga: <http://lr-atstovas-ezt.lt/naujienos/ezt-didzioji-kolegija-paskelbeprendima-del-neringos-dangvydes-pasaku-knygos-gintarine-sirdis> (žiūrėta 2023-04-10).

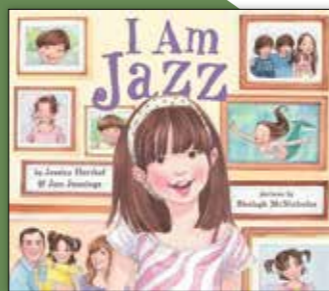
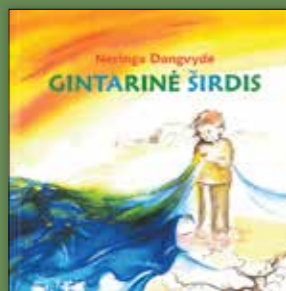
⁶ „Labelling a book of fairy tales as harmful to children solely because of LGBTI content breached the Convention“, interneto prieiga: <https://t.co/j5WXWrvQ1> (žiūrėta 2023-04-13).

⁷ Ibid., visa EŽTT teismo byla, interneto prieiga: <https://www.courthousenews.com/wp-content/uploads/2023/01/Case-of-Macate-V.-Lithuania.pdf> (žiūrėta 2023-04-15).

⁸ „Seimo nariai susirūpino, kad vadovėliuose vaikams peršama mintis, jog lytis yra pasirenkama“, *Bernardinai.lt*, 2014-09-24, interneto prieiga: <https://www.bernardinai.lt/2014-09-24-seimo-nariai-susirupino-kad-vadoveliuose-vaikams-persama-mintis-jolytis-yra-pasirenkama/> (žiūrėta 2023-05-02).

⁹ Jogintė Užsienyūtė-Četkauskienė, „Internete plintančios knygos paaugliams ištrauka sukėlė tėvų pasipiktinimą: kaltina nešvankybėmis, pasiūle net deginti“, *Delfi.lt*, 2021 m. kovo 22 d., interneto prieiga: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/internete-plintancios-knygos-paaugliams-istrauka-sukele-tetu-pasipiktinima-kaltina-nesvankybemis-pasiule-net-deginti.d?id=86758711> (žiūrėta 2023-05-02).

¹⁰ Ibid.

Palaima, kai tavo parašyta knyga kažkam tampa gyvenimo knyga

Rašytoja Ilona Ežerinytė kalbina kolegę rašytoją Dainą Opolskaitę

Daina Opolskaitė po susitikimo su skaitytojais Kudirkos Naumiestyje. Asmeninio archyvo nuotrauka

– *Esi žinoma Lietuvoje ir už jos ribų prozininkė, tavo kūriniai pripažinti, laimėję rimtų premijų. Bet argi rašytoju tampama nuo pirmos publikacijos? Turi būti kažkoks kitas atskaitos taškas, jei jau niekas neišduoda specialaus rašytojo diplomo. Kada supratai, kad tavo kelias – rašyti, kad iš visų savo pasireiškimų labiausiai esi rašytoja?*

– Rašyti pradėjau dar mokykloje, tikriausiai kaip ir daugelis pradedančiųjų. Tik manęs niekas neskatino, nemokė, kaip tai reikia daryti, nepalaikė. Mokyklą išėjau pati – per save ir iš skaitomų knygų, kurios nepaprastai jaudino, audrino vaizduotę ir šnabždėjo apie aplink mane esančius magiškus pasaulius. Tie pasauliai taip įtraukė, kad neretai realybė man atrodydavo mažiau reali nei geros knygos sukurta meninė tikrovė. Be to, pastaroji teikė kur kas didesnę saugumo jausmą. Iš pirmųjų „pripažinimų“ pamenu savo lietuvių kalbos mokytoją, prašiusią ne vieną rašinį prieš klasę paskaityti, na ir *Žvaigždutę, Moksleivį*, kuriuose nugulė pirmosios publikacijos, o namiškiai jas išvydę stebėjosi: ale tai matai, pasirodo, čia nereikia jokių pažinčių! Minėtieji tuo metu ėję žurnalai moksleiviams man buvo labai svarbūs, sakyčiau, suvaidino itin reikšmingą vaidmenį. Išspausdintas žodis skatino pasitikėjimą savo jėgomis, stiprino.

Gyvenimas lėmė taip, kad ilgus metus išdirbau mokykloje mokytoja. Rašiau visą laiką, bet rašytoja savęs nelaikiau, neleidau sau tuo patikėti. Bet dabar jau žinau, kad iš esmės visada buvau rašytoja.

– *Ne vienus metus dalyvauji Jaunųjų filologų konkurso prozos kūrinių vertinimo komisijoje. Ar skaitydama darbus gali pasakyti: „Va, iš šito žmogaus išaugs rašytojas“?*

– Kartais blyksteli tokia nuojauta. Kartais net labai stipri, atrodo, galėtum kone laiduoti: čia jau išaugs, jau bus! Vis dėlto iš patirties žinau, kad net ir stiprios nuojautos neretai apgauna, be to, gyvenimas dabar labai intensyvus, neretai jis jauną žmogų taip įtraukia ir įsuka į savo verpetą, kad nueinama kitais keliais, o kūryba lieka nuošaly arba jai nebelieka laiko. Ir aš juos suprantu.

– *O man kažkodėl atrodo, kad pabandęs kurti žmogus nebegali gyventi „kaip visi“. Kūrybišku-*

mas – keista savybė: kuo daugiau naudoji, tuo daugiau jo randasi. O gal kūrybiškumas yra baigtinis, gal įmanoma „išsieikvoti“? Esi patyrusi sunkių kūrybos momentų, kai dingsta tinkami žodžiai, visos idėjos atrodo kvailos, o sumanymai prėski? Ką tuomet darai?

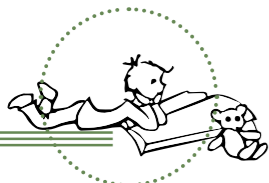
– Taip, iš tikrųjų vaizduotė yra kaip raumenys: kuo daugiau ją treniuoji, rašai, tuo ji stipresnė, gajesnė, dirba intensyviau. Siūlo ir masina iš niekur atsirandančiais siužetais: imk šitą, o gal aną! Vis dėlto tikrai esame abi girdėjusios apie tokius rašytojus, kurie sąmoningai baigė rašyti, padėjo plunksną arba pasakė: tai paskutinė mano knyga. Man kažkaip sunku tai įsivaizduoti, nes kūryba – juk ne toks dalykas, kurį nori – imi, nori – jo atsisakai. Beveik visada rašytojas yra nuo jos priklausomas, o ne atvirkščiai.

Ir taip – kūryba neretai apvilia, kartais jautiesi bejėgis. Esu pakankamai kritiška sau, rašydama siekiu geriausio rezultato ir dažnai nesu juo patenkinta. Laikas yra tikras mano sąjungininkas. Žinau, kad jis geriausiai patikrina visų kūrinių užmojus ir kokybę. Kai išsenka sumanymai ir idėjos, leidžiu sau atitraukti. Gyventi tiesiog paprastą gyvenimą. Gyveni taip, gyveni, žiūrėk, ir vėl kažkas blyksteli.

– *Pamenu, kartą mes viena kitai pasakojo-mės būsimų kūrinių siužetus, po to sakei: ne, kai jau išpasakoju, visa tai dingsta, nebeišsipildo. Ar turi dar kokių pastebėjimų, kas tau padeda rašyti, įsikvėpti, o kas trukdo?*

– Iš tikrųjų kažkokia magija: vos tik su kuo nors pasidaliju būsimo siužeto ar knygos idėja, visa tai dingsta, išplasnėja. Šitaip esu ne vieną knygą numarinusi. Tad esu prietaringa: vengiu pasakoti apie kūrybinius planus ir džiaugtis iš anksto. Žinau, kad manosioms idėjoms subręsti reikia daug laiko. Esu lėtaraštė, nieko negaliu padaryti, niekaip neišeina savęs paspartinti. Ir nėra tokių aplinkybių, kurios padėtų ar trukdytų rašyti – nešiojuosi tai savyje, kol išnešioju.

– *Nenoriu čia mistifikuoti kūrybos, bet dažnas rašytojas yra patyręs keistų išsipildymų, sutapimų, liudijimų, kad parašei, iš piršto, kaip sakoma, išlaužei – ir tai įvyko realybėje. Turi tokių istorijų?*

– Kūryba iš tiesų keistas dalykas. Juk kūrinys randasi iš niekur – iš visiškos tuštumos, erdvės. Esu įsitikinusi, kad tai kažkokia energija, atsiradusi žodžiuose ir iš jų gimstančiuose vaizduose. Parašytas kūrinys nuo tavęs atitrūksta, nutolsta, kaip vaikas ima gyventi savo gyvenimą, kartais net nustembu išgirdusi, kokį poveikį jis tebedaro žmonėms, nors pati jokio ryšio su juo jau nebejaučiu. Išėjo, ir viskas.

Tačiau knygos yra linkusios keistai sugrįžti, priminti apie save. Daugiausia tokių patirčių turiu su paaugliams parašytomis knygomis. 2015 m. išėjęs romanas *Eksperimentas gyventi* apie vaikų globos namuose gyvenančią paauglę, pasirodo, visa jėga prisikėlė panašų likimą patyrusių jaunuolių gyvenime. Pati nustebau išgirdusi juos tvirtinant, kad knygoje esu itin tiksliai aprašiusi visus kambarius, koridorius, net tualetus ten, kur jie gyvena, nors pati nesu nė karto buvusi jokioje vaikų globos įstaigoje. Dar keisčiau, kad vieną mergaitę, pamilusią knygą, ištiko herojės likimas – jos gyvenimas susiklostė labai panašiai. Argi ne mistika?

– *Ar visa tai padaro mūsų vaizduotė? Skaitymas – vienas geriausių vaizduotės aktyvatorių. Prisimeni, kada supratai, jog skaityti nepaprastai malonu? Kokios buvo tos pirmosios tau svarbios knygos? Ką tokio ypatingo jose radai, kuo jos papildė tavo vaikystės pasaulį? Koks jis buvo? Papasakok, jei gali, plačiau – kaip augai, kuo gyvenai, kaip ištvėrei paauglystę.*

– Gimiau ir užaugau Suvalkijoje, mažoje gyvenvietėje netoli Vilkaviškio geležinkelio stoties, Didžiųjų Šelvių kaime. Taigi – vos keli žingsniai nuo rašytojo Antano Vaičiulaičio tėviškės, kurią ir dabar dažnai aplankau. Ten plyti ramios lygumos, o per jas dunda traukiniai. Tas peizažas man brangus iki skausmo, jaugęs kraujyje. Gyvenome dviejų aukštų sovietinio statymo aštuonbutyje geležinkeliečių šeimoms. Taigi traukiniai ir geležinkelis yra mano natūros, pasaulėvaizdžio dalis. Bet kur kas svarbiau tai, kad viena patalpa tame aštuonių butų pastate buvo skirta bibliotekai. Gyventi su biblioteka už sienos – tai bent privilegija! Buvau kasdienė lankytoja, tikriausiai įkyrėdavau, nes norėdavau ten tiesiog būti nuolat. Jausdavau tą privilegiją stebėdama paprastus kaimo

Su močiute Anele Karpavičiene. 1980 m.

Vaikystės vasara Didžiuosiuose Šelviuose

žmones su maišeliais kasdien dviračiu atvažiuojančius pasikeisti knygų iš tolimesnių kampų.

– *Tai bent sutapimas! Aš irgi vaikystėje gyvenau netoli geležinkelio, o vėliau bute, po kuriuo buvo biblioteka. Atsiprašau, pertraukiau, tęsk.*

– Namuose daug skaitė mama, močiutė. Abi mylėjo knygas. Skaitė ir man nuo mažens – dar ne-

Vaikų darželyje „Buratinas“. Apie 1985 m.

mokančiai. Prisimenu Alano Alexanderio Milne'o knygą *Mikės Pūkuotuko trobelė* – darė stiprų įspūdį jos keistas filosofiskumas. Buvau iš tų vaikų, kurie prašydavo vėl ir vėl skaityti pamėgtas vietas, mama galuodavosi vos ne išmokdama mintinai – esu jai už tai dėkinga.

Paauglystės, kaip sudėtingo laikotarpio, neišgyvenau, tiesiog neišskyriau jo kaip tokio. Prisimenu tik savęs paieškas – ką norėčiau daryti, kuo būti. Tai suvokti man buvo svarbu. Buvau pasinėrusi į biologiją – planavau tapti gamtininke. Literatūra iš tų planų pasijuokė pasigrobdama mane visiškai ir natūraliai.

– *Hm... Literatūra tave pasigrobė... Ir seniai, dar vaikystėje. Kartais galvoju – gal knygos nebūtinai daro tik teigiamą poveikį (lavina fantaziją, turtina žodyną etc.), gal jų veikiami mes susidaro kažkokį ne tokį pasaulio vaizdą, kad gėris*

laimi, stebuklai vyksta, širdis randa mylinčią širdį ir taip toliau. Tikram pasauly gyventi per sunku, todėl liekam literatūroje visam laikui – skaitydami arba kurdami? Daina, kodėl tu rašai?

– To paties manęs yra klaususi ir dukra, dar vaikystėje matydama prilipusią prie stalo, įsistebeilijusią į kompiuterio ekraną. Ne taip paprasta atsakyti į šį klausimą. Gal rašau, nes kitaip negaliu, viduje vis kažkas spurda, plėšosi, draskosi, neduoda ramybės. Išsirašau – nurimsta ir mane palieka ramybėje. Kad gyvenimas persikelia į literatūrą, tai visiškai junta ma, tikrasis pasaulis atitolsta, supančius įvykius neretai esi linkęs savaip (ir dažniausiai – neteisingai) interpretuoti, aplinkiniai žmonės nepateisina lūkesčių, dėl to esi linkęs atsisakyti bendravimo, pasinerti į vienišystę. Tai patiriu nuolat. Ir nuo to gyvenimas tikrai ne lengvesnis.

– *Tu daug skaitai. Pakalbėkim apie tai. Randi šedevrų ar vis dėlto silpnų knygų pasitaiko daugiau? Beje, ką darai, jei knyga tavęs „nepaima“ – numeti ar išsikankini iki galo? Ką rekomenduotum perskaityti vaikui, paaugliui ir suaugusiajam – pasiūlyk tris knygas.*

– Dabar jau esu išranki skaitytoja, ieškau kūrinių, kurie patenkintų mano gurmanišką skonį. O tokių knygų rasti nelengva. Labai gerai, kai kas nors rekomenduoja, pagarsina, kad tai dėmesio verta knyga. Labiausiai žavi net ne pati istorija, siužetas, o puikiai valdoma kalba, kalbinis sluoksnis, raiška, turbūt šiuo požiūriu, galvodama apie gerą knygą, esu reikliausiai nusiteikusi. Įspūdį daro ir geras vertimas. Jeigu knyga manęs nepatraukia, greičiausiai nesikankinu, tokia knyga pati mane palieka, glūdi kažkur sau metų metus padėta ir pamiršta. Ko gero, esu prisiekusi trumposios prozos medžiotoja, tad visada dėmesys krypsta į apsakymų, novelių rinkinius. Baigiu susidaryti labai platų panoraminį šio žanro vaizdą susipažinusi su kitų Europos šalių (ir ne tik) apsakymo meistrų, novelistų kūryba. Vieną tokį galėčiau rekomenduoti suaugusiajam skaitytojui – tai japonų klasikas Ryūnosuke Akutagawa ir jo apsakymų rinktinė *Miražas* (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2022). Vaikų literatūros, deja, pastaruoju metu skaitau mažiau, bet man nepraradusi vertės

Ketvirtos klasės mokinė Giedrių pagrindinės mokyklos garbės lentoje. 1988 m.

yra Johannos Spyri *Heida*. Visiems paaugliams rekomenduočiau nesenstančią Katherine'os Paterson knygą *Smarkuolė Gilė Hopkins*.

– **Nesenstanti – puikus komplimentas knygai. O koks atsiliepimas apie tavo pačios knygą labiausiai tave nustebino ar pradžiugino?**

– Prisimenu, kaip apie knygą paaugliams *Ir vieną kart, Riči* vienas vaikinukas pasakė: žinokit, tai mano gyvenimo knyga. Nieko svarbesnio ir gražesnio nesu girdėjusi. Kaip gera, kai tavo parašyta knyga kažkam tampa gyvenimo knyga, padeda augti, bręsti! Tokiu atveju jaučiu palaimą.

– **Taigi skaitytojai tavo kūrybai neabejingi. O literatūros kritikai? Pakanka jų dėmesio? Ką apskritai manai apie profesionalaus literatūros vertinimo situaciją Lietuvoje?**

– Literatūros kritiką laikau svarbiu dalyku, ji man rūpi. Vertinu profesionalų žvilgsnį į knygas, literatūros išmanymą, sugebėjimą apžvelgti, kas ir kaip. Manau, kad to labai reikia ir knygoms, ir autoriams. Esu dėkinga tiems, kurie apie mano knygas rašė ir jas aptarė, man tai svarbu. Sakyčiau, kad turiu itin sveiką santykį su literatūros kritika, nes priimu ją ramiai apmąstydamą, gerbdama autoriaus nuomonę. Nesu patyrusi jokių skaudžių kirčių, o tai irgi džiugina.

Ketvirtos klasės mokinė Giedrių pagrindinės mokyklos garbės lentoje. 1988 m.

Deja, pastaruoju metu skaidydama kultūrinę spaudą patiriu stiprių nusivylimų. Ko gero, laikas, kuriame gyvename, diktuoja kažkokias madas, profesionalios knygų recenzijos ir apžvalgos atitraukia kažkur į pagrindį arba virsta „pasismagavimo“ tekstais, pigiai atliepančiais popkultūrą, žeidžiančiais autoriaus orumą, liudijančiais neprofesionalumą ir rašto kultūros nebuvimą. Tai labai liūdna. Juk rimtos recenzijos, literatūros kritikos neįvilksį į jokių kitų rūbą – paprasčiausiai ne tas žanras. Girdžiu pasiteisinimų, esą tokios apžvalgos nuobodžios ir nepaskaitomos. Kas norės perskaityti, tas tikrai perskaitys ir viską supras. Labai norėčiau turėti vilties, kad nesulauksime tokių laikų, kai ir autoriui, ir leidyklai teks gūžtis ir krūpčioti nuo literatūros kritikos demonstruojamo tono.

– **O taip, tas kritikų tonas... Bet gal grįžkim prie kūrybos. Negaliu klausti, ką dabar rašai, nes paskui nebeparašysi (juokauju!), tai klausiu kitaip: kur galima perskaityti vėliausią tavo publikuotą kūrinį?**

– Hm... Kartkartėmis vis paskelbiu kokią publikaciją periodikoje, kultūrinėje spaudoje galima rasti mano apsakymų, novelių, vieną kitą esė. Vienas paskutiniųjų tekstų – 2022 m. liepos mėnesį žurnale *Literatūra ir menas* publikuota novelė „Stipriau už mus“.

– **Ačiū, Daina.**

Pasakojimų paslaptys

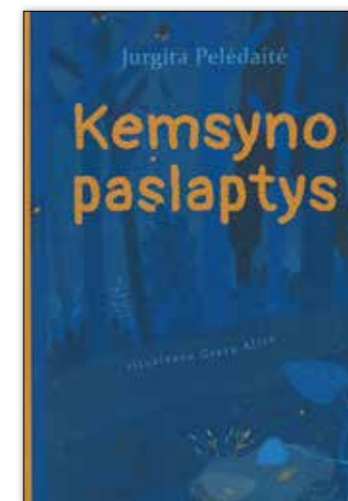
Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė

*Kemsyno paslaptys*¹ yra pirmoji Jurgitos Pelėdaitės knyga. Kad ji sukurta gerai žodį valdančio autoriaus, pastebėjo septintojo Nacionalinio vaikų literatūros konkurso komisija ir skyrė antrąją premiją. Deja, Astos Plechavičiūtės parašytoje 2021 m. pasakinės prozos apžvalgoje (*Rubinaitis*, 2022, Nr. 1 (101) apie šitą knygą nebuvo nė vieno palankaus sakinio. Tad šia recenzija visų pirma norisi išryškinti *Kemsyno paslapties* privalumus.

Prieš rašydama knygą Pelėdaitė, kaip pati yra prisipažinusi, kurį laiką atsidėjusi gilinosi į baltų mitologijos šaltinius ir tyrinėjimus. Pagrindinių knygoje veikiančių mitinių figūrų – keturių dievybių ir trijų dvasių – ryšys su baltiškaisiais prototipais iš esmės išsaugotas: funkcijos, lokalizacija ir lytis atitinka mitologinių šaltinių medžiagą. Tačiau veiksmas vyksta mūsų laikais ir tai suteikia laisvės rašytojos fantazijai mitinius veikėjus daugiau ar mažiau sušiuolaikinti ir parodyti jų konfliktą su tradicijos jiems primestu gyvenimo būdu ar, prie-

Jurgita Pelėdaitė, 2022 m. Evelinos Tamkviaitienės nuotr. iš autorės archyvo

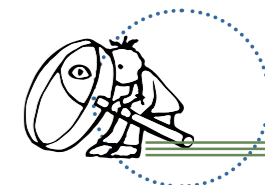
Dail. Greta Alice

šingai, su naujovėmis. Vis dėlto ne pažintis su mitologiniu palikimu yra svarbiausia šioje knygoje. *Kemsyno paslapyse* rašytoja aktualizuoja seną kaip pati žmonija istorijų pasakojimo tradiciją, ir ši aktualizacija apima visus kūrinio lygmenis: kompozicinę sandarą, turinį, stilių, idėines autorės nuostatas.

Knygai rašytoja pasirinko įrėmintų pasakojimų struktūrą, kuri jauniems skaitytojams galėtų būti pažįstama iš tokių klasikinių pasakų rinkinių kaip *Tūkstantis ir viena naktis* ar Wilhelmo Hauffo *Pasakų almanachas*. Kad būtų lengviau susigaudyti, įrėminimui priklausantis tekstas spausdinamas pasviruoju šriftu. Skiriasi ne tik įrėminimo ir pasakojimų grafinis pavidalas, bet ir problematika.

Knyga pradeda įvadiniu įrėminimo skyriumi, nukeliančiu skaitytoją į tamsaus miško supamą kemsyną, skurdų, niekieno nelankomą, kuriame nugaras viena kitai atsukusios nykias dienas leidžia

¹ Jurgita Pelėdaitė, *Kemsyno paslaptys*, Vilnius: Švieskime vaikus, 2021, 139, [5] p.; iliustr. ISBN 978-609-8161-49-6.

tarpusavyje nebendraujančios būtybės: Žiburinė, Sprindžius, Javinė, Ežerinis, Gardaitis ir Purslius. Bet vieną pavakarę į kemsyną įsibrauna dešimtmetis berniukas Laimis ir kemsyniečius sutrikdo keistu elgesiu: puola prie belapio beržo, lyg bando jį išrauti, pakelti, papurtyti, nesėkmingai mėgina įlipti, po to verkdamas ima su beržu glėbesčiuotis, bučiuoti kamieną, kol išsekęs parkrinta kniūbsčias ir užmiega. Netrukus Laimio pasirodymas apverčia kemsyno būtybių gyvenimą. Įrėminimo puslapiuose rašytoja vaizduoja, kaip berniuko dėka kemsyniečiai suartėja ir susibičiuliauja. Labai nuosekliai, perteikiant psichologinę būtybių savijautą ir parodant beaugantį jų dėmesį ir jautrumą kitiems, atskleidžiama, kaip keičiasi santykiai. O pokyčius sąlygoja, Laimio siūlymu, tris vakarus atvirai pasakojamos gyvenimo istorijos. Iš pradžių į berniuko siūlymą kemsyniečiai žvelgia nepatikliai, sutinka tik dėl vienos priežasties – bent smagiai praleis laiką. Tačiau greit paaiškėja, kad istorijų pasakojimas ne tik pramoga, jis veikia kemsyniečius ir kitaip: leidžia susirinkusiesiems pažinti vieniems kitus, paskatina atskleisti gerumą ir galiausiai suvienija. Tad trečią vakarą, išklausę Laimio pasakojimo ir sužinoję, kad beržas, su kuriuo taip keistai elgėsi berniukas, yra užburtas jo tėtis, visi drauge stoja prieš raginas ir jį išvaduoja.

Pereikime prie pasakojimų. Pagal susitarimą susirinkusieji atskleidžia paslaptis, kodėl atsidūrė kemsyne. Paaiškėja, kad, išskyrus Laimį, kemsyne visi turi atbūti bausmę. Būtybių prasikaltimai nevienodo masto, nulemti amžiaus, būdo, gyvenimo aplinkybių, o vienija juos siekis išpildyti kokį nors norą. Vienais atvejais tai gali būti tiesiog pramogos užgaida, kitais – egzistencinė svajonė. Liaudies pasakose netinkamai besielgiančio veikėjo laukia nesėkmė, pralaimėjimas, o didžiausių piktadarių – ir bausmė. Taip, parodant ryšį tarp tinkamų ar netinkamų poelgių ir iš jų išplaukiančių pasekmių, realizuojama didaktinė funkcija. Tam tikrą didaktinį kryptingumą galima įžvelgti ir kai kuriose Pelėdaitės knygos istorijose, bet iš esmės poelgių ir jų pasekmių traktuotė yra sudėtingesnė.

Vietoje nenustygstančios miško dvasios Žiburinės užduotis – klaidinti žmones, bet kaip nenuorama vaikas ji sumano paįsdaigauti ir, neva ieš-

kodama naujų iššūkių, ima klaidinti miško žvėrių jauniklius. Laimei, jaunikliai neprაžūva ir pats klaidinimas trunka ne itin ilgai, nes Žiburinė, bandydama nuvilioti elniuką, praranda žiburėlį – neatskiriamą savo dalį. Po žvėrių teismo žiburėlį ji atgauna, o bausmė – pusmetis tremties kemsyne – yra proga įvertinti savo elgesį, ką ji ir padaro, pasakojimo gale pasižadėdama klaidinti tik žmones, ir tai ne visus, tik drąsiausius, gerai besiorientuojančius miške.

Ežerinio, dvasios, privalančios rūpintis jam priskirtu ežeru, prasikaltimą lėmė tuščiagarbystė: įsivaizduodamas, kad taps žvaigžde, jis savavališkai meta ežero valdytojo darbą ir su išdresuruotu karpiumi vyksta į talentų šou. Bet noras susilaukti šlovės neišsipildo: per pasirodymą Ežerinis gėdingai apsijuokia. Nesėkmės nuliūdintas suvokia padaręs didžiulę klaidą, dėl minutinės šlovės likimo valiai palikęs savo ežerą ir žuvis, deja, parsiradęs susigrąžinti jo nebegali. Negana to, už bausmę pusmečiui išgenamas į kemsyną.

Visiškai kitokio pobūdžio yra milžino barzduko Sprindžiaus prasižengimas. Ne dėl lengvabūdiškos užgaidos, o nebepakeldamas varginančio gyvenimo jis panūsta pakeisti savąją tapatybę. Kol buvo tik barzdukas, mažiausia miško dvaselė, kamavosi dėl savo ūgio: nuolat rizikavo būti sumindžiotas ar kitaip nukentėti, o saugodamasis jautėsi menkas ir vienišas. Tad ryžosi kreiptis į laumę, kad ši išpildytų ilgai puoselėtą svajonę „virsti milžinu galiūnu, tapti svarbiu ir reikšmingu, susirasti draugų...“ (p. 33). Laumei atsisakius padėti, Sprindžius imasi burtų pats, bet jį ištinka nesėkmė: ištįsta rankos ir kojos, o galva lieka tokia, kokia buvo, be to, ji svaigsta, todėl Sprindžius vaikšto kibdamasis į šakas arba rėpliodamas keturpėščias, o žvėrys ir paukščiai jį plūsta, kai užkliudo jų namus. Tad Sprindžiaus kančios pakeitus tapatybę yra didesnės už patirtas būnant mažiausia dvasele. Klausant milžino barzduko istorijos kyla užuojauta, jis atrodo esąs nelaimėlis, ir tremties bausmė jam, sakytum, perteklinė.

Panašiai kaip Sprindžiui, gailestis kyla ir į kemsyną ištremtai javų dievaitei Javinei – gražuolei, amžinai jaunai rugių globėjai. Kaip bet kokia jauna mergina ji ilgisi meilės. Kadangi jokio kito vyriškio nėra, savo jausmus nukreipia į palaukėje riogsančią

žvirblių baidyklę, kuri, deivei Lazdonai padedant, vienai dienai virsta rugių dieku Ruginiu. Nors ir ne visai taip, kaip įsivaizdavo, Javinė tą dieną išgyvena svajonės išsipildymą: viską pasaulyje užmiršusi, laiminga iki sutemų šoka sutuoktusių šokį su Ruginiu. Tačiau rytą Ruginis vėl virsta baidykle, o Javinė nubaudžiama už šokant ištryptą rugių lauką.

Per meilę kemsyne atsiduria ir žvejų dievaitis Gardaitis. Jo prasižengimas – eilėmis pašieptas apykvailis konkurentas dievas Bangpūtys. Tik Gardaičio meilė laiminga: undinė Bangė, dėl kurios varžytasi, pasirenka jį, todėl trijų mėnesių bausmė pelkėse atrodo vieni niekai.

Šulinio maumas Purslius baudžiamas už tai, kad, netekęs gimtųjų namų, užsimoja surasti ir nugalėti šulinių išnaikintoją. Nesusigaudydamas dabartiniame pasaulyje, Purslius įsivaizduoja įveikęs iš kaimo vandenį atėmusį smauglį, o iš tiesų – suniokoja vandentiekį.

Didaktinis kryptingumas, būdingas liaudies pasakoms, istorija po istorijos užleidžia vietą gilesniam ir jautresniam žvilgsniui į prasikaltimo ir bausmės santykį. Mąslesniam skaitytojui gali kilti bemaž filosofinis klausimas, kaip netinkamo elgesio ir bausmės principas, kurio veikmę patyrė visi istorijų veikėjai, yra susijęs su teisingumu. Knygoje principas visuotinis, absoliutus, jo laikomasi neatsižvelgiant į prasikaltimo priežastis ir kontekstą, nepaisant prasikaltusiojo išgyvenamo skausmo.

Nehumanišką šio principo taikymą patyrė ir Laimio tėtis. Dėl nelaimingo atsitiktinumo, kada, belopydamas per audrą prakiurusį stogą, nukrenta nuo jo ant šventojo medžio šėivamedžio ir jį nulaužia, tėtį dievas Puškaitis įkalina savo požemiuose, o vėliau ragainoms liepia paversti medžiu. Kad Puškaitis akiai laikosi prasikaltimo ir bausmės principo, žino ir Laimis: „(...) žinojau, kad Puškaičiui jokie paaiškinimai neįtikytų. Nulaužei šėivamedį – lauk bausmės“ (p. 112). Puškaitis niekam neleidžia abejoti jo teisingumu, nors iš tiesų yra savo valdžia besimėgaujantis despotas ir iš esmės nenusipėjamo elgesio. Tai geriausiai iliustruoja kūrinio pabaigos scena, kada paaiškėja, jog Puškaitis visus tris vakarus slapta klausėsi pasakojimų ir buvo taip sudomintas, kad galiausiai visus tremtinius atleido nuo bausmių.

Šalia spalvingų individualizuotų būtybių Laimio paveikslas atrodo kiek blankesnis. Berniukas pasižymi bruožais, būdingais liaudies pasakų herojams vyrams: jis ryžtingas, drąsus, sumanus. Savitumo Laimiui rašytoja bandė suteikti jo lūpomis žerdama teziškus argumentus, kaip pasidalytos paslaptys padeda tapti draugais, ir tie argumentai Javinės buvo įvertinti žodžiais: „Arba šitas vaikas turi daug košės galvoj, arba mūsų košė bebūnant šitoj skylėj sušvinko“ (p. 15). Tačiau suaugusiam skaitytojui težiška dešimtmečio išmintis gali pasirodyti kiek pritempta – taip yra tiesiai išsakomos tam tikros šios knygos idėjinės nuostatos. Bet skaitytojui vaikui težiškoji Laimio iškalba greičiausiai atrodys visiškai įtikinama – juk pasakose įprasta vaikus vaizduoti kuo nors pranašesnius už suaugusiuosius.

Kuo istorijos patrauklios? Visų pirma, nuotykinio turinio, supintu su pasakotojų išgyvenimais, ir humoristine tonacija. Beveik visi kemsyniečiai į savo praeitį žvelgia su autoironija. Dramatiškieji jų gyvenimo įvykiai dažnai drauge yra ir komiški. Antai Javinės išsvajotasis jaunikis Ruginis širsta, kad iš baidyklės tapo gyvu vyru, nes dėl šienligės be paliovos čiaudi. Sprindžiui tik iš trečio karto sodo žirkėmis pavyksta nukirpti knarkiančios laumės paukštišką kojos nagą, reikalingą jo burtams, o iš laumės namų jį, apimtą siaubo, išgena iš laikrodžio išlindęs šernas, kriuksėjimu pranešantis valandas. Talentų šou, į kurį atvyksta Ežerinis, yra šiuolaikinių konkursų parodija: ringinio vedėja – nuo galvos iki uodegos išsitatuiravusi undinė, pirmieji pasirodę baliniai vėžliai surengia lėtojo ėjimo varžybas, aštrosios scenoje išsirikiuoja pagyvenusios undinės, kurios užkaukia lyg šimto švyturių sirenos, panašūs nenusisekę yra ir kiti numeriai. Šiuolaikiškas yra ir dievas Puškaitis, kurio šaržuotą portretą savo pasakojime nupiešia Laimis: „Nepanėšėjo į tokį Puškaitį, kokį mačiau tėčio pasakų knygelėse. Tiesa, barzdelę jis vis dėlto turėjo, bet šiuolaikišką: nedidukę ir įmantriai išskutinėtą, tačiau kiek apšepusią, matyt, senokai tvarkytą. Žili, pečius siekiantys jo plaukai irgi susivėlę, lyg būtų mėnesį nešukuoti. (...) Ir sėdėjo jis visai ne soste, o ant didžiulės paauksuotos pagalvės, parietęs po

savimi kojas“ (p. 117). Šulinio maumas Purslius juokingas tuo, kad jo kova su vandentikiu primena Don Kichoto grumtynes su vėjo malūnais.

Į akis krintanti *Kemsyno paslapčių* stiliaus savybė – teksto vizualumas, kuriamas tikslingai parinktomis konkrečiomis daiktiškais detalėmis, taikliai apibūdinančiomis tiek veikėjus, tiek veiksmo aplinkybes. Imponuoja klasikinę lietuvių literatūrą primenantis žodingumas, stublina autorės vartojamų vaizdingų veiksmažodžių išteklių. Prie teksto vaizdingumo prisideda frazeologizmai ir palyginimai – ir liaudiškieji, ir jų pavyzdžiu sukurti rašytojos. Veikėjų mąstymas ir kalba yra susiję su jų pasaulėvaizdžiu. Štai keletas pavyzdžių iš Ežerinio pasako-

jimo. Savo nusiminimą jis apibūdina palyginimu: „It slieką krintęs nudūlinau“ (p. 64), smėlinas karšis jam atrodo „lyg tešloje išvoliota žuvis prieš čirškina ma keptuvėje“ (p. 62), o keikiasi Ežerinis prie vandeninės aplinkos priderindamas tradicinį posakį: „Kodėl gi, po šimts jūros velnių?!“ (p. 61).

Taigi pirmąja knyga Pelėdaitė ne tik intriguoja kemsyno tremtinių paslaptimis, bet ir atveria gyvenimo istorijų, kaip specifinių pasakojimų, poveikio pasakotojams ir tų istorijų klausytojams paslaptis. Savita prasižengimo ir bausmės problematika, knygos žodingumas ir individualaus stiliaus paieškos liudija, kad į lietuvių vaikų literatūrą atėjo perspektyvi rašytoja.

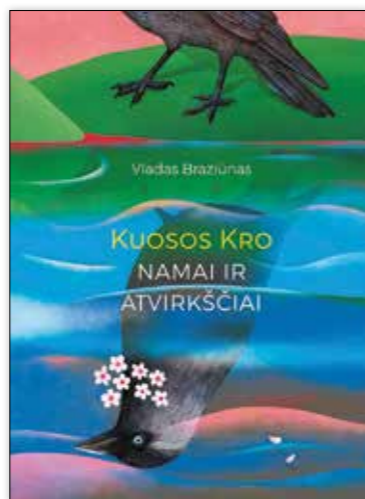
Kuosos kosėja ar kuosėja?

Vainius Bakas

Į spalvingų knygų lentyną vaikams visai netikėtai ir neseniai plastelėjo kuosa. Ir ne bet kokia kasdieniškai pilka, bet margomis plunksnomis *aprédyta* ir žinomo lietuvių poeto **Vlado Braziūno** ypatingos kalbos žosmės išmokyta. Taip, kalbu apie 2022 m. pasirodžiusią eilėraščių knygą *Kuosos Kro namai ir atvirkščiai*¹, kurią iliustravo Vanda Padimanskaitė.

Nuo pat pirmo knygos eilėraščio Kuosa, guviai tarškėdama, primena skaitytojui, kad tai jau antra knyga apie ją. Poetas Braziūnas, Kuosos Kro biografas, jau sykį aprašė skraiduolės nuotykius: „Nėgana, kad parašė vieną / knygą iš mano gyvenimo / (aišku, gražią kaip giedrą dieną) / dar ir kitą rašyt užsimanė!“ („Kuosa Kro sukalbamoji“, p. 9). Ir iš tiesų – žaismingoji Kuosa Kro jau senokai skraidžioja vaikų poezijos padangėse, juk pirmoji knyga *Kuosos Kro gyvenimas ir atvirkščiai* pasirodė dar 2010-aisiais ir poetas buvo apdovanotas kaip geriausios tų metų poezijos vaikams knygos autorius. O šiais metais „Poezijos pavasario 2023“ premiją už poeziją vai-

kams pelnė jau antroji Kuosos knyga. Taigi, galima sakyti, kad Kuosa Kro, paneigdama Herakleito mintį, įbrido į tą pačią upę du kartus! Tai neabejotinos poetinės vertės tęstinis kūrinys.

Dail. Vanda Padimanskaitė

Vos atsivertę knygą preambulėje randame smagus ketureilį: „Augau pilnuos šilumos / visuose keturiuos vėjuos, / gyvenau savo namuos – / savo namų ilgėjau.“ Šis įžanginis posmas yra puikus raktas, nusakantis visos knygos nuotaiką. Pirmiausia „visuose keturiuos vėjuos“ yra nuoroda į „Keturvėjininkų“ – XX a. 3 deš. avangardistinės rašytojų grupuotės – tendencijas, kurie „pabrėžė domėjimąsi tautosaka, tautodaile (...) propagavo laboratorinį kūrybos metodą, pabrėžė žodį, garsą kaip savarankišką estetinę vertybę. Daugelis formos dalykų (laisvo šnekėjimo intonacija, ironiška žaismė, groteskas, dinamizmas, nauja leksika, originalios metaforos, sinkopis ir kita) padėjo atnaujinti pomaironinę literatūrą“². Sunku būtų nepastebėti Kuosos Kro poetinių sąsajų su šiuo literatūrinio judėjimu. Ypač dėl žodingos kalbos, originalių metaforų ir tautosakos motyvų.

Eilėraščiuose pasirodo gausybė tautosakinių-pasakiečių vaizdinių ir situacijų: „Kuosa Kro, iš amžinos pėdės gerianti“, kitur – saulės gintarą renkanti, dalyvaujanti paukščių puotoje ir grojanti skrabalais, šnekinanti mitinį aitvarą... Kur tik pažvelgsime, Kuosos Kro pasaulis pilnas stebuklų ir pasakiečių situacijų, išminties. Įdomiai sumanyti ir labai ilgi eilėraščių pavadinimai, kurie savaime yra pasakieški, naratyviniai, primenantys Marcelijaus Martinaičio *Kukučio balades*: „Kuosa Kro ir atkerėtas jos lauktasis“ (tarp kitko, pasakieškai atjojantis ant balto žirgo), „Kuosa Kro, katinas Rožytė ir strazdas“, „Kuosa Kro stebisi, kaip katinas Rožytė angelėja“. Tačiau pati mitologinė erdvė, lietuviškas archajiškas pasaulėvaizdis dažnai yra šalia miestiškos kultūros diskursų. Kuosa Kro užsimano pagrybauti, tačiau, užuot skridusi į mišką, grybų ieško mieste („Kuosa Kro grybautoja“), kitur – neseniai beieškojusi kurpaičių, kaliošėlių, čia, žiūrėk, jau smaguriauja „bulvytėmis fri“, čia vėl archajiškai „debesis verpia“, „maišo dažus“.

Vienas smagiausių keturvėjiškų žaidimų Kuosai Kro yra labai žodinga kalba, pilna netikėtų naujadary, kurių iš knygos galime prisirinkti pilną pintinę: „vasnoju, plasnoju“, „kvailiavojom“, „skrabalbaba-lai“, „baisiai noriu / pašnekėčio“, „kukulākis iškorijęs“, „sapnai apstingi“, „ugniaudėgiai“, „žmonės ėjo, kryžkelėjo“, „judrū brazdū“, „katinas Rožytė angelėja“, „ar ūglys nesustuobrés“, „raudo molio“,

„padangės žvangios“... Tokios žodžių formos suteikia daug fonetinio žaismo, dinamikos, kaip ir sugre-tinti pasakymai: „Arbaletas ar baletas“, „kol pasirodė gėlėtas / vaiduoklis, o gal atletas“, kiti žaismai primena patarles ar mįsles: „Tupi strazdas ant kraigo, / rupią giesmelę raiko“, „senas kelmas nusmukt-kelnis“. Net bendrašakniai žodžiai eilėraštyje meistriškai supinami: „įkalbėt / ir atkalbėti, / užkalbėt / ir nukalbėti / pakalbėt / ir sukalbėti... // Nenorėčiau / tik mokėti // gerą žmogų / apkalbėt“ (p. 16).

Fonetiniai atsikartojimai primena chrestomatiname Vlado Šimkaus kūrinyje „Tobulas eilėraštis“ taikomą žaismą, kai parenkami skirtingi, bet vienu-dai skambantys žodžiai: „– Ką veikiu / šiuo metu / Kamuoliuką – / tau metu!“ („Kuosa Kro ir svajotas mylė-tojo atsakas“, p. 33). Fonetinė dviprasmybė „metu / metu“ šioje knygoje atsikartoja kelis sykius. Kitas smagus sprendimas – žodžių skaidymas („iš ko rijęs / iškorijęs“). Akį patraukė ir tvarkingai knygoje sudėlioti kirčiai: „giriam giriam iškirtę“, „Prisiminimai grąžina. / Prisiminimai pagrąžina...“ Kai kurie sudėtingesnių žodžių kirčiai pažymimi siekiant ir edukuoti vaikus, ir kad jie sklandžiai perskaitytų posmus. Įdomiausia vieta, kai tyčia uždedamas netinkamas kirtis ir pats poetas ar jo Kuosa Kro tai pakomentuoja, įtraukia mažąjį skaitytoją į įdomų žaismą: „Jis tinka tik su la-šiniais, / bulvytėm fri ir kiaušiniams // – Na ką, kirčiuoji vėl savaip? / Sakau gražiuoju, kartą baik“ („Kuosa Kro susikaupti“, p. 52).

Poetas Braziūnas ir jo Kuosa Kro kelia ekologines problemas. Eilėraščius net galėtume pavadinti žaliąja ekopoezija. Štai eilėraštyje „Kuosa Kro sapnuoja klimato kaitą“ (p. 26) vaizdžiai ir tiksliai nusakomos gamtos anomalijos, išderintas gamtos kalendorius („žaliuoja laukai / visą gruodį ir sausį“), pasigendama vaikystės žiemų džiaugsmo („vaikai nepažįsta / jau slidžių nei rogių“), tačiau čia pat poetas gražiai išsisuka nuo nostalgiško didaktizmo ir dūsavimo, kad viskas kitaip – viskas blogyn... Priešingai, eilėraštyje suskamba linksma, giedra, gal kiek šaržuota nuotaika ir egzotiniai įvaizdžiai: „(...) liuokčioja džiugios / ir Kuosai draugingos / kaimynės papūgos.“ Prie ekopoetikos priskirčiau ir aktualų tekstą apie medžių kirtimą – „Kuosa Kro bando suprasti žmones“ (p. 42). Tačiau šiame eilėraštyje

juntama apgailėstavimo ir nevilties būseną: „Girias giriąs išskirtę / ir užsodinę plantacijas / savo pigios medienos!“, „šlama žaliais banknotais“, teigiama, kad kuosos protas negali suprasti žmonių, jai svetimas gamtos žalojimas, materializmas. Šis tekstas padeda formuoti ekologinį mąstymą pačioje vaikystėje. Ligi šiol kuosos vaidmuo buvo daugiau kaip stebėtojos, o čia jau atsiranda vertinimo, kritikos: „Jose [plantacijose – V. B.] nebegyvena Dievas / net ir velniai jų lenkias.“ Prie ekoeilėraščių priskirtinas ir „Kuosos Kro pareiškimas dėl nardančių ore bei vandeny“ (p. 34), kuris nuskamba kaip raginimas neįkalinti gyvų padarėlių: „nebauskit narveliais / dėžutėmis / netgi akvariumais.“ Tačiau toks savotiškas gyvūnėlių ekologinis manifestas neturi įsakmaus, moralizuojančio tono, o veikia kaip sveikintinas švelnumo, empatijos skatinimas. Už suteiktą laisvę pažadama atsidėkoti: „Giedosim jums dōsniai – / tupinčios, leikiančios, plaukiančios / ir jūsų meilės belaukiančios.“

Grįžtant prie knygos pavadinimo ir įžanginio ketureilio, išryškėja ir kitas faktorius, čia atliekantis labai svarbų vaidmenį, – atvirkščia logika: „gyvenau savo namuos – / savo namų ilgėjau“, kviečianti jaunąjį skaitytoją susidurti su žaismingais, o kartais net ir filosofiniais paradoksis. Bene ryškiausias toks eilėraštis – jau minėtas „Kuosa Kro susikaupusi“: „Aš mėgstu medų su druska, / tik sirupo tai nė už ką! / Jis tinka tik su lašais, / bulvytėm fri ir kiaušiniams“ (p. 52). Eilėraštyje „Kuosa Kro ir gražūs jos prisiminimai“ (p. 56) kuriamos paradoksalios situacijos – kuosos dantys „[b]uvo kaip sliekas balti / ir aštrūs kaip makaronai“. Tokia smagi absurdo logika primena ir Daniilo Charmso „palyginimus“: „Šis sąrašas jis storiau už buvusį / o buvęs aukščiau už svogūną / Svogūnas gi žemiau už skiauterę / taip pat kaip skrybėlė žemiau už lovą.“³

Be viso to, dera paminėti daug kitų svarbių dalykų ir atradimų, sudarančių knygos prasminę vertę, vertybinę ašį. Tokios knygos visada žavi savo išgryninta formos ir turinio vienvėde, klasikiniu skambesiu, jos individualūs įvaizdžiai skatina stebėti ir stebėtis, suklusti. Tokie formos ir turinio grynuoliai rodo Braziūno meistrystę tiek poezijoje vaikams, tiek suaugusiesiems. Poetas tvirtai valdo rimą – jam pavaldi ir ritmika, metrika, ne tik ketureilių,

bet ir sonetų formos, vidiniai sąskambiai, viražai, leidžiantys improvizuoti, gaivūs ketureilių strofų rimai, sinkopis. Apžvelgiant poezijos knygas, verta atkreipti dėmesį ne tik į tematiką, apie ką rašoma, bet ir į formą, jos grakštumą, skambumą. Turinys neegzistuoja be formos ir visa yra vientisas minčių ir kalbos meistrystės lydinys.

Kuosos Kro namai ir atvirkščiai, mano nuomone, yra neabejotinai viena gražiausių poezijos knygų vaikams apie tėvynę, žemę ir gamtą, grožį suvokiant ir kaip kalbos skambumą, netikėtus ir estetiškus įvaizdžius, sklandžią bei grakščią formą. Tai tikras poetinis deimantukas, kai literatūrinėmis priemonėmis pasiekama estetiško grožio formos ir turinio vienvėde. Man turbūt vienas gražiausių knygų esančių tekstų – „Kuosa Kro, pavasario pakerėta“ (p. 17), nominuotas Anzelmo Matučio premijai. Kadangi teko būti jos komisijoje ir vertinti šį eilėraščių kitų dalyvių kontekste, galiu drąsiai teigti, kad iš kitų pateiktų darbų jis išsiskyrė meistriškai valdoma ritmika, netikėtais įvaizdžiais, rimais. Puikiai skamba pavasarišku žaismu alsuojantys posmai, tekstas tinkamas deklamuoti, jis praplečia kalbinį akiratį, yra lengvai įsimenamas, turi prasminį klodą. Kuosa Kro, kaip literatūrinis personažas, linkusi stebėti ir stebėtis – klausinėti įvairiausių įdomių dalykų. Kiekvienas vaikas savaime yra mažasis filosofas, kodėlčiukas. Klausimas *kodėl?* susijęs su pasaulio, gamtos, aplinkos pažinimu. Eilėraštyje retoriškai stebimasi ir klausinama: „Ir kas sugalvojo / pavasario pradžia? // Kas debesį verpė? / Kas maišė dažus?“ Taip atkreipiamas vaiko dėmesys į aplinką, praplečiamas kalbinis žodynas: „pavasaris imas“, „vėjuota saulelė“, „vasnoju plasnoju“, „po lašą žalsvėjo“. Eilėraščio kalba melodinga, išradinga; jo aplinka vaikui labai jauki ir įdomi, skatinanti mylėti gamtą, ja stebėtis, žavėtis aplink esančiais mažaisiais stebuklais, kaip, pavyzdžiui, baloje atsispindinčiais „vaikų popierinių valtelių šešėliais“. Bet tai pasakytina ir apskritai apie knygoje esančių tekstų harmoniją, meilę gimtajai kalbai, tarmėms. Kaip koks Markas Aurelijus *Sau pačiam*, išmintingoji „Kuosa Kro pati sau“ (p. 15) sako: „Kuosa, mokykis kalbų, / jų mokėt išties smagu. // Kad ir kur nulėkus būtum, / nepaklystum, nepražūtum. / Širdžiai bus ramu žinot, /

kad kalba – parves namo“, „Paklausykite, / skamba tarmė, / molio tarmė – / bet mūsų“ (p. 32).

Kitas vaikų poezijai (ir poetikai apskritai) labai svarbus aspektas – estetiškas jaukumas, paguodžiančios, sušildančios pastelinių atspalvių strofos. Kuosos Kro istorijos ir pasaulio matymas tiesiog spinduliuoja aplinkos šilumą. Prie pačių mėgstamiausių knygos eilėraščių priskirčiau ir „Kuosa Kro šventiška“ (p. 51), kur taip meniškai ir jautriai autorius panaudoja paukštelį, vadinamą liepsnelėmis, dviprasmybę: „Va, liepsneliukai purpčioja po liepą / ir niekas liepsneliukų neužpūs!“ Tokie liepsneliukai iš tiesų šildo, šviečia, kaip ir jauki lietuviška mitinė saulė: „Turiu aš vieną / širdį ir motiną, / tėvą godotiną, / naktį ir dieną, / saulę, kas rytą / sėjančią gintarą“ (p. 10). Tai tokie jaukūs ir ypatingi pastebėjimai, kad priverčia žavėtis ir savaimine estetika, ir tuo stebėtoju. Knygoje gausu tokių saugaus ir šildančio pasaulio, gimtinės įvaizdžių. Džiugu, kad visą šį estetinį įspūdį sustiprina ir per puslapius lydi knygos dailininkės Vandos Padimanskaitės iliustracijos. Dar vienas patikęs, gal ir ne pirmą sykį girdėtas, bet labai mielas vaizdelis eilėraštyje „Kuosa Kro ir gera mintis, į sapną beslystanti“ (p. 35): „Miegantys vaikeliai auga, / atsibunda – didesni“, o eilutes papuošia kuosą apsikabinusio voveriuko iliustracija.

Šiame poezijos rinkinyje tekstai puikiai suvaldyti, ne per saldūs ar *susicukravę*. Ir visa tai dėl ironijos, žaismo. Čia taip pat kalbama apie gilius dalykus – draugystę, ekologiją, pabrėžiamą tapatybės klausimą. Kitas irgi iš pažiūros labai *slidus* dalykas – užčiuopiamas patriotinės poezijos vaikams pulsas: „Matyti uoksas / ryto spalvos, / vienos Lietuvos rasa nušvitęs“ (p. 10), kitur neretai minimas gimtas kraštas, kalba. Ir vis dėlto autoriui, jo Kuosai Kro, o gal abiem, puikiai pavyksta išvengti lozungų, deklaratyvumo. Tėvynė, Lietuva, gimtinė, tėviškė čia nėra tiesiog gražūs pabarstukai – tai dėmesys visoms detalėms, mažiems ir dideliems jausmams, iš kurių ir susideda gimto krašto dėlionė. Viskas skamba su meile ir nuoširdumu, be jokio genetiškai modifikuoto apsimestimumo.

Vienas kitas širviškų sąskambių eilėraštis ar juntamas artumas Sigitui Gedai, radauskiška estetika čia veikia kaip savaime suprantami lietuviškos pasaulėjautos klodai, iš kurių semiasi kūrėjai, į ją įlie-

Poezijos pavasarėlio laureatas Vladas Braziūnas. 2023 m. Indrės Siaurusiavičienės nuotr.

dami savitumo, todėl ta gelmė neišsemiamą ir gaili. Tik vietomis suabejojau dėl adresato, pavyzdžiui, eilėraštis „Kuosa Kro ir žmonių bruzdėjimas“ (p. 37) galėtų būti įtrauktas ir į knygą suaugusiesiems, tačiau ar Kuosos Kro šiapusybės / anapusybės vaizdiniai („kėlės valtimi Kėlėjo“ (menamo Charono), „vis mačiau naujus jų kryžius / pastatytus sau ir tau“) suprantami mažesniems skaitytojams, nesu tikras. Ši mano įvardijama abejonė kartu atskleidžia ir didelį eilėraščių rinkinio privalumą – didžioji dauguma tekstų yra labai universali poezija, ji tinka vaikams, bet kartu ir nėra *suvaikėjusi* – deminutyvinių žodelių, paprastų, banalių rimų kartotė. Tai iš tiesų profesionalios poezijos knyga. Kuosos Kro paradokso kalba – tai knyga, ne per didelė suaugusiesiems ir ne per maža vaikams.

¹ Vladas Braziūnas, *Kuosos Kro namai ir atvirkščiai*, [ilustravo Vanda Padimanskaitė], Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2022, 58 p. ISBN 978-609-480-344-4.

² Dalia Striogaitė, „Keturvėjininkai“, interneto prieiga: <https://www.vle.lt/straipsnis/keturvejnininkai/> (žiūrėta 2023-08-09).

³ Daniil Charms, „Noriu jums papasakoti vieną nutikimą, nutikusį žuviai...“, vertė Darius Pocevičius, interneto prieiga: <http://www.tekstai.lt/versti-tekstai/429-charms-daniil/1461-daniil-charms-noriu-jums-papasakoti-viena-nutikima-nutikusi-zuviai> (žiūrėta 2023-08-09).

Apalačų kalnų galia, arba Kaip Katadina rinko šeimos šipulius

Justė Povilaitienė

Mane pavadino Katadina, nes yra toks kalnas Meine. Mano brolių Springerį pavadino kalno Džordžijoje vardu. Tarp mūsų driekiasi visas Apalačų Kalnų kelias (...) – ir išėjusi į nepertraukiamą žygį tikėjau, kad kelio gale kaip nors rasiu Springerį (p. 194).

Kimberly Brubaker Bradley (g. 1967) – amerikiečių vaikų ir jaunimo knygų autorė, kurios vardą Lietuvos skaitytojai išgirdo ne per seniausią. Parašė keliolika romanų vaikams ir paaugliams, paveiklėlių knygų. Bene didžiausio žinomumo sulaukė parašiusi dviejų dalių romaną apie Antrąjį pasaulinį karą, į kurio verpetą patenka mergaitė Ada, – *Karas, išgelbėjęs mano gyvenimą* (2023) ir *Karas, kurį galiausiai laimėjau* (2018) (abi dalis iš anglų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė; leidykla „Niekio rimto“). Pirmoji romano dalis 2016 m. buvo įtraukta į Niuberio medalio garbės sąrašą, pelnė kitų svarbių nominacijų, buvo įrašyta į Bank Strito edukologijos koledžo (angl. *Bank Street College of Education*) geriausių metų knygų vaikams sąrašą, paskelbta *New York Times* bestseleriu, o užsienio literatūros kritikų laikoma moderniosios klasikos kūriniumi. Kitas autorės romanas *Kovos žodžiai* (2023) (iš anglų kalbos vertė Miglė Šaltytė; leidykla „Niekio rimto“) taip pat sulaukė didžiulio literatūrinio pripažinimo: 2020 m.

Virš. iliustracija Pixabay

buvo nominuotas literatūros kritikos žurnalo *Kirkus Reviews* teikiamai premijai, 2021 m. pelnė Niuberio medalį, Bank Strito edukologijos koledžo vaikų knygų rinkimo komisijos buvo paskelbtas geriausia metų knyga.

Romanas *Pusiaukelėje į dangų*¹ yra ketvirtoji rašytojos knyga, skirta vaikams nuo 10 metų, išleista 2002 m., o vertimas į lietuvių kalbą, greičiausiai dėl didėjančio susidomėjimo autore, pasirodė tik

po dviejų dešimtmečių – 2022 m. (iš anglų kalbos vertė Miglė Šaltytė; leidykla „Niekio rimto“). Šis Miglės Šaltytės vertimas pretendavo tapti geriausia verstine metų knyga paaugliams. 2023 m. jaunajai vertėjai įteikta Adomo Druktenio premija už reikšmingiausią ir meniškiausią metų vertimą paaugliams.

Knygos pavadinimas – *Pusiaukelėje į dangų* – skaitytojams iš pradžių, dar net neatsivertus knygos, gali sukelti klaidingų asociacijų, pavyzdžiui, gali pasirodyti, kad tai kūrinys apie mirtį, arba atvirkščiai – apie artėjančią dievišką palaimą. Tačiau, užmetus akį į anotaciją ir į autorės biografiją, visos klaidingos interpretacijos išsisklaido. Romanas yra apie Apalačų kalnus, jei konkrečiau, – apie Apalačų kalnų kelią, kurį sugalvojo „nutiesti“ Bentonas McKaye’us pirmoje praėjusio amžiaus pusėje. Tas kelias driekiasi 3 487 kilometrus nuo Springerio kalno viršūnės Džordžijoje iki Katadino kalno Meine (būtina atkreipti dėmesį į kalnų ir veikėjų vardų ryšį!). Išsiaiškinus šį faktą pasidaro itin lengva iššifruoti knygos pavadinimą. Vadinamoji pusiaukelė į dangų reiškia pačius kalnus, nes kopdamas į juos būni arčiau dangaus, be to, Katadina įveikia mažiau nei pusę šio kelio. Kūrinyje kalnai atlieka kelis vaidmenis: 1) jie yra nuotykių ir išbandymų vieta; 2) jie ir savęs pažinimo, nušvitimo vieta. Tiesa, reikėtų pabrėžti, kad gamta *Pusiaukelėje į dangų* yra reikšmingas siužeto akcentas – gamtos prieglobstyje per sunkų ir išbandymų kupiną žygį išsprendžiama sudėtinga šeimos drama. Gamtos grožis padeda veikėjai praregėti: „Kelionės pradžioje Džordžijoje buvau tarsi akla – nekreipdavau dėmesio nei į medžius, nei į mišką, nekreipdavau dėmesio į nieką, išskyrus ištryptą taką prieš nosį. Atėjo pavasaris, o aš beveik nepastebėjau. O kai gegužės penktąją mudvi su mama baigėme kelionę Katoboje, Virdžinijoje, atrodė, kad kalnų ir miškų grožis įsismelkė iki pat kaulų. Mačiau viską“ (p. 190). Todėl nenuostabu, kad pasibaigus žygiui Katadina su mama nutaria parduoti savo tvarkingą namą ir apsigyventi apšurusoje trobelėje netoli Apalačų kalnų keteros. Toks ryšys su gamta simbolizuoja atrastą vidinę ramybę, harmoniją su savimi ir supančiu pasauliu.

Romano eilutės apie paauglės sukurptą planą pabėgti iš namų išsyk priminė kitą kūrinį – iki šiol šokiruojantį Melvino Burgesso romaną *Heroinas*, kuriame pasakojama tragiška dviejų paauglių – Džemos ir Taro – likimų istorija, atskleidžianti tamsiąsias gyvenimo puses. Tačiau labai greitai paaiškėja, kad *Pusiaukelėje į dangų* šis nelaimę pranašaujantis pabėgimas virs pozityvia, viltinga, prasminga, malonia dukros ir mamos kelione, nuotykiu, kuris suveiks tarsi burtas, padėsiantis iš dalies pasiekti kelionės tikslą. Paaugliai palieka savo namus ne vien dėl ribinių patirčių – tėvų smurto, alkoholizmo, nepriežiūros – ir ne visada elgiasi destruktiviai. Kartais jie išvyksta ir dėl kilnaus tikslo, pavyzdžiui, norėdami surasti savo tėvą ar motiną, susigrąžinti šeimą, o jiems kelionėje padeda kiti artimieji. Kelionių motyvas yra vienas archetipinių literatūros siužetų. Apie panašią kelionę pasakoja Sharon Creech knygoje *Du mėnesiai kelio* (2015), kurioje trylikametė Salamanka leidžiasi su seneliais į kelionę per valstijas, baimingai tikėdamasi surasti dingusią mamą, kuri lyg niekur nieko paliko namus ir dukrą. Romane *Kortų pasaulis* (2012) Josteinas Gaarderis siūlo jauniems skaitytojams pasinerti į nuotykius ir filosofinius pamąstymus drauge su pagrindiniu veikėju dvylikamečiu Hansu Tomu ir jo tėčiu, iškeliaujančiais ieškoti prieš aštuonerius metus dingusios mamos, kuri išvyko ieškoti savęs. *Pusiaukelėje į dangų* nerasime jokio destruktivaus paaugliško elgesio apraiškų, o tik sutrikusį, bet stiprų ir drąsų personažą – dvylikametę Katadiną, bandančią žengti į suaugusiųjų pasaulį ar bent jau elgtis kaip suaugėlė. Tiesa, veikėjos charakteris nėra stipriai psychologizuotas, siužete nėra ryškios dramatinės įtampos. Mergaitė tiesiog nusprendžia pabėgti iš namų į Apalačų kalnus, nes nori pakartoti savo tėvų kelionę, per kurią jiedu susipažino, tik, deja, vėliau išsiskyrė. Mergaitė mano, kad ši kelionė – tai „[v]ienintelis būdas susigrąžinti šeimą“, tad tarsi privalo „grįžti atgal – ten, kur viskas ir prasidėjo“ (p. 57), surinkti subyrėjusios šeimos šipulius.

Perskaitęs knygą *Pusiaukelėje į dangų* supranti, kad tai paauglių problemų prozos kūrinys, kuriame gvildenamos paaugliams opios temos: pabėgimas iš namų, tėvų skyrybos, santykiai su tėvais, tapa-

¹ Kimberly Brubaker Bradley, *Pusiaukelėje į dangų*, [iš anglų kalbos vertė Miglė Šaltytė], Vilnius: Niekio rimto, 2022, 200 p. ISBN 978-609-441-827-3.

tybės paieškos, artimojo mirtis, maištas. Knygos veikėją Katadiną kamuoja brolio netekties skausmas. Nors paaugliai jau suvokia mirtį ir jos neišvengiamumą, tačiau netekę artimo žmogaus sutrinka, išgyvena ilgesį, juos apima neviltis. Ne išimtis ir šio romano veikėja – mažiau nei prieš metus ji neteko savo metais vyresnio brolio Springerio, mirusio nuo genetinės ligos – Diušeno raumenų distrofijos. Katadinos sielvartą lydi užgniaužtas pyktis (nukreiptas į tėvus), liūdesys, frustracija ir vienišumo jausmas (atsiriboja nuo draugų ir mokyklos). Ji nuolat lygina save su mirusiu broliu, jaučiasi prastesnė už jį, mano, kad tėvai brolių mylėjo labiau nei ją, todėl netekę mylimo sūnaus išsiskyrė: „Tu į mane niekad nekreipdavai dėmesio. Niekad neateidavai į mano futbolo rungtynes. Neleisdavai ateiti ir Springeriui. Visada arba dirbdavai, arba rūpindavai jį, arba ką nors darydavai sau. Bet ne man. Dėl jo likot kartu. Bet dėl manęs – ne“ (p. 84). Katadina visada trūko tėvų dėmesio, nes didžiąją dalį laiko mama su tėčiu skyrė Springeriui, jo gydymui ir priežiūrai. Katadina apie brolių kalba lyg apie dramblių kambaryje – kaip pati aiškina, kartą skaitė eilėraščių, kuriame „rašoma, kad jei kas nors miršta, niekas nenori apie jį kalbėti, ir jei mylėjai tą mirusį žmogų, atrodo, tarsi kambaryje sėdėtų dramblys, bet visi apsimestų, kad jo nėra. Jis užima visą erdvę, trunkosi į baldus, bet visi vaidina, kad nieko nemato“ (p. 150). Nors ir girdime veikėjos pokalbiuose su tėvais pykčio, kartėlio, nusivylimo, pavydo gaidelę, vis dėlto Katadina labai myli savo brolių, nešiojasi jo marškinėlius ir nuolat juos uosto, nes jie vis dar persimelkė brolio kvapu. Taigi miręs brolis yra viena iš pagrindinių kūrinio problemų, tarsi išprovokuojanti kitų problemų virtinę. Kaip paaiškėja (nors tai akivaizdi tiesa), Katadina neteisi manydama, kad ji nerūpi mamai. Mama iš karto pasigenda dukters, motiniška nuojauta ir namie palikti įkalčiai atveda ją tiesiai pas Katadiną, kuriai akistata su mama iš tikrųjų yra maloni, glostanti širdį. Mama supranta šios kelionės prasmę, todėl sutinka leisti su dukra į nuotykius, kad abi galėtų iš naujo pažinti viena kitą, atsiverti, atkurti ryšį: „Nebuvome apsikabinusios nuo tos dienos, kai mirė Springeris, nuo tos dienos, kai išėjo tėtis, nuo tos dienos, kai pasaulis

sudužo į šipulius“ (p. 34). Mama puikiai suvokia, kad dėl susiklosčiusių aplinkybių apleido dukrą.

Kita svarbi, įvykius rutuliojanti siužetinė linija yra tėvas, jo nauja mylimoji ir judviejų netrukus gimiantis vaikas. Katadina nuolat maištauja prieš tėtį, su juo nesikalba, skaudina jį, nepripažįsta jo naujos šeimos. Tačiau kalnų kelyje ji daug ką supranta, permąsto, pakeičia nuomonę, randa logiškus paaiškinimus dalykams, kurių anksčiau nesuprasdavo, todėl šeimos santykiai pagerėja.

Svarbu pabrėžti, kad visas nuotykių kupinas pasakojimas yra tarsi raktas, padedantis veikėjai suvokti įvykių prasmę. Emociškai patobulėjusi Katadina išgyvena tarsi atsinaujinimo fazę: susitaiko su brolio netektimi, tėvų skrybomis, gyvenimu su mama, tėčio nauja šeima. Didžiausiu proveržiu, paskatinusiu pokyčius, tampa žygis į kalnus, kuriam įvairūs knygos veikėjai ryžtasi dėl skirtingų priežasčių: vieni nori tiesiog išbandyti savo jėgas, antri – išsilaisvinti iš kasdienybės gniaužtų, tretieji po sunkios ligos įgyvendina svajones, nes, kaip pasirodė, gyvenimas per trumpas save varžyti, ketvirtieji, kaip Katadina, ieško savęs, savo šeimos. Nesvarbu, kokios yra priežastys, svarbu, kad jos padeda atskleisti, koks įvairialypis ir sudėtingas yra pasaulis kiekvienam iš mūsų.

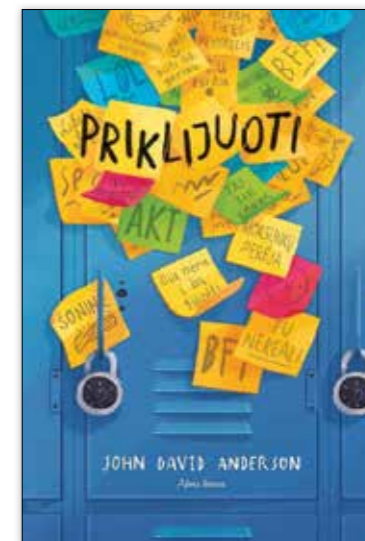
Pabaigoje norėtųsi pagirti knygos autorę už jos meistrišką gebėjimą įsikūnyti į dvylikametę mergaitę, o vertėją – už subtilų, korektišką, vaizdingą vertimą, sėkmingą autorės stiliaus perteikimą. Džiugu, kad knyga meniška, nes neretai paaugliams skirti kūriniai sulaukia kritikos strėlių dėl vulgarumo, mėgėjiškumo, estetikos stokos. Šiame romane kasdienės problemos, buitiniai dalykai atskleidžiami ir perkelti į sudėtingesnę erdvę, kuri, regis, neįprasta, turint galvoje pagrindinės veikėjos amžių. Juk ne kiekviena dvylikametė ryžtųsi keliauti viena į kalnus! Mergaitės drąsa priverčia pasinerti į spalvingą nuotykių, uždegantį šviesą tamsiame tunelyje, kuriame Katadina buvo atsidūrusi. O tai patvirtina, kad gyvenime ne viskas yra juoda.

Penkios vyšnaitės knygai

Prikljuoti

Aldona Šiaulienė

2021 m. leidykla „Alma littera“ išleido amerikiečių rašytojo **Johno Davido Andersono** knygą **Prikljuoti**¹ (*Posted*). Tai pirmoji šio autoriaus knyga, išversta į lietuvių kalbą (vertė Gediminas Auškalnis). Knyga sudomino, todėl pasiūliau ją perskaityti ir savo anūkui, penktos klasės mokiniui Dominykui Butkui, juolab kad knyga rekomenduojama jaunimui nuo 11 metų. Pasinerėme į skaitymo procesą – taip atsirado galimybė ne tik savo, bet ir vaiko akimis pažvelgti į knygą, išvysti jauno skaitytojo suvokimo galimybes ir įdomybes. Toks inicijuotas abipusis skaitymas buvo maloni patirtis, todėl pasidalinsiu savo mintimis, nes gerą knygą, kaip ir gerą prekę, reikia pagirti, kad greičiau rastų kelią pas kuo daugiau skaitytojų.

Dail. Rafael Mayani, diz. Katie Fitch

Johnas Davidas Andersonas – kas jis?

Susipažinome su knygos autoriumi. Pasirodo, tokią populiarią pavardę turi ne vienas JAV rašytojas. Dėl prieštarų duomenų interneto šaltiniuose informacijos kreipiausi į knygos autorių ir jis maloniai patikslino faktus.

Andersonas gimė 1975 m. Indianos valstijoje, užaugo Indianapolyje, kur iki šiol ir gyvena. Įgijo anglų literatūros bakalauro laipsnį Indianos universitete, vėliau Iliojaus universitete ir magistro laipsnį. Andersonas yra vaikų rašytojas, kuriantis realistinę prozą ir maginę fantastiką, mėgstantis aštraus veiksmo ir nuotykių žanrus.

Šiuo metu rašytojo kūriniai lentynoje rikiuojasi keturiolika knygų vaikams. Dauguma jų įtrauktos į

valstijų švietimo programų rekomenduojamų skaityti knygų sąrašus – rašytojas yra literatūros kritikų pripažįstamas ir vertinamas. Andersonas nuolat keliauja per JAV mokyklas ir bibliotekas, susitinka su mokiniais, aptaria įvairius jiems aktualius klausimus. Andersono tikslas – skatinti vaikus pažinti juos supantį pasaulį, žmones, užmegzti tvarius ryšius: „Būkite smalsūs, mąstykite, meskite iššūkį tradicinėms vertybėms, patys pažinkite jus supantį pasaulį.“²

Andersono knygų veikėjai – vaikai, paaugliai, dažnai abejojantys, nesijaučiantys saugiai, turintys baimių ir svajonių, kokių ir pats autorius turėjo būdamas dešimties, dvylikos ar keturiolikos metų. Išskirtinis Andersono asmenybės bruožas – puikus humoro jausmas. Į susitikimus su rašytoju vaikai

veržiasi dėl jo gebėjimo pavergti auditoriją, mokėjimo bendrauti, šmaikščiai atsakyti į klausimus. Andersonas skaitytojams prisistato linksmi: į darbą einęs su pižama, jo dantys dirbtiniai (tiesa, dar ne visi), jis nemėgsta kaklaraiščių, bet mėgsta picas. Džinsus jis dėvi tris dienas iš eilės vasarą ir keturias dienas žiemą³. Dar jis groja ukulėle, skambina fortepijonu, žaidžia lego, iškylauja ir nenori užaugti. „Aš visada žinojau, kad mano humoro jausmas imponuoja 11–12 metų skaitytojams. Kokia būtų knyga vaikams, jei joje niekas nepagadintų oro ar neiškrėstų kokios paaugliškos kvailystės?“ – teigia rašytojas⁴.

Knyga *Priklijuoti*: ar lengva būti vaiku?

Knygoje trylikametis Erikas, pravarde Frostas, pasakoja istorijas apie patyčias, nutrūkusias draugystes, vaikų bendravimą socialiniuose tinkluose, patiriamas bendravimo nesėkmes. Veiksmas vyksta Brantono vidurinėje mokykloje⁵, kurioje mokyklos vadovai uždraudė mokiniams naudotis mobiliaisiais telefonais. Vaikai ėmė susirašinėti rašteliais, juos klijuoti ant suolų, spintelių, sienų ir net tualete. Kuo toliau, tuo labiau plito nevaldoma lapelių rašymo manija, arba karas, kuriame imta kautis vis užgaulesniais žodžiais. Ši knyga yra ir apie pasakytų (ar užrašytų) žodžių galią, nes „[r]ykštės ir akmenys skauda, o žodžiai... (...) žodžiai smogia taip, kad atima kvapą... Žodžiai kaupiasi lyg vėžys ir tave ėda, kol nieko nebelieka. Ir kai žodžiai išskrenda, jų nebesugrąžinsi“ (p. 10).

Brantono mokykla panaši į kitas mokyklas: čia naujokams ar truputėlį kitokiems mokiniams sunku pritapti. Pagrindiniai knygos veikėjai – keturi septintos klasės mokiniai: Frostas, Volfas, Didi ir Benčas. Berniukai susieina į būrį, vadinamą gentimi. Šiuos berniukus vienija jų kitoniškumas: jie gerai mokosi, nesityčioja iš kitų mokinių, neskriaudžia jų. Jie supranta, kad vienas iš būdų išgyventi mokykloje – likti nepastebėtiems: pasak Frostas, mokykla yra minų laukas, kurį reikia išmokti perėti.

Pagrindiniai veikėjai

Pagrindiniai veikėjai yra ryškūs, jiems suteiktos pravardės atspindi jų polinkius, gabumus. Erikas Vosas, pagrindinis istorijos pasakotojas, gauna Frostas pravardę, nes laimėjo Brantono apskrities mokyklų eilėraščių konkursą⁶. Jis yra sukūręs 141 eilėraščių, bet jų niekam nerodo – bijo būti nesuprasas. Frostas vienintelis neturi mobiliojo telefono, nes po tėvų skyrybų labai pasikeitė jo gyvenimo sąlygos.

Morganas, pramintas Volfu (tai Wolfgango Amadeuso Mozarto trumpinys), yra fortepijono genijus, dalyvaujantis konkursuose, laimintis juose apdovanojimus ir niekam apie tai neprasitarantis. Volfas mėgsta kurti plastikinius modeliukus: karinius naikintuvus, sportinius automobilius, povandeninius laivus ir kt. Volfas yra genties protingasis.

Liesutis Didi (Advikas Patelis), kurio tėtis kilęs iš Indijos, pravardę gavo dėl pomėgio žaisti stalo žaidimą „Požemiai ir drakonai“ (*Dungeons & Dragons*). Didi yra *Žiedų valdovo* figūrėlių kolekcininkas. Berniukas turi įprotį: dvejodamas dėl ko nors meta kauliuką ir taip bando nuspėti ateitį.

Benčo (Džeremajaus Džounso) aistra – sportas. Jis žaidžia mokyklos beisbolo, krepšinio ir futbolo komandose. Benču⁷ pramintas todėl, kad per rungtynes daugiau laiko praleidžia ant atsarginių žaidėjų suolelio. Nepaisant to, mokykloje Benčas yra vertinamas. Genties narių irgi niekas neskriaudžia, jei šalia yra Benčas.

Berniukai ne tik mokykloje, bet ir po pamokų dažnai leidžia laiką kartu: „Mes užpildydavome vienas kito spragas. Kartais net pabaigdavome vienas kito sakinius. Kartu praleisdavome didumą laiko po pamokų, žaisdami vaizdo žaidimus, žiūrėdami juokingus įrašus. Kartais prie Benčo garažo pamėtydavome baudas...“ (p. 55). Nusistovėjusį gyvenimą sutrikdo penktoji labai svarbi knygos veikėja naujokė Rouzė Holand, neprašyta įsibrovusi į gentį. Rouzė drąsi, šurpiai protinga mergina, o jos išvaizda „(...) labiau kvadratinė nei apvali, aukšta ir plačių pečių – ir raumeninga, visai kaip Benčas“ (p. 51). Galbūt todėl naujokei mokyklo-

je prilipo Briedžio pravardė. Nejprasta ir Rouzės mėgstamiausia veikla – origamių lankstymas.

Draugystės išbandymai

Rouzei atsiradus, gentyje viskas ima byrėti į šipulius. Dėl Rouzės iš genties pasitraukia Benčas, o kiti berniukai pamažu naujokę ima pripažinti, ypač po įvykio mokyklos tualete, kai Kameronas Koulas ir jo sėbrai, tyčiodamiesi iš Didi, atėmė jo burtų kauliuką. Padėtį išgelbsti Rouzė, pasiūlydama Kameronomi išbandymo varžybas ant kalvos: „Sutik su lažybom arba gausi į snukį. Man tinka abu variantai“ (p. 247). Kameronas, žinoma, sutinka. Rouzė, stebima minios vaikų, laimi dvikovą ir dar labiau nustebina visus sugalvodama Kameronomi nejprastą bausmę.

Lapelių karas apogėjų pasiekia tą dieną, kai ant Volfo spintelės atsiranda užrašas „Visiškas romėnas“⁸. Šis įvykis tampa dar vienu jaudinančiu draugystės išbandymu, į kurį įsitraukia visa mokykla, net mokytojai. Įžaidimas Volfui labai skaudus, jis meta mokyklą, sudaužo savo modeliukus, atsiriboja nuo visų. Po patirtų išgyvenimų Rouzė, Didi ir Frostas lieka gentyje, Volfas pereina mokytis į kitą mokyklą, o Benčas į gentį nebegrįžta.

Spontaniškas Dominyko piešinukas, reaguojant į Volfo gestą sėstis Rouzei prie genties stalo

Dominyko emocijos skaitant knygą

Knyga *Priklijuoti* Dominyką įtraukė, todėl buvo įdomu stebėti jo skaitymo procesą ir išgyvenamus jausmus: jis stebėjosi, piktinosi, džiaugėsi, reiškė

simpatijas, antipatijas ir kt. Skaitydamas knygą Dominykas dalijosi įspūdžiais su namiškiais, skambino man norėdamas papasakoti, kaip veiksmas vyksta toliau. Abu daug diskutavome, nes kūrinio supratimas nėra lengvas procesas. Rašytojas Andersonas, atsakydamas mums, džiaugėsi tokia skaitymo iniciatyva, suvienijančia skaitytojų kartas:

John David Anderson

Apr 28, 2023, 6:16 PM (22 hours ago)

Hello Aldona

Thank you for your email. And thank you for sharing my novel with your grandson. It warms my heart to see my work cross generations and bring family members together. There is, in fact, more than one writer by that name. I am the one born in 1975 in Indianapolis, Indiana, where I currently still reside. You might glean some information from my website as well johndavidanderson.org

Here's to many more adventures shared between you and Dominykas!

Dave

Vertimas iš anglų kalbos: *Sveika, Aldona, ačiū už laišką. Ačiū, kad mano knyga dalijatės su anūku. Širdį užplūsta šiluma žinant, kad mano kūrinys suvienija kartas ir suartina šeimos narius. Tiesą sakant, šiuo vardu ir pavarde yra ne vienas rašytojas. Aš esu tas, kuris gimė 1975 m. Indianapolyje, Indianoje, kur šiuo metu vis dar gyvenu. Daugiau informacijos jūs galite rasti mano svetainėje johndavidanderson.org. Linkiu jums ir Dominykui naujų skaitymo patirčių!*
Dave'as

Dominykas teisingai suprato pagrindinius įvykius, nors skaitant knygą kartais prireikė tokios informacijos ir faktų, kurie žinomi tik aukštesniųjų klasių mokiniams. Bendramokslų santykiai, draugystės samprata, ryšiai tarp šeimos narių Dominykui pasirodė labai

tikroviški, kaip ir Brantono mokykla – jis net manė, kad tokia mokykla iš tiesų egzistuoja. Patariau atkreipti dėmesį į sakinį: „Net nemėgink Brantono ieškoti žemėlapyje. Tai vienas iš keliolikos neįdomių miesteliūkščių“ (p. 12).

Brantono mokyklą Dominykas nuolat lygino su savąja: ji truputį panaši į mokyklą knygoje, tik šaunesnė, ir direktorius ant vaikų nešaukia, priėjęs pakalbėti, pasisveikina, paduoda ranką. Nors galbūt Brantono mokyklos direktorius irgi nėra blogas, jei vaikai nori jam viską papasakoti?

Pravardžiavimasis daugelyje mokyklų yra įprastas dalykas. Pasak Dominyko, dažniausiai vaikai mėgsta sutrumpinti vardus ir pavardes, negražios pravardės tenka vaikams, kuo nors išsiskiriantiems iš kitų. Pravardžiavimasis yra neišvengiamas, nes taip įdomiau gyventi. Telefonų neštis į klasę Dominyko mokykloje negalima, todėl ir drausti jų nėra reikalo. Knygos veikėjai septintokai yra per daug protingi pagal savo amžių, mūsiškiai septintokai yra labiau padykę.

Svarbiausia knygoje Dominykui buvo draugystės tema, kuriai ir rašytojas skyrė daug dėmesio. Skaitydamas jis džiaugėsi genties berniukų santykiais, tuo, kad jie tapo tarsi vienu kumščiu: „Jeigu jie susibūrė į gentį, tai yra šventas dalykas laikytis išvien, niekas neturi teisės kištis į jų grupę. Susiburti į tokią gentį yra jėga!“ Itin audringai reagavo, kai prie grupės prisiplakė Rouzė Holand: „Kaip ji galėjo, juk tai berniukų gentis, o ji mergaitė. Ar Rouzė supranta, kaip žiauriai viską sugadino?“ Dar nebaigęs skaityti knygos spėjo, kad Volfas bus kalčiausias, nes jis su Rouze pirmas susidraugavo. Savo apmaudą išliejo kreidelėmis nupiešdamas širdelę ir pavadindamas veikėjus meilės balandėliais. Dominyko manymu, tik dėl Volfo nesipriešinimo valgykloje prie vieno stalo sėdėti kartu su Rouze buvo suardyta berniukų vienybė. Ir tik dėl Rouzės Benčas nutraukė ryšį su gentimi.

Berniukų ir mergaičių santykių tema knygoje yra paryškinta: „Mes iš tiesų retai kalbam su mergaitėmis“, – aiškina Rouzei Didi; „Mes esame visai pajėgūs kalbėtis su mergaitėmis“, – švelnina situaciją Volfas (p. 7). Brantono mokykloje įtampa tarp berniukų ir mergaičių ypač juntama valgykloje, važiuojant kartu mokyklos autobusu. Rouzės sprendimas mokyklos

valgykloje sėdėti prie berniukų stalo papiktina daugelį mokinių. Dominyką nustebino netipiška Rouzės išvaizda ir būdo savybės: jos didelis ūgis, neišpaskaityta drąsa ir kt. Baigdamas skaityti knygą nuomonę apie Rouzę jis pakeitė, kaip ir daugelis mokyklos mokinių, išskyrus Benčą. Dominykas, lygindamas mergaičių ir berniukų santykius Brantono mokykloje ir savojoje, sakė, kad jis mergaičių neniekina, mokyklos valgykloje visi kartu prie vieno stalo sėdi, valgo, kalbasi, nors pripažino, kad taip daro ne visi berniukai.

Dominykui labiausiai įsiminė Kamerono ir Rouzės išbandymo varžybos, „kai užsivarai dviratį ant didžiulės labai stačios kalvos ir bandai nuvažiuoti apačion kuo greičiau – nestabdydamas, neapsiversdamas ir nepabučiuodamas medžio“ (p. 263). Benčas knygoje tai vadina savanoriška savižudybe, o Dominykui išbandymas pasirodė labai svarbus. Jis, kaip ir Frostas, mano, kad „niekas nesustabdys, jei nori įrodyti savo kietumą, net jeigu nususuktum galvą“ (p. 263). Kitas didelis įspūdis palikęs įvykis – lapelių karas, aršus Volfo puolimas, smarkiai jį paveikęs užrašas ant spintelės. Dominykas labai gailėjo sudaužytos Volfo modelių kolekcijos, piktinosi užrašo autoriaus poelgiu.

Viename interviu knygos *Priklijuoti* autorius į klausimą, kuris knygos puslapis jam labiausiai patinka, atsakė, kad tai yra 153-ias puslapis (lietuviško leidimo). Tai yra vienintelis puslapis, kurį iliustravo autorius – čia nupiešta nedidukė briedžio galva su

Johnas Davidas Andersonas, 2013 m.
Nuotrauka iš autoriaus archyvo

rože dantyse (lapelį su tokiu piešiniu Rouzė rado tarp savo knygų). Dominykas pasirinktų 165-ą puslapį: ten nupieštų Benčą, bėgantį link vartų jį išgarsinusiose rungtyne. Dominykui pasirodė visai nesvarbu, kad knygoje iliustracijų nėra.

Kodėl *Priklijuoti* yra gera knyga?

Pasak Dominyko, *Priklijuoti* yra gera knyga todėl, kad čia viskas atpažįstama, visi vaikai žino, kas yra nuotykių ir kas yra patyčios. Knygą skaityti įdomu, nes ji linksma. Dominykui iš pradžių labai patiko Volfas, nes jis toks protingas, bet vėliau jo nuomonę šiek tiek pakeitė Volfo draugystė su Rouze. Knyga pasirodė vertinga ir todėl, kad aprašyti veikėjai nėra idealūs, turi tokių bruožų, savybių, išorės ypatybių, iš kurių galima pasišaipyti. Įstrigo aprašytos patyčios (niuksai, smūgiai petimi, stumdymasis, užgaulūs žodžiai ir kt.), o galvos nardinimas į unitazą pasirodė kaip didžiausia niekšybė.

Jeigu vertintų knygą balais, Dominykas parašytų aštuonis iš dešimties. Knyga gera, bet pabaiga nuvylė – norėjosi laimingesnės pabaigos, genties išsaugojimo. Knygą rekomenduotų skaityti vaikams, kuriems patinka nuotykių. Jeigu atsirastų dar viena to paties rašytojo knyga, būtinai ją skaitytų.

Kodėl reikėtų knygą populiarinti?

Dominykas rekomenduotų knygą vaikams, o man norėtųsi, kad ja susidomėtų ir suaugusieji, nes knyga turi daug klodų. Kiekvienas skaitytojas gali rasti joje sau reikšmingų dalykų. Kad būtų smagiau, knygą bandysiu įvertinti vyšnaitėmis. Jų prireiks net penkių.

Pirmoji vyšnaitė – už knygos aktualumą. Labai teisingai knygos pabaigoje sako autorius: „Šiandien dešimtys tūkstančių vaikų neina į mokyklą ir lieka namie, nes bijo užgaulių... Patyčios seka juos socialiniuose tinkluose, žinutėse, elektroniniuose laiškuose. Ir šnabždesiuose, kurie galų gale pasiekia jų ausis, nes žodžiai yra vaiduokliai“ (p. 332). Patyčių tema aktuali viso pasaulio vaikams, nes, anot autoriaus, „vaikai gali būti žiaurūs ir ieško būdų, kaip išsiskirti, taikosi į kitų pažeidžiamiausias vietas“ (p. 332).

Antroji vyšnaitė – už tai, kad knygoje yra kitų įdomių, svarbių ir sudėtingų temų: tėvų skyrybos, šeimos narių tarpusavio santykiai, rasizmas, LGBTI asmenų gyvenimas, mokyklos gyvenimas, mokytojų santykiai, netolerancija ir kt. Apie tai būtų galima daug kalbėti ir namie, ir mokykloje.

Trečioji vyšnaitė – už teksto vaizdingumą. Knygoje daug humoro, ironijos, paauglių žodynas adekvatus jų amžiui. Pavyzdžiui, Rouzė sako Volfui: „Man jau bloga nuo to, ką tie šikniai daro Didi, Frostui, tau ir visiems kitiems, noriu pamatyti, kaip Kameronas Koulas tešiasi į žemę, gerai?“ (p. 254).

Ketvirtoji vyšnaitė – už knygoje randamus gyvenimiškos išminties perliukus, įžvalgas, pamąstymus apie žodžių galią: „Užtenka vos saujos žodžių, kad padarytum žalą. Sugadintum draugystę. Nutrauktum santuoką. Pradėtum karą“ (p. 310).

Penktoji vyšnaitė – už tai, kad knyga moko vaikus analizuoti, patiems ieškoti sprendimų, būti atsakingiems už save.

Autoriui turėčiau tik porą pastebėjimų:

Knyga yra stora (335 p.), o šiuolaikiniai vaikai pageidauja greitesnės įvykių dinamikos, nekantraudami laukia įvykių pabaigos. Frosto lūpomis pasakojama istorija lėtina įvykių eigą.

Knygą *Priklijuoti* rekomenduočiau skaityti šiek tiek brandesniems skaitytojams – trylikos metų ir vyresniems.

¹ John David Anderson, *Priklijuoti*, [iš anglų kalbos vertė Gediminas Auškalnis], Vilnius: Alma littera, 1921, 335 p., ISBN 978-609-01-4611-8.

² „Q&A: The Oracle chats with author John David Anderson“, interneto prieiga: <https://shaleroracle.com/1428/arts-entertainment/qa-the-oracle-chats-with-author-john-david-anderson/> (žiūrėta 2023-04-16).

³ „Q&A With John David Anderson“, interneto prieiga: <https://www.walden.com/wpcontent/uploads/2017/01/Posted-Bixby-Teaching-Guide.pdf> (žiūrėta 2023-04-18).

⁴ Ibid.

⁵ JAV vidurinėje (angl. *middle*) mokykloje paprastai mokosi 6–8 klasių mokiniai (13–16 metų).

⁶ Robertas Lee Frostas (1874–1963) – vienas reikšmingiausių ir įtakingiausių XX a. Amerikos poetų.

⁷ *Bench* – angl. suolelis.

⁸ Turima omenyje – gėjus.

Kronika. Informacija. Skelbimai

2023 m. liepos 24 d. Latvijos universiteto botanikos sode jau 19-ą kartą įteikta Janio Baltvilko (*Jānis Baltvilks*) premija. Tai svarbiausias latvių apdovanojimas už metų pasiekimus vaikų literatūroje, teikiamas per žymaus latvių poeto Janio Baltvilko (1944–2003) gimtadienį. Apdovanojimą sudaro kelias nominacijas. Atskirose kategorijose apdovanojimus pelnė poetas Žeberas (Žebers, tikr. *Andris Breže*), dailininkas iliustruotojas Ernestas Kliavinis (*Ernests Kļaviņš*), debutantė rašytoja Laura Melnė (*Laura Melne*) ir kt.

Nuo 2008 m. kartu su latvių vaikų literatūros kūrėjais apdovanojami ir geriausiai metų užsienio vaikų literatūros kūrėjais išrinkti Baltijos regiono šalių rašytojai ir jų kūrinių vertėjai. Tarptautinės Janio Baltvilko premijos laureatais tapo lietuvių rašytoja Ignė Zarambaitė už apysaką *Melndzelmji* (liet. *Juodavandeniai*) ir jos vertėja Dacė Meierė (*Dace Meiere*). Knygos vertimą finansavo Lietuvos kultūros institutas, išleido leidykla „Jāņa Rozes apgāds“. Šios premijos laureatais jau yra tapę ir kiti lietuvių auto-

Evijos Trifanovos nuotr. 2023 m.

riai. Janio Baltvilko premija 2010 m. apdovanotas Kęstutis Kasparavičius už knygą *Baltasis dramblys*, 2020 m. – Jurga Vilė ir Lina Itagaki už *Sibiro haiku*.

Premijos laureatams įteikta menininkės Inesės Branties (*Inese Brants*) sukurta porcelianinė laivelio su baltuoju vilku statulėlė, piniginis prizas, galimybė mėnesį gyventi ir kurti Tarptautiniuose rašytojų ir vertėjų namuose Ventspilyje.

Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus nuotr.

Rugpjūčio 17 d. mirė grafikė, tapytoja, vaikų knygų dailininkė ir iliustruotoja **Adasa Skliutauskaitė** (g. 1931-05-05). Kūrė iliustracijas vaikų žurnalams *Genys* ir *Žvaigždutė*, Maskvoje leistam žurnalui *Vesiolyje kartinki*, iliustravo apie 40 lietuvių ir užsienio autorių knygų vaikams – nuo eilėraščių mažiausiems iki paauglių knygų viršelių.

Su jos iliustracijomis išleistos Ramutės Skučaitės, Violetos Palčinskaitės, Juditos Vaičiūnaitės, Anzelmo Matučio, Bitės Vilimaitės, Vlodo Dautarto, Vacio Reimerio, Viliaus Baltrėno, Prano Mašio ir kitų autorių knygos. Daug kam ilgam įsiminė jos iliustruotos Charleso Perrault'o pasakos *Pelenė* ir *Raudonkepurnaitė*, Vytautės Žilinskaitės *Melagių pilis* ar Kazio Sajos *Peštukai ir nykštukai*. Sukūrė diafilmų lietuvių vaikų literatūros motyvais (Petro Cvirkos *Mikučio vargai*, Lazdynų Pelėdos *Motulė paviliojo*). Mėgo kurti lėles. 2004 m. dailininkė buvo įvertinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros ir meno premija.

Parengė **Roma Kišūnaitė** (LNB)

SUMMARY

In the third issue of *Rubinaitis* of the year 2023, a lot of attention is paid to the notable dates of Lithuanian and international children's literature. In the Preface, **Džiuljeta Maskuliūnienė**, the Editor-in-Chief, emphasises the 140th anniversary of the publication of the short story *The Adventures of Pinocchio* by the famous Italian writer Carlo Collodi. Three articles have been published under the rubric "The Anniversaries". **Laimutė Adomavičienė's** article is dedicated to the analysis of the works for children created by Lithuanian exodus writer **Birutė Pūkelevičiūtė** (dedicated to the 100th anniversary of her birth). **Kristina Vaisvalavičienė's** article analyses the works for children of the famous Latvian poet **Imants Ziedonis** (dedicated to the 90th anniversary of his birth). **Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė** has written the article *Mažasis princas šiandien ir visados* ("The Little Prince Today and Always") about the classic work *The Little Prince* by the French author **Antoine de Saint-Exupéry**. The article provides a thorough analysis of the book's characters and emphasises significant semantic elements. The publication *Joniškis, Vimerbis ir Astrida Lindgren* ("Joniškis, Vimerbis and Astrida Lindgren") written by **Dovilė Kurlienė** and **Džiuljeta Maskuliūnienė** is published under the rubric "Photos Tell". In the rubric "We Want to Introduce You to", **Ieva Vaitkevičiūtė** introduces the magazines related to children's literature published in France. In the rubric "Retro", **Reda Tamulienė** writes about the 100th anniversary of the Catholic children's magazine *Žvaigždutė*. The rubric "Contexts" features two articles: *Biblioterapija vaikams ir paaugliams* ("Bibliotherapy for Children and Teenagers") by **Daiva Janavičienė** and *Cenzūra vaikų literatūroje? Ir šiandien jos netrūksta* ("Censorship in Children's Literature? And Today There is No Shortage of It") by **Eglė Baliutavičiūtė**, that latter is based on the conversation with fellow writers from other countries that took place at the London Book Fair in April 2023. In the rubric "The Readings of My Childhood", writer **Ilona Ežerinytė** interviews fellow writer **Daina Opolskaitė**. The following reviews are presented under the review rubric "With a Close Gance": **Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė** writes about **Jurgita Pelėdaitė's** book *Kemsynų pasaptys* ("The Secrets of Swamps"), which is based on the Lithuanian mythology, **Vainius Bakas** – about **Vladas Braziūnas'** poetry book *Kuosos Kro namai ir atvirkščiai* ("The House of Jackdaw Kro and vice versa"). Two children's books by contemporary American writers have also been reviewed. **Justė Povilaitienė** writes about **Kimberly Brubaker Bradley's** novel *Pusiaukelėje į dangų* ("Halfway to Heaven") and **Aldona Šiaulienė** writes about **John David Anderson's** book *Priklijuoti* ("Posted"). As usual, the magazine ends with the rubric "Chronicle. Information. Advertisements" (compiled by **Roma Kišūnaitė**). The back cover contains the text *Ukmergės Pepė Ilgakojinė* (Pipmy Longstocking of Ukmergė) about the sculpture of **Astrid Lindgren's** character Pipmy Longstocking, created by metal plastic artist **Andrius Janulis**. The sculpture decorates the building of the Music Department of Ukmergė Art School.

2023 metų *Rubinaitis* leidybą remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Žurnalo partnerė – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB)

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

Mieli skaitytojai!

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas parėmė mūsų 2023 m. projektą „Skaityti – tai atrasti“ ir skyrė 13 870 eurų. Dėkojame fondui už šią paramą. Kviečiame mūsų žurnalą apie vaikų ir jaunimo literatūrą ne tik skaityti, prenumeruoti, bet ir siūlyti savo tekstus, temas, idėjas.

Redakcijos adresas:

Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
Leidžiamas keturis kartus per metus

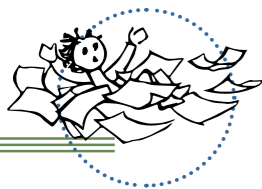
Žurnalą leidžia

Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) LIETUVOS SKYRIUS
LITHUANIAN SECTION OF IBBY
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
El. paštas rubinaitis@ibbylietuva.lt
Interneto svetainė
<http://www.ibbylietuva.lt>

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Riononių g. 25C, LT-03153 Vilnius, Lietuva
Tiražas 500 egz.

Kaina sutartinė

Ukmergės Pepė Ilgakojinė

Ukmergės meno mokyklos Muzikos skyriaus pastato (Vienuolyno g. 7) stogelį nuo 2015 m. puošia švedų rašytojos Astridos Lindgren knygos personažo – Pepės Ilgakojinės – skulptūra. Jos autorius – ukmergiškis metalo plastikos meistras Andrius Janulis. Idėją sukurti Pepę Ilgakojinę įkvėpė mėgstamiausia menininko dukrų knyga.

Pepė, nukaldinta iš geležies, nerūdijančio plieno, vario ir bronzos, sveria 30 kilogramų ir yra daugiau nei metro aukščio. Vietą ant stogelio skulptūrai parinko miesto architektai, pastebėję, kad po atlikto mokyklos fasado remonto čia trūksta kokio nors skulptūrinio elemento.

„Manoji Pepė Ilgakojinė – tik personažo interpretacija. Literatūrinė mergaitė skėčio ir obuolio neturėjo, tačiau turėjo batus, skirtingai nei ši. Gal kada nors ją apausiu, (...) laikui bėgant ją veiks korozija ir ji nuo to taps dar tik gražesnė. Nieko nėra amžino – vieną dieną ji visa surūdys. Svarbiausia, kad ji džiugintų praeivius ir po dešimties metų“, – sako kūrinio autorius.¹

¹ Cit. iš Daiva Zimblienė, „Ukmergė turi savąją – geležinę – Pepę Ilgakojinę“, *lrytas.lt*, 2015-06-02, interneto prieiga: <https://www.lrytas.lt/kultura/daile/2015/06/02/news/ukmerge-turi-savaja-gelezine-pepe-ilgakojine-3628535> (žiūrėta 2023-03-22).

Dainiaus Tijūnelio nuotr. 2023 m.

Jolantos Žvirblytės nuotr. 2023 m.